

VILNIAUS UNIVERSITETAS
VALSTYBINIO MOKSLINIŲ TYRIMŲ INSTITUTO
GAMTOS TYRIMŲ CENTRAS
GEOLOGIJOS IR GEOGRAFIJOS INSTITUTAS

Ligita Smagurauskienė

**VERSLO SKATINIMO SISTEMOS TERITORINĖS
ORGANIZACIJOS YPATUMAI LIETUVOJE
(1998 – 2008 M.)**

Daktaro disertacija
Fiziniai mokslai, geografija (06P)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2006 – 2010 metais Geologijos ir geografijos institute,
Visuomenės geografijos skyriuje

Mokslinis vadovas

doc. dr. Donatas Burneika (Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos
institutas, fiziniai mokslai, geografija – 06 P)

Turinys	
Įvadas	5
1. TYRIMŲ APŽVALGA	11
1.1. Regioninės plėtros tyrimų patirtis	13
1.2. Sisteminių tyrimų patirtis	20
1.3. Verslo skatinimo priemonių tyrimų patirtis	21
2. DARBO METODOLOGIJA	30
2.1. Sistemos ir jos dalyvių tyrimų metodologijos aspektai	30
2.2. Bendrieji tyrimo metodologijos aspektai	37
3. TYRIMŲ REZULTATAI	48
3.1. Formalieji verslo skatinimo sistemos principai Lietuvoje	48
3.1.1. Valstybės vaidmuo skatinant smulkųjį ir vidutinį verslą	48
3.1.2. Pagrindiniai verslo reguliavimo principai Lietuvoje	52
3.1.3. Regioninė politika ir jos sąsajos su verslo skatinimo sistema	58
3.2. Užsienio šalių verslo skatinimo patirties apžvalga	61
3.2.1. Bendri verslo paramos sistemos organizavimo principai užsienio šalyse	61
3.2.2. Kai kurių Europos valstybių teritorinių verslo paramos priemonių apžvalga	65
3.3. Verslo skatinimo sistemos teritorinė organizacija Lietuvoje	70
3.3.1. Verslo skatinimo sistemos formavimasis ir raida Lietuvoje	70
3.3.2. Pagrindinės paramos verslui formos ir šaltiniai	80
3.3.3. Nefinansinė verslo skatinimo sistema	84
3.3.4. Finansinė verslo skatinimo sistema	88
3.3.5. Verslo skatinimo institucijų teritorinis pasiskirstymas bei prieinamumas	93
3.4. Lietuvos ūkio būklės apžvalga ir galimų jo vystymosi sąsajų su	

teritorine verslo skatinimo sistema identifikavimas	106
3.4.1. Smulkaus ir vidutinio verslo vystymasis ir reikšmė šalies ūkiui	107
3.4.2. Teritorinės verslo skatinimo sistemos sąsajos su ūkio vystymosi tendencijomis	113
3.4.3. Teritorinis finansinės paramos pasiskirstymas ir panaudojimo skirtumai	118
3.4.4. Verslo paramos sistemos vystymosi tendencijos	129
Išvados	137
Publikacijos	139
Literatūra	140

ĮVADAS

Tiriamoji problema ir darbo aktualumas. Šiuolaikinis pasaulis darosi vis dinamiškesnis ir integruotesnis. Žvelgiant į įvairių mokslų tyrimų tendencijas galima pastebėti, kad tyrimų sritys taip pat tampa tarpdisciplininės, neapsiribojančios vieno mokslo kompetencijomis. Mokslininkai kuria kompleksines, integruotas įvairių mokslų išvalgas, siekdami ne tik išanalizuoti sudėtingas, nuolat besikeičiančias sistemas, bet ir išvelgti jų vystymosi, kitimo, sąveikos tendencijas bei išgryninti praktinius aspektus, galinčius turėti įtakos regiono, šalies ar net viso pasaulio vystymuisi.

Besiplečianti nauja geografijos ir kitų mokslų tyrimų sritis - tai realiu laiku veikiančių daugiakomponenčių sistemų ir jų dalyvių, ryšių bei sąveikos tarp „gyvų ir negyvų“ komponentų, tinklaveikos tyrimai (Juhiainen, 2007, Jucevičius, 2007, Whitley, 1992, Vilkas, 2009, Killduf, 2003). Pasaulis suvokiamas kaip nuolat kintanti sistemų įvairovė, kur kiekviena sistema turi savo individualybę ir kultūrą bei sąveikauja su kitomis sistemomis siekdama vystymosi tikslų (Dedijer, 1993). „Besimokančių regionų“ sąvoka (Arbonies, 2002, Jucevičius, 2007) suteikia galimybę naujai pažvelgti į regiono sampratą, kur teritorinis aspektas suasmeninamas darant prielaidą, kad regionas gali vystytis kaip santykinai „gyvas organizmas“. Prof. habil. dr. R. Jucevičius vienoje iš savo publikacijų teigia, kad „sėkmė vis labiau priklauso nuo to, kaip „teritorija“ sugebės panaudoti technologines inovacijas, enterprenystę, švietimą, specialiąsias žinias ir visų organizacijų – viešųjų ir privačių keitimąsi nuo biurokratinių hierarchijų į mokymosi tinklus“ (Jucevičius, 2007).

Daugiau nei dešimtmetį Lietuvai bandant sufokusuoti daugelio vystymosi sričių strategines kryptis, viena problemiškesnių sričių išlieka teritorinė verslo paramos sistemos organizacija. Vienareikšmiškai aiški tik viena valstybės pozicija, kurią patvirtina daugelio mokslininkų tyrimai: siekiant modernios ekonomikos šiuolaikinėmis sąlygomis šalia laisvosios rinkos būtini ir koordinaciniai mechanizmai (Sūdžius, 2001, Pačėsa, 2000, Jucevičius, 2007). Tačiau dėl pačių mechanizmų parinkimo, sistemos kūrimo ir

palankumo bei teritorinės realizacijos valstybė nesukuria aiškios strategijos iki šiol, nors, kaip matyti, į šią sritį investuoja ženklų procentą nacionalinio biudžeto bei Europos Sąjungos paramos lėšų. Nepaisant jau sukurtos ir daugiau kaip dešimtį metų veikiančios verslo paramos sistemos, iki šiol abejojama jos efektyvumu – įvairiais būdais siekiama įvertinti atskirų jos komponentų įtaką regionų vystymuisi bei Lietuvos ūkiui apskritai, matuoti efektyvumą (Viešųjų, 2006, Mokslo, 2007, Informacinių, 2009), tačiau visi minėti vertinimai yra fragmentiški ir užsibrėžtus tyrimų tikslus pasiekia tik iš dalies. Taip atsitinka todėl, kad nagrinėjamas sistemos efektyvumas, neišnagrinėjus pačios sistemos. Taigi prarandamas kontekstas, kuris yra gerokai platesnis nei galėtų atrodyti pažvelgus paviršutiniškai.

Šis darbas – pirmasis mėginimas geografo akimis pažvelgti į dinamišką ir daugiakomponentę verslo paramos sistemą teritoriniu aspektu ir pasitelkus ankstesnių tyrimų rezultatus, mokslininkų patirtį bei tarpdisciplininius tyrimų būdus įžvelgti galimas teritorinės verslo paramos sistemos sąsajas su šalies ūkio vystymosi niuansais, kurie betarpiškai susiję ir su tvariu teritorijų vystymuisi bei aplinkos išteklių naudojimu.

Tyrimo objektas – teritorinė verslo paramos sistemos struktūra, jos elementai, formavimosi ir veikimo ypatumai.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Tikslas – atskleisti verslo skatinimo sistemos teritorinės organizacijos ypatumus Lietuvoje 1998 – 2008 m.

Siekiant užsibrėžto tikslo buvo suformuluoti šie uždaviniai:

1. Nustatyti pagrindinius formaliuosius verslo skatinimo principus regioninės politikos kontekste.
2. Aptarti pagrindinius kai kurių Europos šalių teritorinės verslo paramos sistemos organizavimo ir verslo skatinimo aspektus.
3. Identifikuoti Lietuvos verslo skatinimo sistemos formavimosi ypatumus.
4. Susisteminti verslo skatinimo formas ir priemones šalyje bei įvertinti jų teritorinį pasiskirstymą bei prieinamumą.

5. Identifikuoti galimas Lietuvos ūkio vystymosi sąsajas su verslo skatinimo sistema.

Svarbu akcentuoti, kad autorė šiame darbe nustatė uždavinius, kurių įgyvendinimas leidžia atskleisti verslo skatinimo sistemos teritorinės organizacijos ypatumus Lietuvoje tam tikru laikotarpiu, tačiau nepretenduoja įvertinti verslo skatinimo sistemos efektyvumo ar įtakos Lietuvos ūkiui.

Tyrimo laikotarpis: nuo sistemos formavimosi pradžios (1998 m.) iki sistemos reformos pradžios (2008 m.).

Darbo naujumas ir jo reikšmė. Atsižvelgiant į išnagrinėtus informacijos šaltinius galima teigti, kad darbo naujumas atsiskleidžia keliais aspektais:

- Tai pirmasis mokslinis darbas nagrinėjantis teritorinį verslo skatinimo sistemos aspektą.

- Pirmasis darbas, susistemintis pagrindines verslo skatinimo formas ir priemones bei įvertinantis jų pasiskirstymą ir prieinamumą Lietuvos teritorijoje.

- Iki šiol nebuvo nagrinėtos galimos Lietuvos ūkio vystymosi sąsajos su teritorinės verslo skatinimo sistemos funkcionavimu. Visi aptikti tyrimai buvo nukreipti į sistemos dalių veiklos efektyvumo ir įtakos verslo vystymuisi šalyje vertinimą, apimančią tik kai kuriuos galimus rodiklius (Viešųjų, 2006, Mokslo, 2007, Informacinių, 2009).

- Šis geografijos mokslo darbas sąlyginai išskirtinis tuo, kad tema buvo nagrinėjama keičiantis nagrinėjimo objektui - sistemos dalyviams, santykiams tarp jų bei juos veikiantiems vidaus ir išorės veiksniams. Besikeičiančios sistemos nagrinėjimas metodiniu požiūriu buvo gana sudėtingas, nors dinamiškas laikotarpis apėmė tik trejus metus (darbas rengtas 2006 – 2010, nagrinėjant 1998 – 2008 m. laikotarpį).

- Lietuvos geografsai iki šiol nedaug dėmesio skyrė Europos mokslininkų darbuose vis populiarėjantiems tinklaveikos, žinių ekonomika pagrįstų sistemų, jų elgesio teritorijoje, santykių tarp jų komponentų, smulkaus ir vidutinio verslo, paramos priemonių įtakos regionų vystymuisi tyrimams.

Ginamieji teiginiai:

1. Parama verslui per įvairias skatinimo priemones ir teritorinę infrastruktūrą – vienas efektyviausių regioninės politikos įgyvendinimo instrumentų.

2. Administracinė šalių struktūra nulemia verslo skatinimo sistemų teritorinę raišką visose Europos valstybėse, todėl racionalus teritorinis administracinis šalies suskirstymas yra viena iš esminių sąlygų efektyviai verslo paramos sistemai formuoti.

3. Teritorinės verslo paramos sistemos formavimas vyko nenuosekliai, neturint aiškios strategijos, todėl sistemai būdinga aiški stadijinio pobūdžio raida.

4. Lietuvoje taikoma aibė verslo paramos priemonių, veikia keliolika paramos organizacijų tinklų, tačiau paramos priemonių visuma neveikia kaip vientisa sistema.

5. Veikiančios verslo skatinimo sistemos sukūrimas šalyje svarbi prielaida sėkmingam smulkaus ir vidutinio verslo vystymuisi paskatinti visuose šalies regionuose.

6. Gana tolygus viešųjų verslo paramos institucijų tinklas bei priemonių pasiskirstymas Lietuvoje, sukuria panašias prielaidas verslo vystymuisi visoje šalies teritorijoje.

7. Verslo paramos priemonių panaudojimo teritorinė diferenciacija, daugiau susijusi su verslininkų motyvacijos ir aktyvumo teritoriniais skirtumais šalyje.

Rezultatų aprobacija. Darbo tema parengti ir publikuoti trys moksliniai straipsniai. Publikacijų sąrašas pateikiamas darbo pabaigoje, prieš literatūros sąrašą.

Darbo struktūra. Darbo struktūra suformuota remiantis Lietuvos mokslo tarybos (LMT) patvirtinta disertacijos struktūra (LMT 2003 m. lapkričio 19 d. nutarimas Nr. VI-4) bei atsižvelgiant į darbo tikslą ir uždavinius. Darbas sudarytas iš trijų pagrindinių dalių:

1. tyrimų apžvalgos, kurioje aprašyti disertacijos tema Lietuvoje ir užsienyje atlikti tyrimai pagal tris tarpdisciplinines kryptis: regioninės plėtros tyrimų patirtis, apimanti objekto teritorinės organizacijos aspektus, sisteminių tyrimų patirtis, apimanti tinklaveikos principų apžvalgą, verslo skatinimo (reguliavimo) priemonių tyrimų apžvalga;

2. darbo metodologijos, kurioje pateikiama darbo metodologija - sistemos ir jos dalyvių tyrimų metodologijos aspektai ir bendrieji tyrimo metodologijos aspektai.

3. tyrimų rezultatų, kur pateikiami gautieji tyrimų rezultatai, atskleidžiantys formaliuosius verslo skatinimo sistemos principus, kai kuriuos užsienio šalių verslo skatinimo patirties aspektus, verslo skatinimo sistemos teritorinę organizaciją Lietuvoje, pagrindines teritorinės verslo skatinimo sistemos sąsąja su ūkio vystymosi tendencijomis.

Darbas susideda iš 140 psl. teksto (su grafine medžiaga), literatūros sąrašą sudaro 215 pozicijų, darbe pateiktos 25 iliustracijos, 3 lentelės.

Padėka. Autorė dėkoja darbo vadovui doc. dr. Donatui Burneikai už metodinę pagalbą rengiant darbą, Geografijos ir geologijos instituto Visuomenės geografijos skyriui, instituto administracijai ir visiems kolegoms bei artimiesiems, sudariusiems sąlygas parengti disertaciją. Už suteiktą informaciją, konsultacijas ir pagalbą šio darbo autorė dėkinga Kęstučiui Juozui Zaborskui, VŠĮ Lietuvos verslo paramos agentūros direktoriaus pavaduotojui, Vytautui Žukauskui, Lietuvos laisvosios rinkos instituto jaunesniajam ekspertui, Rimantui Servai, Lietuvos inovacijų centro atstovui Šiaurės Rytų Lietuvoje, Donatui Žiogui, Verslo centrų asociacijos pirmininkui, Žilvinui Gelgotai, UAB "Konsultus" direktoriui, Ingai Beiliūnienei, Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos vyriausiajai specialistei, Daliai Mačiuitienėi, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ūkio subjektų registro skyriaus vedėjo pavaduotojai. Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos ekonomikos atašė pavaduotojai Lietuvos nuolatinėje atstovybėje Europos

Sajungoje, Briuselyje, Marijai Kazlauskaitei, Ignalinos viešosios bibliotekos Informacijos skyriaus vedėjai Vandai Berdikšlienei, Ignalinos rajono savivaldybės administracijos kalbos tvarkytojai Laimai Sidorenkienei, Ignalinos atominės elektrinės (AE) regiono plėtros tarybos sekretoriui Dainiui Samkui, Ignalinos AE regiono verslo inkubatoriaus direktorei Irinai Morozovai, Zarasų verslo informacijos centro direktorei Nijolei Elenai Šukštulienei, kitų Lietuvos verslo informacijos centrų, Lietuvos savivaldybių verslo skyrių vadovams autorė dėkinga už pagalbą renkant statistinę informaciją, vykdant apklausą.

TYRIMŲ APŽVALGA

Apžvelgiant aktualius darbo temai tyrimus svarbu įvardinti tyrimo šaltinius, kuriais naudojantis buvo gauta informacija apie anksčiau atliktus tyrimus bei surinkta informacija naujiems.

Teritorinė verslo skatinimo sistemos organizacija – sudėtingas tyrimų objektas, reikalaujantis tarpdisciplininio požiūrio bei tyrimo būdų, todėl jam tirti pasitelkti ne tik geografijos, bet ir ekonomikos, statistikos, politologijos mokslų naudojami metodai.

Apžvelgiant darbe panaudotus tyrimų šaltinius, juos verta suskirstyti į 2 grupes:

Pirminiai duomenų šaltiniai:

1. Statistiniai duomenys (rodikliai).

a. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Rodiklių duomenų bazės. Panaudoti šiose duomenų bazėse skelbiami statistiniai rodikliai (gyventojai, socialinė statistika, verslas, makroekonomika, regioninė statistika). Remiantis jais atlikti reikalingi palyginimai, apskaičiavimai, sudarytos kartoschemos bei diagramos.

b. Lietuvos verslo paramos agentūros duomenų bazės. Gavus išskirtinę teisę, ES paramos analizei panaudoti išsamūs Lietuvos verslo paramos agentūros statistiniai duomenys.

c. Ignalinos AE regiono plėtros agentūros Verslo plėtros fondo lėšomis finansuotų projektų duomenų bazė.

d. Ignalinos AE regiono viešųjų paslaugų verslui tinklo įstaigų klientų ir jų poreikių duomenų bazės.

2. Pirminiai dokumentai.

a. Valstybiniai teisės aktai, įstatymai, ministrų įsakymai ir pan.

b. Publikuojami ir nepublikuojami vidiniai įstaigų dokumentai.

3. Ekspertų suteikta informacija. Darbe išdėstytoms mintims įtakos turėjo ekspertų nuomonė, išklaudyta interviu metu bei jų suteikta informacija.

Antriniai duomenų šaltiniai:

1. Publikacijos.

a. EBSCOhost Web duomenų bazės (Academic Search Complete, Library, Information Science & Technology Abstracts ir kt.) – naudojantis šiomis duomenų bazėmis, surastos ir išanalizuotos daugelis darbe cituojamų publikacijų.

b. Įstaigų interneto tinklalapiai. Nagrinėjant kelių dešimčių įstaigų veiklą, teikiamas paslaugas, buvo naudojama viešai prieinama informacija apie jas.

c. Galimybių studijos. Naudotos viešai ir pagal individualius užsakymus prieinamos galimybių studijos bei mokslinių tyrimų rezultatų ataskaitos. Didelė dalis iš jų užsakytos vidiniams organizacijų poreikiams tenkinti ir nėra viešai publikuojamos.

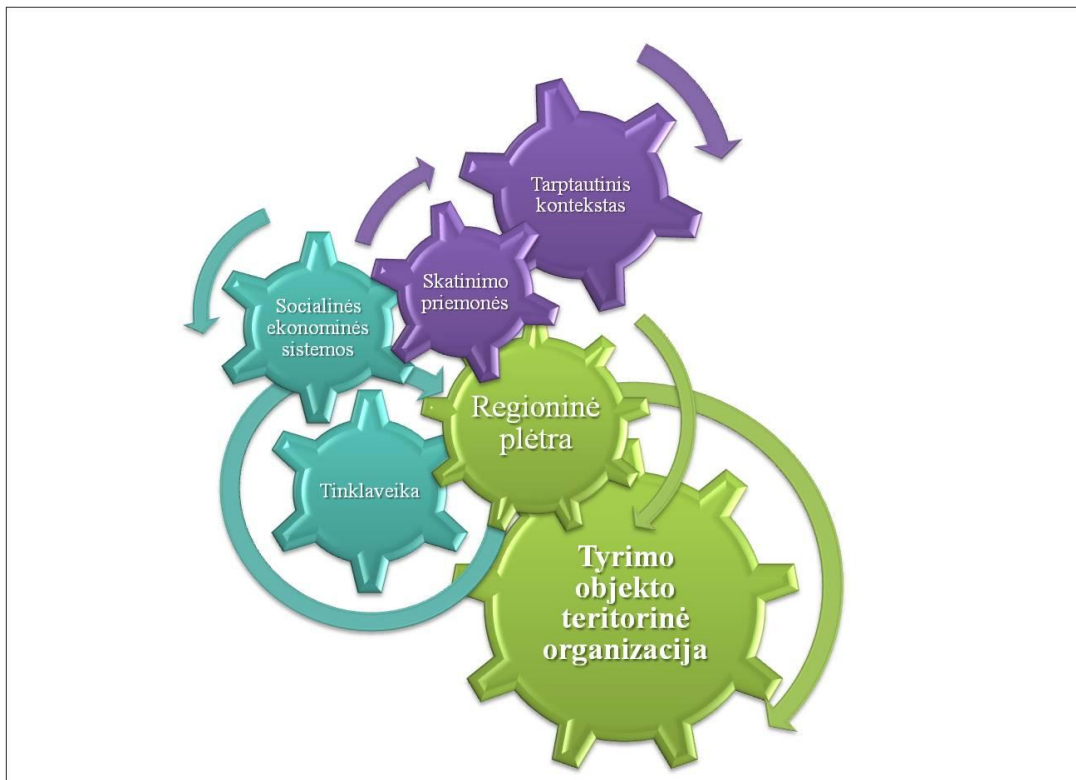
Nagrinėjama tema populiari ir žiniasklaidos priemonėse, tačiau dėl informacijos gausos ir menkos jos vertės moksliniu požiūriu darbe šie šaltiniai naudojami tik atskirais atvejais. Pagrindiniai informacijos rinkimo metodai apžvelgiami tolesniuose skyriuose ir kartu su pagrindiniais tyrimo šaltiniais vaizduojami schemeje (2 pav.).

Verslo skatinimo sistemos teritorinės organizacijos ypatumai Lietuvoje gali būti atskleisti tik kompleksiškai, įvairiais rakursais, iš skirtingų mokslų pozicijų žvelgiant į tyrimo objektą.

Atsižvelgiant į disertacijos tikslą bei struktūrą, atliktų tyrimų apžvalga suskirstyta į 3 pagrindines integruotas sritis, kurias tyrė geografs, ekonomistai, sociologai, politologai:

- Regioninės plėtros tyrimų patirtis, apimanti objekto teritorinės organizacijos aspektus.
- Sisteminių tyrimų patirtis, apimanti tinklaveikos principų apžvalgą.
- Verslo skatinimo (reguliavimo) priemonių tyrimų apžvalga.

Net ir išskyrus minėtas sritis, daugelyje apžvelgiamų tyrimų jos persipina, kaip persipina ir tarpdisciplininis aspektu. Visgi tikimasi, kad taip struktūrizuota tyrimų apžvalga leis gana vaizdžiai ir išsamiai pažvelgti į svarbesnius darbus, susijusius su nagrinėjama tema (1 pav.).



1 pav. Pagrindinės tyrimų sritys, apžvelgtos nagrinėjant teritorinės verslo paramos sistemos organizaciją.

Nors šiam darbui aktualiausi tyrimai, atlikti per pastaruosius du dešimtmečius ir daugiau dėmesio skiriama šiam laikotarpiui, visgi, atsižvelgiant į kontekstą, įvardinti ir kai kurie senesni darbai. Akivaizdu, kad į visus galimus informacijos šaltinius, mokslinius tyrimus ir sukauptą patirtį atsižvelgti nepavyks vien jau dėl jų gausos ir daugialypiškumo, tačiau kruopščiai nagrinėjant jau atliktus tyrimus, kuriuos pavyko surasti, tikimasi susieti juos su pagrindiniais nagrinėjamos temos aspektais.

1.1. Regioninės plėtros tyrimų patirtis.

Regioninių tyrimų aspektas ypač svarbus kaip sudarantis geografinių tyrimų branduolį (Burbulytė, 2005) ir sudarantis prielaidas tinkamai atskleisti nagrinėjamą temą, todėl šių mokslinių tyrimų patirtis turėtų būti apžvelgta detaliau.

Taip pat skiriama dėmesio regioninių tyrimų raidai apžvelgti. Regiono sampratos ir regioninės geografijos vystymosi aspektus pasaulyje apžvelgė R. Jamesas ir D. Martinas (James, Martin 1998), išskirdami V laikotarpį, glaudžiai susijusius su istorijos mokslo išskiriamais laikotarpiais:

I. Pirmykštė visuomenė (iki IV tūkst. pr. Kr.). Lokalinio, atsitiktinio pobūdžio žinios.

II. Vergovinis laikotarpis, Antika (nuo IV tūkst. pr. Kr. iki II a. po Kr.). Mokslinis pasaulio pažinimas, kelionių aprašymai, pirmieji žemėlapiai – susisteminta informacijos apie regionus išraiška. Atsiskiria regionų ir bendroji geografija.

III. Viduramžiai (V – XV a.). Populiarėja kelionių aprašymai, tobulėja žemėlapiai.

IV. Renesansas (XVI - XVIII a.). Atsiranda analitinių darbų, kuriuose įvardijama regioninė geografija (B. Varenijaus „Geographia Generalis“).

V. Regioninės geografijos susiformavimas ir klestėjimas (XVIII a. II p. – XIX a.). Mokslų specializacijos pradžia. Išsiskiria šakinė ir regioninė geografinių tyrinėjimų kryptys, susiformuoja regioninės kaip aprašomosios-analitinės geografijos principai. Tobulėja analizės metodika, informacijos pateikimo būdai.

VI. Geografijos specializacijos laikai (XX a.). Probleminiai tyrimai, taikomieji regioniniai tyrimai, šakinės ir teorinės analizės (James, 1988).

Regioninių tyrimų visuomeninėje geografijoje metodologinių požiūrių kaitos suskirstymą tolimesniam nei apžvelgtas aukščiau laikotarpiui pasiūlė Lietuvos geografė G. Burbulytė (Burbulytė, 2005). Ji išskyrė tris etapus, kurie taip pat išdėstyti lentelėje (1 lentelė):

I. Tradicinės regioninės geografijos (XIX a. pab. – Antrasis pasaulinis karas). Regionalizmas, gamtinis determinizmas, tyrinėjimai.

II. Regioninės geografijos kritika: regionų mokslas (Antrasis pasaulinis karas - 8 dešimtmetis) Erdvinis mokslas, biheviorizmas, radikalizmas/ struktūralizmas.

III. Naujoji regioninė geografija. 8 dešimtmetis – dabartis. Regionas. Vyrauja materialistinis (politinės ekonomijos), humanistinis-fenomenologinis, struktūrinis požiūriai (Burbulytė, 2005).

1 lentelė. Regioninių tyrimų visuomeninėje geografijoje metodologinių požiūrių kaita nuo XIX a. iki šių laikų (sudaryta pagal G. Burbulytę, 2005).

Regioninių tyrimų metodologinės kaitos etapai	Vyraujančios paradigmos	Laikotarpis	Mokslininkai
I etapas Tradicinės regioninės geografijos	Regionalizmas, gamtinis determinizmas, tyrinėjimai	XIX a. pab. – Antrasis pasaulinis karas	C.O.Sauer (istorinė ir kultūrų geografija), H. Mackinder, Fr. Ratzel (politinė geografija), J. Von Thuenen, W. Christaller (ekonominė geografija), E.Semple, J. Herbertson (regioninė tipologija), A. Hettner, V. Kraft (regioninė geografija) ir kt.
II etapas Regionų mokslas	Erdvinis mokslas, biheviorizmas, radikalizmas/struktūralizmas	Antrasis pasaulinis karas - 8 dešimtmetis	R.J.Johnston, G. Kimble, W.Isard, W. Alonso, P. Hagget, R.J. Chorley. P. Samuelson, G. Myrdal, W. Rostow, E. Taffe (regionų plėtra ir politika) ir kt.
III etapas	Regionas. Vyrauja materialistinis, humanistinis-fenomenologinis, struktūrinis požiūriai	8 dešimtmetis - dabartis	A. Gilbert, D. Massey, R. Peet, N. Trift, E. Relph, A. Pred, D. Gregory ir kt.

Įvairius regioninės plėtros aspektus nagrinėjo, suprantama, ne tik geografs, daug aktualių regionų tyrimus apimančių darbų yra atlikę ekonomistai. Pasak A. Kilijonienės (Kilijonienė, 2010) vieni žinomiausių mokslininkų, tyrusių regionų vystymosi skirtumus: A. Vėberis (Weber, 1929), V. Greenhutas (Greenhut, 1956), V. Isardas (Isard, 1960), V. Cristalleris (Christaller, 1933), A. Loshas (Losch, 1954), S. Agnew (Agnew, 2000).

Lietuvoje XX a. pabaigoje susiklostė trys pagrindinės regioninių tyrimų kryptys, besiskiriančios pagal tikslus, kompleksiskumą bei tiriamų regionų pobūdį (Krupickaitė, 2001):

1. Bendri regionalizacijos tyrimai. Reikšmingiausi pastarųjų metų tyrimai atlikti rengiant Lietuvos Respublikos teritorijos bendrąjį planą (LR teritorijos, 2002), mokslinį tyrimą „Regioninė ūkio transformacija Lietuvoje 1990 – 1999 m.“ (Baubinas, 1999).

2. Taikomieji formaliųjų regionų tyrimai siejami dažniausiai su socialinės-ūkinės padėties analize ir plėtros planų sudarymu (Apskričių bendrieji planai).

3. Kompleksiniai probleminių regionų tyrimai (Baubinas, Burneika, 2008). Ignalinos AE regiono tyrimai (Baubinas, Taminskas, 1998, Baubinas, Burneika, Daugirdas, 2002, 2003, 2005), pasienio regionų tyrimai (Kriaučiūnas, 1998).

Pasaulio mokslinėje literatūroje vyrauja dvi pagrindinės požiūrio į regioninių skirtumų raidą ir regioninės politikos būtinybę mokslininkų ir jų darbų kryptys (Kilijonienė, 2010):

1. Ekonominė politika yra nereikalinga, nes laisva rinka pati išlygina išsivystymo skirtumus. Regionų ekonomikos konvergencijų teorijų atstovai: Ch. M. Tieboutas (Tiebout, 1956), D. C. Northas (North, 1955; 1956), G. Bortsas (Borts, Stein, 1964), J. G. Wiljamsonas (Williamson, 1965).

2. Regioninių skirtumų daugėja, todėl reikalinga regioninė politika. Regionų ekonomikos divergencijos teorijų atstovai: G. Myrdalas (Myrdal, 1957), N. Koldoras (Kaldor, 1970), F. Perruxas (Perroux, 1950), A. O. Hirchmanas (Hirschman (1958), J. R. Boudevillis (Boudeville (1966), Ž. Friedmanas (Friedmann, 1966).

Nesigilinant daugiau į pasaulio mokslininkų atliktus tyrimus detaliau bus apžvelgiama Lietuvos regioninės plėtros tyrimų patirtis, aktuali nagrinėjant pasirinktą temą. Regionų plėtros problemas ir įvairius, kartais gana skirtingu vystymo bei vertinimo aspektus, pastaraisiais metais analizavo daug skirtingų sričių Lietuvos mokslininkų ir specialistų: A. Astrauskas (2004), R.

Bagdzevičienė (2000, 2001, 2005), R. Baubinas (2000), G. Burbulytė (2003, 2005, 2006) D. Burneika (2002, 2004), V. Daugirdas (2008), R. Dapkus (2005), R. Dumčius (2003), P. Kavaliauskas (1994, 2000, 2001), D. Štreimikienė (1999, 2001, 2002), G. Mačys, K. Maniokas (2002), N. Pačėsa (2003), A. Misiūnas (2003), V. Nakrošis (2003), Ž. Svetikas (2003, 2004), S. Šiupšinskas (2004), D. Vidickienė ir R. Melnikienė (2008), Melnikas (2008), A. Kilijonienė, Ž. Simanavičienė, A. Simanavičius, (2008, 2009, 2010), V. Snieška ir J. Bruneckienė (2009), S. Vaitekūnas (2001, 2006), ir kt. Socialinį ekonominį regionų vystymo vertinimo modelius tyrė Ginevičius (2009), A. Kilijonienė, Ž. Simanavičienė (2007, 2010) ir kiti.

Ši tema labai populiari ir žiniasklaidoje, ypač tam tikrais valstybės vystymosi etapais: ekonominių nuosmukių metu, stojimo į ES laikotarpiu, ES paramos panaudojimo laikotarpiu, tačiau dėl informacijos šaltinių gausos ir menkos jų vertės moksliniu požiūriu specialaus dėmesio tyrimų apžvalgoje minimų šaltinių analizei neskiriama.

Trumpai bus apžvelgti keli temai aktualesni moksliniai darbai, kurie siejasi ne tik su bendrais Lietuvos regionų tyrimais, bet ir su specializuotomis temomis, turinčiomis teritorinį aspektą.

Regioninės politikos, kaip naujo reiškinio, nagrinėjimas buvo populiarus jos formavimosi užuomazgose, atgavus nepriklausomybę ir ruošiantis stojimui į ES. Publikacijų regioninės politikos formavimosi pradžioje apie pagrindinius regioninės politikos principus ir prielaidas paskelbė R. Bagdzevičienė (Bagdzevičienė, 2000, 2001), į regioninės politikos problematiką gilinosi ir Nerijus Pačėsa (Pačėsa, 2003). Regioninei politikai ir jos įgyvendinimo teritorinei institucinei sandarai tiek tuometinėje darbinėje veikloje, tiek publikacijose dėmesio skyrė A. Astrauskas (Astrauskas, 2004). Regioninės politikos strategijas nagrinėjo ir vertino V. Damašienė (Damašienė, 2002) ir kiti. Savivaldos vaidmenį regioninės plėtros srityje nagrinėjo R. Dumčius ir S. Šiupšinskas (Dumčius, Šiupšinskas, 2003). Daug dėmesio regioninės politikos problemoms, administracinių reformų peripetijoms skyrė geografas P. Kavaliauskas ne tik mokslinėse publikacijose (Kavaliauskas, 1994, 2000) bet ir

spauodoje (Kavaliauskas, 2000, 2001). Reikšmingas šio mokslininko indėlis rengiant Lietuvos teritorijos bendrąjį planą (LR teritorijos, 2002). Regioninės politikos ir planavimo instituto mokslininkai taip pat nagrinėjo regioninės politikos sampratą (Burbulytė, 2003, 2005), problemas ES kontekste (Šimanskienė, 2006, Šimansikienė, Vaitekūnas, 2006, Burbulytė, Vaitekūnas, 2006).

Įdomūs tyrimai atlikti kuriant *regionų socialinės ekonominės plėtros įvertinimo metodus ir modelius*. A. Kilijonienė, Ž. Simanavičienė ir A. Simanavičius išskiria tris pagrindinės rodiklių grupes, tiksliausiai apibūdinančios regiono socialinę ir ekonominę situaciją. Tai socialinės (11 rodiklių) ir ekonominės plėtros (18 rodiklių), viešąją infrastruktūrą ir aplinkos kokybę (8 rodikliai) įvertinantys rodikliai. (Kilijonienė, 2010). Mokslininkės A. Kilijonienė, Ž. Simanavičienė 2007 m. vertino regioninės politikos įgyvendinimą pagal pasiūlytą metodiką. Autorės teigia, kad pagrindinė regioninės plėtros strategija yra įkurti institucijas, keisti finansinę infrastruktūrą ir įgyvendinti regioninę politiką, kuri užtikrintų ilgalaikę subalansuotą plėtrą (Kilijonienė, Simanavičienė, 2007). Regionų ekonominės ir socialinės raidos pokyčių vertinimui dėmesio taip pat skyrė Ginevičius ir Podvezko (Ginevičius, Podvezko, 2009).

Lietuvos regionų ekonomikos netolygumus vertino A. Misiūnas ir Ž. Svetikas (Misiūnas, Svetikas, 2003). Šie mokslininkai nustatė Lietuvos probleminius regionus vertindami savivaldybes pagal integralinius indeksus. Išanalizuotos užimtumo, gamybos ir verslo efektyvumo sritys, išskirti 4 probleminiai regionai: Ignalinos-Švenčionių-Zarasų, Tauragės-Jurbarko-Pagėgių, Akmenės-Skuodo, Lazdijų-Kalvarijų (Misiūnas, 2003).

Šalies *socialinio ekonominio kontrastingumo geografinius tyrimus* bei pagrindinius metodikos principus pristatė R. Baubinas (Baubinas, 2000). Įvertinęs parinktus socialinės ekonominės būklės rodiklius jis nustatė, kad Lietuvos kontrastingumas (išsivystymo skirtumai tarp besiribojančių statistinių teritorinių vienetų) pagal juos yra didelis. Šis mokslininkas taip pat daug dėmesio skyrė probleminių regionų, ypač Ignalinos AE regiono, tyrimams

(Baubinas, 1996, 1997, 1998, 2002, 2003, 2005, Balevičienė, Baubinas, 1998) pasienio regionų, retai apgyvendintų teritorijų tyrimams (Baubinas, 2005, 2008), verslo plėtrai regionuose, Lietuvos ekonomikos vystymosi problemoms (Baubinas, 1996, 1997, 1999, 2000, 2005, Avižienis, Baubinas, 2000), kai kuriems regioninės politikos aspektams (Baubinas, 1997, 2001). Daug minėtų darbų atlikta su bendraautoriais, kitais Lietuvos geografais D. Burneika (Baubinas, Burneika, 2002, 2003, 2005, Burneika, 2005), V. Daugirdu (Baubinas, Daugirdas, 2002, 2003, 2005). Geografas Donatas Burneika nagrinėjo regioninius *Lietuvos ūkio išvystymo skirtumus* (Burneika, 2004, 2005, 2007). Probleminio AE regiono paramos verslui ypatumus tyrė L. Smagurauskienė (Smagurauskienė, 2005).

Regioninis aspektas įvairių mokslų tyrimuose tampa vis populiariesnis, todėl apžvelgti visas atliktas analizes nebūtų įmanoma. Net ir nemėginant to daryti darbe apžvelgti vyraujantys pastarųjų metų Lietuvos geografo tyrimai, aptikti įdomesni ekonomistų darbai, turintys tiesioginių ar netiesioginių sąsajų su nagrinėjama tema.

Teritoriniai ūkio ir SVV vystymosi skirtumų tyrimai. Dauguma SVV sektoriaus tyrimų apima statistinės informacijos analizę, kuri atliekama naudojant panašius metodus, ir jos pritaikomumas kituose darbuose priklauso nuo nagrinėjamo laikotarpio ir rodiklių suderinamumo. Dažniausiai nagrinėjama bendra SVV būklė šalyje (Darulis, 2004, Lietuvos SVV, 2005) ir tik išskirtiniais atvejais - regioniniai skirtumai, pavyzdžiui apskrities lygmens planavimo dokumentuose tiriant esamą situaciją ir siekiant palyginti gretimas savivaldybes. Teritoriniai ūkio išsivystymo skirtumai taip pat nagrinėjami rečiau (Baubinas, 2000, Burneika, 2004, 2005, 2007), dauguma publikacijų apima bendrą ar sektorinę šalies ūkio vystymosi analizę (Misiūnas, 2003, 2008 metų, 2008, 2009, Baubinas, 1997, 1999, Lietuvos verslo, 2010).

Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuo 2006 m. leidžia leidinį apie SVV sėkmės veiksnius bei sąlygas. Leidinyje analizuojami kasmetinių tyrimų duomenys. Pateikiama verslininkų nuomonė

apie verslo sąlygas, apžvelgiama atėjimo į verslą motyvacija, problemos, susijusios su verslo plėtra bei pagrindinėmis paramos smulkiąjam ir vidutiniam verslui kryptimis (Smulkiojo, 2007, 2008, 2009).

1.2. Sisteminių tyrimų patirtis.

Bendroji sistemų teorija buvo sukurta 1920 m. Vokiečių filosofas L. von Bertalanffy sukūrė Sistemų teoriją ir išleido veikalą „General System Theory“ („Bendroji sistemų teorija“ - GST). Kaip ir daugelio plačiai nagrinėjamų objektų sąvokos, sistemos sąvoka yra ne viena, sistemas nagrinėję mokslininkai L. von Bertalanffy, K. Boldingas, P. Lourensas, R. Mokleris, J. P. Salamatovas ir kt. siūlė įvairius sistemų apibrėžimus. Populiariausias iš jų: *sistema* – objektas, kurį sudaro ne mažiau kaip du elementai, susieti bendro pobūdžio ryšiais.

Tinklaveika. Kadangi tinklaveikos analizė yra bendrosios sistemų teorijos dalis, analizuojanti sąveikos tarp komponentų reikšmę, ji glaudžiai siejasi su anksčiau apžvelgta tyrimų sritimi. Tinklų analizė šiuolaikinio mokslo įvardinama kaip labai perspektyvi sritis. Daug dėmesio mokslininkai skiria socialinių tinklų analizei (Borgatti, Foster, 2003, Kilduff, Tsai, 2003, Juhainen, 2007), kur pagrindinė sąvoka – *tinklas* – mazgų ir ryšių, kurie nusako tam tikrą santykį arba šio santykio nebuvimą, aibė (Brass, 2004). Analizuojant socialinius tinklus procesai ir tinklų dalyvių elgsena dažnai būdavo aiškinama kaip jų pozicijos tinkle rezultatas, tačiau vis didesnę mokslininkų susidomėjimą kelia tinklų dalyvių veiksmas tinkluose - *tinklaveika* - tinklų formavimas tikslingais veiksmais (Vilkas, 2009, Kilduff, Tsai, 2003, Ibarra, 2005 ir kt.). Įvairius ryšius tinkluose tyrė R. Burtas („struktūrinių duobių“ teorija) ir M. Granovetteris („stiprių bei silpnų ryšių“ teorija).

1.3. Verslo skatinimo (reguliavimo) priemonių tyrimų patirtis.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę valstybėje kartu su pačiu verslu kūrėsi ir institucijos, kurios ilgainiui įgijo funkcijas padėti verslui steigtis ir veikti, remti jį įvairiomis priemonėmis. Verta šiek tiek „užbėgant už akių“ susieti tyrimų apžvalgą su tyrimų rezultatuose išskiriamais ir analizuojamais trimis paramos verslui sistemos formavimosi etapais, kuriuos galima susieti ir su tyrimų intensyvumo pokyčiais:

a) *Formavimasis* (1990 - 1997). Šiame etape formavosi užuomazgos – departamentai šakinėse ministerijose, centralizuotos agentūros (Lietuvos investicijų, Lietuvos eksporto plėtros agentūros, Lietuvos SVV plėtros agentūros ir pan.). Dauguma šio laikotarpio tyrimų orientuota į valstybės ekonominio vystymosi ypatumus. Verslo skatinimo procesas, o juo labiau teritorinės organizacijos problema praktiškai nenagrinėjama. Galima daryti prielaidą, kad šiuo metu tik formuojasi verslo skatinimo priemonių bei visos sistemos koncepcijos poreikis. Dėl minėtų priežasčių tyrimų apžvalgoje negausiems šio laikotarpio tyrimams dėmesio bus skiriama minimaliai, juolab kad jie neapima nagrinėjamo laikotarpio. Kur kas svarbesnis šiuo atveju yra kitas etapas.

b) *Vystymasis* (1998 - 2008). Darbe nagrinėjamas laikotarpis, pasižymintis institucijų, paramos priemonių kūrimu ir decentralizacija, verslo skatinimo priemonių gausėjimu. Šis laikotarpis nagrinėtas aktyviau, tačiau nepakankamai kompleksiskai – skiriant dėmesio tik atskiriems komponentams ir trumpiems laikotarpiais.

Verslo skatinimo procesas ir jo įtaka ūkiui Lietuvoje aktyviau pradėtas tirti nuo 2000 m., šaliai gavus Europos Sąjungos fondų paramą. Efektyvaus paramos paskirstymo dilema ir sąsaja su regionine politika tuomet tapo nebe strateginių dokumentų nuostata, o realybe.

Šia tema atliktus tyrimus verta dar kartą sugrupuoti:

- Mokslininkų ir kitų ekspertų moksliniai ir taikomieji tyrimai, atlikti valdžios institucijoms.
- Moksliniai tyrimai, atlikti mokslo institucijose (mokslininkų publikacijos ir pan.)

Aktyviai verslo skatinimo procesas pastaraisiais metais buvo tiriamas jį skatinančių institucijų, dažniausiai Ūkio ministerijos ar jai priklausančių įstaigų, iniciatyva užsakant įvairius mokslinius, taikomuosius tyrimus verslo konsultacinėse įmonėse. Apibendrintas daugumos tyrimų užsakymo tikslas - išsiaiškinti užsienio šalių patirtį verslo skatinimo srityje siekiant tobulinti Lietuvos paramos verslui sistemą ar kai kuriuos jos komponentus (ES ir kitų, 2005, ES šalių, 2007, Viešųjų, 2006, Viešųjų, 2007, Europos Sąjungos, 2006 ir kt.). Kadangi šiame darbe atsižvelgiama į daugelį tokių tyrimų, verta paminėti, kad jie pasižymi tam tikrais ypatumais:

- Dažniausiai tyrimai atliekami spontaniškai, neplanuojant iš anksto, neišlaikant tyrimų krypties tęstinumo, ankstesnio įdirbio, o tik siekiant panaudoti rezultatus sprendžiant netikėtai kilusią ar pastebėtą problemą.
- Tyrimą atliekanti ekspertų komanda dažniausiai labai apribojama laiko atžvilgiu (skubus užsakymas, atliekamas per kelis mėnesius).
- Perkant įmonių, atliekančių tyrimus, paslaugas pagal Lietuvos Respublikos Viešųjų pirkimų įstatymą (LR viešųjų, 1995), labai svarbų, o kartais ir lemiamą vaidmenį pasirenkant rangovą vaidina žemiausia pasiūlyta paslaugos kaina, kuri neišvengiamai įtakoja ir rezultato kokybę.
- Tyrimą atliekančių specialistų komandoje retai būna kelių mokslų atstovų ar žmonių, tiesiogiai dirbančių su verslo skatinimo sistema, todėl informacija dažnai būna renkama iš pagrindų, deja, ne visad iš pirminių šaltinių, neišvengiant didelių netikslumų ir klaidų.
- Tyrimų rezultatai taikomojo aspektu didžiąja dalimi dėl teisės aktų kaitos, politinių pasikeitimų ir nuolatinių sistemos reformų gali „pasenti“ ir tapti neaktualūs per vienerius-dvejus metus ar net iš karto po jų pristatymo.

Vienas pirmųjų aktualių taikomųjų mokslinių tyrimų atliktas 2004 m. Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos užsakymu „Smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo galimybių gerinimo priemonės“ (Vilniaus kooperacijos kolegija, UAB „Kompetencijos gildija“, darbo vadovas Jonas Jakubauskas), buvo skirtas apžvelgti tuo metu buvusias SVV finansavimo galimybes šalyje (bankų paslaugas, valstybės taikomas tiesiogines verslo finansavimo priemones) bei pasiūlė naujus galimus verslo finansavimo modelius (mikrokreditavimą ir kt.) (SVV finansavimo, 2004). Darbas apėmė tik tiesioginių finansinių valstybės paramos priemonių apžvalgą.

Platesnis mokslinis tyrimas „Europos Sąjungos ir kitų šalių techninės paramos smulkaus ir vidutinio verslo subjektams teikimo praktikos analizė“ atliktas 2005 m. LR Ūkio ministerijos užsakymu. Mokslo tiriamąjį darbą atliko UAB Ekonominių ir teisinių konsultacijų centras, projekto vadovas - dr. D. Raškinis, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto Finansų katedros docentas. Tyrime apžvelgiami kai kurie techninės paramos SVV būdai, apklausos būdu atliktas paramos priemonių efektyvumo vertinimas, apžvelgiama Norvegijos patirtis šioje srityje, atliktas palyginimas su Lietuva ir pateikti pasiūlymai sistemos tobulinimui (ES ir kitų..., 2005).

Tyrimas „Viešųjų paslaugų verslui tinklo įstaigų valdymo tobulinimo ir veiklos efektyvumo didinimo galimybių analizė“ atliktas 2006 m., Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos užsakymu, tikintis pagal jo rezultatus optimizuoti paslaugų verslui įstaigų – Verslo informacijos centrų ir Verslo inkubatorių - veiklą. Tyrimą atliko IĮ „Jostra“, projekto vadovas dr. G. Labutis. (Viešųjų..., 2006). Tai vienas retesnių tyrimų, kuriame tiesiogiai dalyvavo ir viešųjų paslaugų verslui tinklo įstaigų vadovai. 2007 m. dabar jau neegzistuojanti Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra, kurios steigėja ir dalininkė – Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, užsakė tyrimą „Europos Sąjungos šalių viešųjų paslaugų verslui teikimo geros patirties apžvalga“ (UAB „Kompetencijos gildija“) ir galimybių studiją „Viešųjų paslaugų verslui standartizavimo ir šias paslaugas teikiančių įstaigų sertifikavimo analizė“, (UAB „BGI Consulting“). Visi trys pastarieji darbai

buvo nukreipti į Viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinklo tyrimą ir pasiūlymų jo veiklos optimizavimui generavimą. Naujausias darbas ta pačia tema „Informacinių ir konsultacinių paslaugų bei ekonominio atstovavimo verslui poreikio taikomas mokslinis tyrimas“ buvo atliktas jau įsibėgėjus viešųjų paslaugų verslui tinklo reformai 2009 m. (VŠĮ „Pietų Lietuvos verslo kooperacijos centras“), (Informacinių ir, 2009).

Autorės nuomone, absoliuti dauguma Ūkio ministerijos užsakymu atliktų čia paminėtų mokslinių tyrimų (Informacinių ir, 2009, Viešųjų paslaugų verslui standartizavimo, 2007, Viešųjų paslaugų verslui tinklo, 2006 ir kt.) 100 proc. nepasiekė užsibrėžtų tikslų. Išvadose neretai pateikiamos tik prielaidos, kurių pagrindimas nepakankamas dažniausiai dėl sunkiai metodiniu požiūriu realizuojamų tikslų, kaip antai: „išanalizuoti kuriamos struktūros (viešųjų paslaugų verslui įstaigų) efektyvumą“ ar „įvertinti jos poveikį Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo veiklos sąlygoms ir plėtrai“. (Informacinių ir, 2009). Taip pat svarbu paminėti, kad visi su viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinklu susiję tyrimai buvo atliekami siekiant optimizuoti institucinę struktūrą, tačiau tyrimų rezultatai praktikoje nepritaikyti arba pritaikyti ne iš esmės.

Darbų, ne tik aprašančių paramos priemones, bet ir pretenduojančių vertinti jų efektyvumą ypač negausu, autorės nuomonė, dėl itin sudėtingo metodinio iššūkio (Štreimikienė, Dapkus, 2007).

Savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo rėmimo praktikos tyrimai. Informaciją apie SVV rėmimą savivaldybėse apklausos būdu rinko jau neegzistuojanti Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra, kuri internete 2005 m. publikavo suvestinę, kiek Lietuvoje veikia SVV fondų savivaldybėse ir kiek jie iš viso lėšų skyrė verslo paramai nuo 1998 iki 2005 m. (Savivaldybių, 2005). Apklausus galimus tokių tyrimų užsakovus – Lietuvos Respublikos ūkio ministeriją ir Lietuvos savivaldybių asociaciją - paaiškėjo, kad savivaldybių lygmeniu Lietuvoje tokie tyrimai nebuvo atliekami. Aptinkami tik apibendrinti Lietuvos duomenys (kiek kuriais metais Lietuvoje veikė fondų), (Viešųjų paslaugų, 2006, Viešųjų, 2009), apskričių lygmens dokumentuose galima rasti kai kurią aktualią informaciją apie tam tikrus

laikotarpius (SVV aplinkos, 2010), taip pat informacijos fragmentus atskirų savivaldybių strateginiuose dokumentuose. Tačiau išsamus tokio ilgo laikotarpio savivaldybių paramos fondų veiklos tyrimas iki šiol nebuvo atliekamas.

Darbe nagrinėjamas **verslumas** menkai tirtas Lietuvoje, nors pats terminas dažnai minimas įvairiuose tyrimuose bei projektuose (Verslumo, 2007, Virvilaitė, 2007). Statistikos duomenų, atspindinčių verslumą, Lietuvos statistikos departamentas neskaičiuoja, specialų leidinį leidžia tik „Organisation for economic co-operation and development“ („Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija“ – OECD), (Measuring, 2008). Atliekami tyrimai Lietuvoje dažniausiai susiję su tam tikrų socialinių grupių (moterų, kaimo gyventojų) verslumu (Solnyškienė, 2008, Guščinskienė, Čiburienė, 2009, Atskirų, 2005).

Apžvelgiamame verslo paramos sistemos vystymosi etape gausu įvairių sistemos komponentų tyrimų kuriuos verta aptarti atskirai. Nors minėti tyrimai neapima visus nagrinėtos sistemos, tačiau yra kompleksiškesni, tuo tarpu tyrimai, analizuojantys atskirus sistemos dalyvius, yra gerokai gilesni.

- *Europos Sąjungos parama.* Tema, susilaukianti labai daug valstybės bei mokslininkų dėmesio. Išsamius tyrimus, stebėseną, apibendrinimus atlieka ir plačiai visuomenę informuoja Lietuvos Respublikos finansų ministerija (LR finansų, 2010), agentūros, atsakingos už tam tikrų sričių paramos priemonių valdymą (Lietuvos verslo, 2010), bankai, Europos Sąjungos ir kitos institucijos (Jakaitienė, 2007), mokslininkai (Garškienė, 2006, Mačys, 2006, Gečas, 2004 ir kiti). VU Geografijos ir kraštotvarkos katedroje apgintas magistro darbas apimantis 2004 – 2007 m. ES struktūrinių fondų paramos laikotarpio analizę ir jos įtaką teritorijų vystymuisi Lietuvoje (Radčenko, 2008).

- *Įvairios verslo rėmimo praktikos nagrinėjimas.* Daugelis jau anksčiau minėtų kompleksinių taikomųjų mokslinių tyrimų daugiau ar mažiau aptarinėjo skirtingas verslo rėmimo praktikas (SVV finansavimo, 2004, Informacinių ir, 2009, Viešųjų paslaugų verslui standartizavimo, 2007, Viešųjų

paslaugų verslui tinklo, 2006 ir kt.). Publikacijų, nagrinėjančių įvairiausias verslo rėmimo formas Lietuvoje, paskelbta gana nemažai. Tiesa, kai kurios jų nagrinėja tam tikrų paramos aspektų pagrindus, nes patys darbai Lietuvoje yra nauji ir vieni pirmųjų. Kadangi kiekviena iš toliau minimų tyrimų sričių labai plati, į užsienio mokslininkų patirtį detaliai gilintis neracionalu, tačiau verta paminėti, kad užsienio šalyse toliau apžvelgiamų verslo rėmimo formų analizė gerokai pažengusi.

- *Klasterizaciją* Lietuvoje daugiausiai nagrinėjo R. Jucevičius, kuris publikavo daug įdomių ir išsamių tyrimų apie klasterius (Jucevičius, 2008, 2009) ir sudarė Lietuvos pramonės ir verslo klasterių žemėlapius (Jucevičius, 2007).

- *Verslo angelų veikla* jau keletą metų gan plačiai aptarinėjama verslo renginiuose ir žiniasklaidoje, tačiau Lietuvoje kol kas atliktas tik vienas išsamesnis tyrimas – „Europos Sąjungos ir kitų valstybių neformalių individualių investuotojų („Verslo angelų“) investavimo kultūros patirties analizė“, 2006 m. (Taikomojo mokslinio tyrimo darbas, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, VšĮ „Socialinės ir ekonominės plėtros centras“). Darbe ne tik analizuojama patirtis, bet ir pristatomas investicinės veiklos skatinimo modelis bei aktyvinimo planas.

- *Inovacijos* Lietuvoje užima reikšmingas pozicijas tiek vertinant pagal valstybės strateginius bei paramos krypties prioritetus, tiek pagal Lietuvos inovacijų centro veiklos rezultatus. Daugiausia publikacijų šia tema, dažniausiai Lietuvos inovacijų centro leidiniuose paskelbė R. Jucevičius, A. Jakubavičius, K. Gečas, R. Strazdas (Jakubavičius, A., 2005 Jucevičius R, 2005, 2008, Strazdas, 2003, Melnikas, Jakubavičius 2003 ir kt.).

c). *Sąstingis* (nuo 2009). Nors šis etapas neįeina į darbe nagrinėjamą laikotarpį, jis susilauks didelio dėmesio tiek žiniasklaidoje, tiek mokslininkų darbuose kaip sudėtingų pokyčių metas, mums nagrinėjamu aspektu pasižymintis kaip teritorinės verslo paramos sistemos degradacijos laikotarpis. Verta prisiminti vieną iš jau anksčiau minėtų atliktų tyrimų, kuris apima šio laikotarpio pradžią (Informacinių ir, 2009).

Valstybės dalyvavimo SVV skatinimo sistemoje, paramos ir reguliavimo principus, valstybės vaidmenį SVV atžvilgiu tyrė doc. dr. N. Pačėsa, (Pačėsa, 2000, 2003, 2007), kurio specializacija - strateginio valdymo, verslininkystės, smulkaus verslo valdymo ir regioninės plėtros moksliniai tyrimai. V. Sūdžius 2001 m. išskyrė tris pagrindinius principinius požiūrius į smulkaus verslo plėtrą ir valstybės vaidmenį šiame procese:

- Įvairios lengvatos, išimties yra nesuderinamos su rinkos dėsnių funkcionavimu. „Šiltnamio“ sąlygų sudarymas tarp ūkio vienetų lemia nenatūralius santykius, neužtikrina konkurencijos, neskatina tobulėti, todėl teigiama, jog valstybės kišimasis yra nepageidautinas.

- SVV turi būti sudaromos išskirtinės sąlygos. Įvertinant smulkaus verslo vaidmenį tiek ūkio subalansavimo, tiek socialiniu požiūriu ir jo formavimosi ypatumus, šiam požiūriui vis daugiau pritariama. Vienintelė sąlyga – tai turi būti daroma labai pagrįstai, atsižvelgiant į šalies ar regiono plėtros sąlygas ir poreikius.

- SVV turi rasti savo vietą, kurioje dėl jam būdingų ypatumų būtų efektyvus. Tai dažniausiai yra tos rinkos nišos, kurios didelėms įmonėms nepatrauklios dėl mažų gamybos apimčių, gilios specializacijos ir didelio darbo imlumo (Sūdžius, 2001).

Tarptautinis kontekstas. Žvelgiant į tarptautinį kontekstą, jį analizuoti tiriamos temos aspektu galima skaidant į dvi dalis:

a. *Lietuvių atlikti tyrimai* apie verslo skatinimo organizavimo patirtį užsienio šalyse. Šie darbai pagal savo pobūdį labai aiškiai susifokusuoja į užsakomuosius valstybės institucijų tyrimus, kurių tikslas – išsiaiškinti užsienio šalių patirtį siekiant pritaikyti tinkamiausius jos variantus Lietuvoje. Minėtus tyrimus dažniausiai atlieka įmonės, suburiančios ekspertų, kartais net neviešinamų, komandą. Šiuose tyrimuose yra 2 taikomieji aspektai: viena vertus, tirti kitų šalių situaciją siekiant perimti gerą patirtį yra labai vertinga, tačiau, kita vertus, dažnai užsienyje taikomi modeliai, tarp jų ir teritorinė verslo paramos organizacija, gan supaprastintai perkeliama į Lietuvą, neatsižvelgiant į tai, kad aplinka jiems realizuoti čia yra visai kitokia, o ir galimos sėkmės

laikmetis jau praėjęs. Taip atsitiko ir su Lietuvos verslo paramos sistemos teritorinės organizacijos optimizavimu pradėjus 2009 m. reformą. Nepakankamai išnagrinėjama ir esama situacija savoje šalyje, ką galima matyti apžvelgiant negausius tyrimus. Tokiu atveju tas gerosios patirties pritaikymas tampa neefektyvus, o kartais net ardantis esamas, nebūtinai prastas, struktūras. Neįvertinant aplinkos, laikmečio skirtumų ir reformos kaštų bei atsipirkimo daroma klaidų, turinčių lemiamos įtakos ne tik pačiai reformuojamai struktūrai, bet tiesiogiai verslui ir visai valstybei.

Labai svarbu pastebėti, kad Lietuvos ekspertai atlikdami tyrimus susiduria su keliomis metodinėmis problemomis: nedaugelis užsienio valstybių savo verslo paramos sistemą pristato prieinamuose informacijos šaltiniuose prieinamomis kalbomis. Didelė dalis verslo paramos sistemos esmę atspindinčios informacijos glūdi vidiniuose dokumentuose. Dažniausiai pasirenkamos šalys, su kuriomis užmegzti bendradarbiavimo ryšiai ir informacija yra lengviausiai prieinama: Airija, Didžioji Britanija, Danija, Norvegija (Viešųjų..., 2006, Viešųjų..., 2007, Europos Sąjungos..., 2006 ir kt.) – jos nagrinėjamos daugelyje tyrimų ir studijų, tačiau retai analizuojamos kitos šalys (Vidurio, Pietų Europa).

Dauguma atliktų analizių nagrinėja tik kai kuriuos verslo paramos sistemos komponentus ir praktiškai neatsižvelgia į teritorinės organizacijos aspektą. Tiriama institucinė dažniausiai viešąsias paslaugas verslui teikiančių įmonių ar įstaigų struktūra, pavaldumas, valdymas, finansavimo sistema ir veiklos rezultatų fiksavimo bei tikrinimo būdai (Viešųjų..., 2006, Viešųjų..., 2007, Europos Sąjungos šalių...2007, Europos Sąjungos ir kitų šalių...2005, Europos Sąjungos ir kitų valstybių...2006, ir kt.).

b. *Užsienio mokslininkų savų šalių tyrimai.* Užsienio mokslininkų tyrimams apie šalių verslo skatinimo organizaciją būdingos panašios tendencijos kaip ir vyraujančios Lietuvoje. Žvelgiant į naujų Europos Sąjungos šalių tyrimus, matyti, kad didelis dėmesys skiriamas Europos Sąjungos paramos instrumentams ir jų naudai nagrinėti (Bateira, 2000,

Support, 2000), tačiau kompleksinių darbų, apimančių nagrinėjamą temą, aptikti nepavyko.

Atskirai reikia apžvelgti Europos Sąjungos paramos panaudojimo bei jo poveikio ekonomikai tyrimus. Kadangi nagrinėjamu laikotarpiu buvo pradėta gauti ES fondų parama, kurios apimtys Lietuvos ekonomikai yra itin reikšmingos, visuomenei buvo pateikta labai daug informacijos apie paramos panaudojimo galimybes naudą, taip pat atlikta nemažai tyrimų apie paramos panaudojimo efektyvumą ir jo poveikį šalies ekonomikai. Šie darbai pasižymi keliais ypatumais:

- Daugelis tyrimų atlikti atskiriems ES paramos panaudojimo laikotarpiais (Integracijos į ES laikotarpis, 2004-2006 periodas, 2007-2013 periodo pirmieji metai ir pan.) (Lietuvos integracijos, 2002, ESSF lėšų, 2006)
- Tyrimai dažniausiai yra apibendrinti. Neišskaidomos tyrimų sritys pagal lėšas panaudojusius sektorius (Europos, 2005, ES parama, 2005, Lietuvos integracijos, 2002, ESSF lėšų, 2006, Jakaitienė, 2007).

Itin gausi informacija, kuri pateikiama leidiniuose, žiniasklaidoje, internete ir apima statistikos apžvalgą, ES paramos panaudojimo galimybių, gerosios projektų įgyvendinimo patirties pristatymą, darbe nenagrinėjama.

Viena pirmųjų studijų, kurioje vertinamas ES finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonomikai, yra UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“ atlikta Lietuvos integracijos į ES pasekmių analizė. Šiame darbe teigiama, kad integracija į ES yra naudinga Lietuvai – dėl jos BVP galėtų padidėti 1,14 procentinio punkto per metus. Išlaidų metodu skaičiuojamas BVP turėtų didėti dėl investicijų, vartojimo ir eksporto didėjimo, o gamybos metodu skaičiuojamas BVP – dėl apdirbamosios pramonės, prekybos ir žemės ūkio bei miškininkystės sukuriamos didesnės pridėtinės vertės. Šalies ekonomikos augimas spartėtų dėl prekių laisvo judėjimo ir ES finansinės paramos, o darbo jėgos, paslaugų ir kapitalo laisvo judėjimo poveikis numatomas mažesnis (Lietuvos integracijos, 2002).

Pilietinės visuomenės instituto užsakymu autorių grupės atliktas ES struktūrinių fondų lėšų poveikio Lietuvos ekonomikai vertinimas rodo, kad

panaudojant 80 procentų šių lėšų, o jų panaudojimo efektyvumui sudarant 90 procentų, 2007–2015 m. būtų papildomai sukuriama apie 22 mlrd. litų BVP (palyginamosiomis 2000 m. kainomis). Beje, didesnis ES struktūrinės paramos poveikis šalies BVP išryškėtų tik nuo 2013 m. (ESSF lėšų, 2006).

Neabejotinai yra ir daugiau darų, aktualių nagrinėjamai temai, tačiau naudojant pasirinktus informacijos paieškos metodus pavyko rasti tik tam tikrą dalį. Daugelis tyrimų yra labai įdomūs ir vertingi, todėl darbe siekta panaudojant mokslininkų patirtį ir kompetenciją parinkti rezultatus, papildančius nagrinėjamą temą.

2. DARBO METODOLOGIJA

2.1. Sistemos ir jos dalyvių tyrimų metodologijos aspektai.

Geografinių tyrimų metodologija Lietuvoje ilgą laiką buvo ganėtinai konservatyvi. Didelė dalis geografo diskusijose pasisakydavo už klasikinius metodus - teorinės visuomeninės geografijos metodų taikymą. Pastaraisiais metais daugelio mokslų, tarp jų ir geografijos atstovai vis dažniau susimąsto apie empirinių metodų svarbą, geografijoje atsiranda reprezentacijos sąvoka. M. Gilmartiną visą geografijos mokslą vadina reprezentacija plačiaja prasme – tai domėjimasis rašytinėmis (akademiniai tekstai, laikraščiai, žurnalai, romanai ir pan.), vizualinėmis (žemėlapiai, nuotraukos, filmai ir pan.) ir žodinėmis /garsinėmis (žmonių pasakojimai, istorijos, muzika, garso įrašai ir pan.) reprezentacijomis ir jų produkavimas (Gilmartin, 2004). Geografas Jussi S. Jauhiainen viename iš savo straipsnių plačiai nagrinėja metodologines šiuolaikinės visuomeninės geografijos problemas, taip pat ir pastarąją (Jauhiainen, 2007). Remdamasis N. Thrifto kritinėmis pastabomis, išsakytomis publikacijose (Thrift, 2002, 2007) jis įvardija 3 svarbias tyrimų metodologijos problemas:

I. Distancija – geografo dažnai atskiria save nuo studijuojamo objekto. Geografo lieka išoriniai stebėtojai, atskirti nuo savo tyrimo objekto.

II. Kodifikacija - geografo polinkis fiksuoti studijuojamų reiškinių tapatybę, o tai darydami jie stabilizuoja jų esminę prigimtį ir būdą. Taip reprezentuojami reiškiniai yra paralyžiuojami, todėl nepakankamai įvertinamas pasaulio sudėtingumas.

III. Būdas žinoti - svarstymai, kalba ir matymas laikomi pagrindiniais pažinimo ir veikimo būdais.

Šiame darbe nagrinėjama labai sudėtinga daugiakomponentė, dinamiška sistema, susieta įvairaus pobūdžio ryšiais tarp gyvų ir negyvų veikėjų, todėl tiesioginis dalyvavimas sistemos veikloje tiriant ją tiek iš vidaus,

tiek vertinant iš šalies buvo privalumas taikant empirinių tyrimo metodų galimybes tikintis išvengti minėtų problemų.

Didelę dalį šiame darbe užima autorės patirtimi paremta nuomonė. Disertacijos rengimo laikotarpis sutapo su dalimi nagrinėjamo laikotarpio, todėl buvo analizuojama realiaame laike veikianti, besikeičianti sistemos dalyvių visuma, kai matoma daug tendencijų ir žinoma daug faktų, kurie iki šiol nėra tirti ir surašyti dokumentuose ar publikacijose, sunkiai pamatuojami ar apskaičiuojami, tačiau įvertinti juos suvokiant tikrąją situaciją yra gana nesudėtinga. Atsižvelgiant į minėtas priežastis daugelyje darbo vietų remiamasi darbo sistemoje ir su sistema iš šalies įgyta įvairiapuse patirtimi apibendrinant kai kurias išryškėjusias tendencijas ar vyraujančias SVV atstovų nuomones, taip pat darant pirmines išvadas.

Empirinis tyrimas buvo atliekamas tokiais etapais, apibendrintais J. S. Jauhiaineno pagal Soy (1997) ir Yin (1984), (Jauhiainen, 2007):

1. Nustatytos ir apibrėžtos tyrimo ribos (sritys).
2. Pasirinkti informacijos, duomenų surinkimo ir analizės būdai.
3. Pasiruošta informacijos surinkimui.
4. Surinkti duomenys, informacija.
5. Duomenys analizuojami ir vertinami.
6. Remiantis informacija nagrinėta tyrimo problematika.

Kadangi disertacijoje nagrinėjama verslo skatinimo sistemos teritorinė organizacija, verta skirti dėmesio pačios **sistemos** sampratai. Pagrindinė Bendrosios sistemų teorijos esmė yra ta, kad visuma yra didesnė nei jos dalių suma, o tai reiškia, kad iš visumos formuojasi naujos organizacijos kokybės, kurios grįžtamuoju ryšiu veikia visumos dalis (Bertalanffy, 1973).

Šiame darbe sistemą apibrėšime kaip aibę susijusių elementų, ryšys tarp kurių yra glaudesnis nei tarp minėtų ir sistemą supančių elementų. Sistemos elementais neprivalo būti susijęs su visais kitais sistemos elementais, tačiau elementas, nesusijęs nė su vienu sistemos elementu, paprastai nelaikomas sistemos dalimi. Sistemos elementus siejantys ryšiai turi sudaryti tam tikrą vientisumą, kuris reiškiasi kaip sistemos savybės.

Remiantis sistemų teorija, šiame darbe nagrinėjama sistema galėtų būti apibūdinama kaip:

- socialinė (pagal sistemą sudarančių elementų ir jų ryšių turinį bei savybes);
- didelė, sudėtinga, dinaminė, atvira, valdoma (pagal visos sistemos bendrąsias savybes; būdingos bendrosios savybės: teritorinis apribojimas, vientisumas, dalumas, unikalumas, neapibrėžtumas, įvairumas)

Nagrinėjamos sistemos pagrindinės charakteristikos:

- Funkcinė: verslo skatinimas.
- Morfologinė: juridinių asmenų ir jų teikiamų paslaugų visuma.
- Procesinė: įvairiakrypčiai procesai.

Vienas svarbiausių nagrinėjamos sistemos aspektų – teritorinis. Verslo skatinimo sistema turi aiškia teritorinę išraišką: glaudžiai susijusi su administraciniais vienetais (tiek institucinis tinklas, tiek veiklos arealai), su tikslinės grupės atstovų lokalizacija, sistemos elementų ir jų veikiamų tikslinės grupės atstovų veiklos rezultatais teritorijoje, turinčiais įtakos jos socialiniam ekonominiam vystymuisi.

Teritorinę verslo skatinimo sistemą didžiąja dalimi kūrė valstybė, tačiau tai dar toli gražu neužtikrina sėkmingo rezultato. Užbėgant „už akių“ tyrimo rezultatams, galime teigti, kad sukurta sistema yra netobula ir tai geriausiai atspindi nagrinėjamos sistemos gyvavimo etapų analizė pagal G. Altovą (Altov, 1984):

1. **Elementų parinkimas.** Akivaizdu, kad formuojant sistemą nebuvo galvojama apie sistemą kaip rezultatą. Institucijos ir paslaugos pradžioje buvo formuojamos chaotiškai, be jokių objektyvių kokybinių atrankos kriterijų (pagal savivaldybių pareikštus norus ir finansines bei technines galimybes). Reglamentavimas atsirado tik po ketverių metų (Dėl paslaugų, 2003).
2. **Elementų tobulinimas.** Antrajame teritorinės sistemos raidos etape (sistemos raidos etapai detaliau apžvelgiami tolesniuose skyriuose)

buvo nustatyti tam tikri kokybiniai sistemos elementų formavimo kriterijai, tačiau jie nebuvo pritaikyti jau sukurtoms institucijoms, o tai vėliau sudarė kliūtis tiek harmoningai sistemos veiklai, tiek jos kontrolei. Tolesnės įvairaus pobūdžio reformos buvo inicijuojamos siekiant tobulinti, tačiau vykdomos pernelyg spontaniškai ir nepasiruošus, kadangi nepakankamai kruopščiai buvo tiriama esama situacija ir neapibrėžiama konkreti strategija. O neapibrėžiant „ką laikysime elemento patobulinimu“, niekada nebus aišku, ar po tam tikro laiko ir investicijų elementas yra patobulintas.

3. **Dinamizacija.** Nors valstybė, sukūrusi teritorinę verslo skatinimo sistemą, turėjo pasirūpinti jos sėkminga veikla, deja, tenka pripažinti, kad pati sudarė didžiausias kliūtis jos sėkmingam funkcionavimui. Viena didesnių kliūčių – kasmetinio finansavimo metodų netobulumas, kai 1/3 metų dalį buvo sudaromas finansinis vakuumas, iš esmės trukdęs sistemos veiklai.
4. **Sistemos tobulinimasis.** Sistema tiek dinamiška, kad neišgyventų nuolat nesitobulinant jos elementams. Elementai tobulinasi tiek kiek jiems nebuvo sudaroma kliūčių ir užmezgė tarpusavio ryšius – formavosi tinklaveika.

Idealiu atveju turėjęs baigtis sistemos tobulinimusi, mūsų nagrinėjamos sistemos variantas „užs ciklino“ ties antrąja dalimi. Dėl pradžioje padarytos klaidos – koncepcijos ir aiškios vizijos neturėjimo-sistemos dalys nuolat tobulinamos, sistema nuolat reformuojama, todėl galima teigti, kad dar ir pastarasis faktorius suteikia sistemai papildomo dinamizmo.

Apibendrinimui galima pasitelkti teiginį, kad sistema visada yra aukštesnės kokybės objektas nei atskiras į ją įeinantis elementas. Sistemoje turi harmonizuoti funkcionalumas, struktūros vientisumas, organizacija ir jau minėta sisteminė kokybė. Jei nors vienas iš šių elementų prarandamas, suyra visa sistema (*Саламатов*, 1996). Nors akivaizdu, kad apie tobulai funkcionuojančią verslo skatinimo sistemą kalbėti negalima, visgi, nagrinėjamų elementų visuma šiame darbe bus vadinama sistema, tiesa,

netobula ir nepilnaverte, tačiau vienintele įmanoma šiuo nagrinėjamu laikotarpiu.

Grupės dalyvių, esančių tinkle, sukuriama sinergija pakylėja grupės sąveiką į naują kokybinį lygmenį sukurdamą sistemą, o jų veiksmai tinkluose vadinami **tinklaveika** (Kilduff, Tsai, 2003, Ibarra, 2005) - tinklų formavimu tikslingais veiksmais (Vilkas, 2009). Tinklaveika analizuoja sąveikos tarp komponentų reikšmę. Nagrinėjamos sistemos veikla iš esmės yra paremta jos dalyvių vidiniais santykiais, elgsena tinkle, žinoma, neatsiejant ir išorinių veiksnių įtakos. Tinklų dalyvių elgsena dažnai aiškinama kaip jų pozicijos tinkle rezultatas, tačiau jei tinklų dalyvių struktūrinės pozicijos yra žinomos, tai nereiškia, kad elgsena ir charakteristikos gali būti tvirtai prognozuojamos (Vilkas, 2009). Tinklaveikos teorija atskleidžia dar vieną svarbų aspektą, turintį įtakos nagrinėjamiems teritoriniams verslo paramos sistemos netolygumams, kuriuos galima aiškinti ne tik išorinių veiksnių įtaka (regionui būdingi socialiniai ekonominiai bruožai ar pan.), bet ir sunkiai pamatuojamais veiksniais – tinklo, sistemos dalyvio gebėjimu išnaudoti poziciją. Suformuotos „struktūrinių duobių“ (Burt, 1992) ir „stiprių bei silpnų ryšių“ (Granovetter, 1983) teorijos neatsakė kodėl tinkluose vienos ar kitos vietos lieka neužimtos ar vieni dalyviai turi daugiau silpnų ryšių nei kiti. Vien tik pozicija tinkle neteikia naudos, ją pranašumu paverčia paties dalyvio gebėjimai tą poziciją tinkamai išnaudoti. Šis aspektas atskleidžia vidinių, netgi asmeninių santykių, elgsenos tinkle, sistemoje svarbą, besisiejantį su veiklos efektyvumu, kadangi nagrinėjant verslo paramos sistemą apžvelgiami ir parmos institucijų tinklai, kurių veiklos rezultatyvumas tiesiogiai siejamas su visos sistemos sėkme bei atskirais teritoriniais ypatumais.

Geografų tyrimai, apimantys žmonių veiklos rezultatų nagrinėjimą, neretai atskiria juos nuo pačių žmonių. Turėtume ne griežtai skirti žmones nuo nežmonių, objektų, bet laikyti juos aktyviais bendros sąveikos dalyviais. Tokie mišrūs dalyviai žmonės ir nežmonės vadinami tinklų *aktantais* arba **aktorius tinklais** (angl. *actor networks*) (Latour, 2005). Žmonės ir nežmonės derėtų tirti kartu. Šiame darbe nagrinėjamą sistemą sudaro daugybė

komponentų: institucijos, jų paslaugos, įvairios paramos formos, paramos gavėjai – įmonės, tačiau nė vienas iš šių komponentų neveiktų be žmonių, todėl labai svarbu tiriant sistemą atsižvelgti ir į jos „dviasią“ – žmones ir jų tarpusavio sąveiką, sudarančią aibę persidengiančių ryšių. Kadangi organizacijoms vadovauja, sėkmingą verslą kuria, dėl paramos varžosi dažniausiai lyderiai, svarbi mums ir lyderių tinklaveika – pluošto asmeninių kontaktų, kuriais naudojamosi siekiant palaikymo, grįžtamojo ryšio, įžvalgų, resursų, informacijos, kūrimas. Išskiriamos operacinės, strateginės, asmeninės lyderių inicijuojamos tinklaveikos formos (Ibarra, Hunter, 2007, Vilkas, 2007).

Rengiant šį darbą apibrėžtos aiškios tyrimų ribos tiek laiko, tiek teritorijos, tiek tyrimo objekto aspektu. Suprantant visą aktorių tinklą ir tinklaveikos svarbą ir stengiantis į tai atsižvelgti visame darbe, visgi atsiribojama nuo gilinimosi į tų ryšių struktūrą ir intensyvumą susikaupiant šiuo atveju ties teritorinės verslo paramos sistemos struktūra, jos elementais bei formavimosi ypatumais.

Nagrinėjant verslo paramos sistemą ir jos teritorinę organizaciją naudoti metodiniai principai, būdingi **apribojimų teorijos konstruktyvaus mąstymo procesų metodikai**. Apribojimų teoriją (The Theory of Constraints) 20 a. pabaigoje sukūrė fizikas dr. E. M. Goldrattas (Goldratt, 2000), ieškodamas efektyvių metodų vidiniams sudėtingų sistemų prieštaravimams (problemoms) spręsti. Įvairiu žmonių, jų grupių, organizacijų, sistemų problemų analizei ir efektyvių problemų sprendimų paieškai taikydamas tikslųjų bei gamtos mokslu nuostatas ir metodikas, E. M. Goldrattas išstobulino konstruktyvaus mąstymo procesų metodiką, kurią pritaikius galima rasti išeitis sprendžiant net ir sudėtingas problemas. Svarbiausia prielaida, kuria remiasi apribojimų teorijos mąstymo procesai, - bet kurioje sistemoje yra tik viena ar vos kelios priežastys, lemiančios daugelį kitų pasekmių. Mąstymo procesų metodinis pagrindas – loginės priežastis ir pasekmės įvardijančios diagramos. Šis metodas ilgą laiką taikytas versle įgauna universalų pobūdį, kai naudojamas bet kokios sudėtingos besikeičiančios sistemos efektyviam valdymui. Nagrinėjamai verslo paramos sistemai būdinga nuolatinė vidaus ir išorės

veiksnių bei komponentų kaita, o tai daro ją nuolat besimokančią ir, tikėtina, tobulėjančią. Ši teorija suteikia naujų galių mąstymo ir valdymo metodologijoms, padeda kurti priemones, kurių reikia norint įgyvendinti vis spartesnius pokyčius ir permainas. Apribojimų teorija propaguoja sisteminį požiūrį į bet kokias gyvybingas sistemas, moko jas vertinti kaip gyvus organizmus, kuriuose visos dalys privalo veikti išvien, jei norima, kad jos ne tik išgyventų, bet ir judėtų užsibrėžtų tikslų link.

2.2. Bendrieji tyrimo metodologijos aspektai.

Tiriamas laikotarpis. Suformulavus darbo tikslą buvo atliktas pirminis informacijos surinkimo galimybių tyrimas ir nustatyta, kad įmanoma didelę dalį tyrimui aktualios informacijos įmanoma surinkti tokio laikotarpio, kuris gana išsamiai leistų analizuoti tiriamą situaciją ir procesus. Atsižvelgiant į verslo skatinimo sistemos teritorinės organizacijos raidos etapus (3.3.1 skyrius), buvo parinktas didžiausias įmanomas intervalas – 1998 – 2008 m., apimantis svarbiausią ir ilgiausią sistemos raidos etapą. Toks ilgas laikotarpis turi, ir privalumų, ir trūkumų: viena vertus, leidžia nustatyti tendencijas, kita vertus, sunku surinkti viso laikotarpio duomenis dėl daugelio nagrinėjamų reiškinių ar jų matavimo pokyčių. Todėl kai kurie kaupti duomenys apima tik dalį nagrinėjamo laikotarpio (pavyzdžiui, nebuvo institucijų, kurios tuos duomenis fiksuotų, nebuvo ar išnyko tiriamas reiškinys ar procesas kažkuriame tyrimo laikotarpio etape, pavyzdžiui, ES finansinė parama). Į nagrinėjamą laikotarpį įeina net administracinio šalies suskirstymo pokyčiai, nežiūrint jau Statistikos departamento renkamos statistinės informacijos nevientisumo. Visgi apsispręsta išnaudoti ilgo alizuojamo laikotarpio privalumus ypač dėl to, kad tikėtasi, jos šis laikotarpis leis kompleksiskai iš išsamiai atskleisti tiriamą temą, nepaisant kai kurių metodinių tokio laikotarpio pasirinkimo nepatogumų.

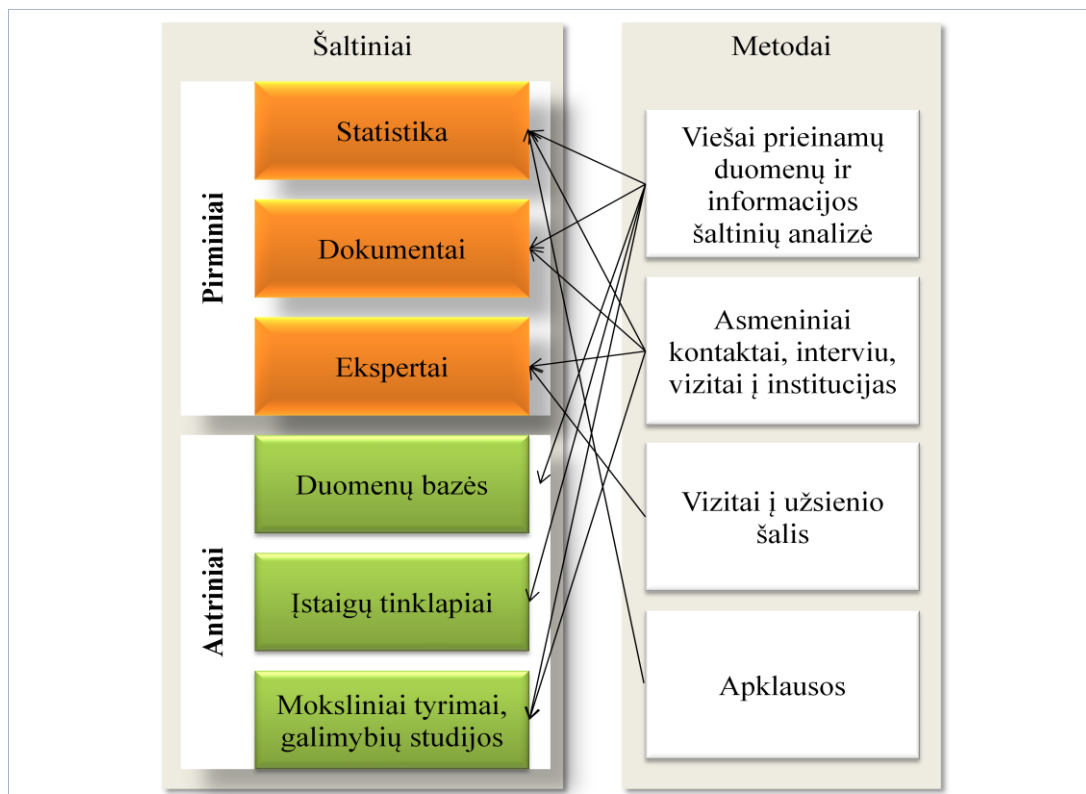
Duomenų rinkimo metodai:

1. **Panaudoti viešai prieinami duomenų šaltiniai:** interneto duomenų bazės, bibliotekos, knygynai.

2. **Vizitai į institucijas.** Siekiant gauti naujausią ir nepublikuojamą informaciją buvo vykstama į institucijų, kurios ta informacija disponuoja, kreipiamasi į vadovus bei specialistus. Aplankyta keliolika institucijų: Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija ir Finansų ministerija, Lietuvos savivaldybių asociacija, Lietuvos verslo paramos agentūra, Lietuvos ekonominės plėtros agentūra, Verslo centrų asociacija, Lietuvos inovacijų centras, Žinių ekonomikos forumas, Ignalinos AE regiono plėtros agentūra, kai kurios Lietuvos viešųjų paslaugų verslui institucijos ir daugelis kitų.

3. **Vizitai į užsienio šalis.** Aplankytos kai kurios Airijos, Austrijos, Bulgarijos, Ispanijos, Suomijos, Švedijos institucijos, atsakingos už SVV skatinimą.

4. **Apklausa.** Vykdyta visų Lietuvos savivaldybių apklausa aktyviais metodais siekiant kuo didesnio efektyvumo.



2 pav. Pagrindiniai tyrimo šaltiniai ir informacijos rinkimo metodai.

Duomenų bazių naudojimas. Darbe panaudotos kelios vidinės institucijų duomenų bazės, kurių turinį išnagrinėjus, atlikus reikalingus filtravimus ir skaičiavimus atsirado prielaidų daryti išvadas apie nagrinėjamus darbe procesus, susijusius su verslo paramos sistemos dalyvių funkcionavimu.

Siekiant įgyvendinti vieną iš darbo uždavinių – susisteminti verslo skatinimo formas ir priemones bei įvertinti jų teritorinį pasiskirstymą bei prieinamumą, vienu iš tyrimo metodų buvo pasirinktas kiekybinis ir kokybinis tyrimas panaudojant Ignalinos AE regiono viešųjų paslaugų verslui tinklo įstaigų paslaugų, klientų ir jų poreikių duomenų bazėse sukauptą informaciją. Šių bazių duomenys yra gana išsamūs ir visapusiški, todėl, autorės nuomone, gali geriau atspindėti tiriamos situacijos ypatumus nei anketinė smulkių ir vidutinių verslo įmonių atstovų apklausa. Ignalinos AE regiono duomenų bazės pasirinktos dėl šių priežasčių:

- Šiame vieninteliame Lietuvoje tiksliniame regione, sudarytame iš trijų savivaldybių: Ignalinos rajono, Zarasų rajono, Visagino (Dėl LR IAE, 2002) yra didžiausia teritorinių verslo skatinimo finansinių ir nefinansinių priemonių įvairovė Lietuvoje: savivaldybių SVV skatinimo fondai, Ignalinos AE regiono verslo skatinimo programa, visos nacionalinės priemonės, tarp jų ir papildomos, skirtos probleminėms teritorijoms, visos Lietuvoje prieinamos nefinansinės paramos priemonės (Dėl probleminių, 2004, Misiūnas, 2003).
- Visų Lietuvos savivaldybių ar kurios nors apskrities tokio pobūdžio duomenų surinkti neįmanoma, ypač, kad jie būtų vientisi teritoriniu aspektu, kadangi 18 Lietuvos savivaldybių tokių duomenų visiškai nekaupia, kitos juos kaupia trumpesnį laiką, t. y. 3 – 4 metus, todėl pasirinktas teritoriniu požiūriu vientisas regionas, kurio duomenys yra prieinami ir dėl daugiamečių partnerystės ryšių.
- Ignalinos AE regiono viešųjų paslaugų verslui įstaigų veiklos periodas – vienas ilgiausių Lietuvoje ir apimantis didžiausią darbe nagrinėjamą laikotarpį – septynerius metus (2002 – 2008 m. (tik 2002 m. įsikūrus minėtoms įstaigoms pradėti kaupti duomenys).

- Ignalinos AE regiono viešųjų paslaugų verslui įstaigų veiklos kokybė atitinka tokioms įstaigoms keliamus reikalavimus, todėl duomenų fiksavimo patikimumas yra priimtinas (Ignalinos VIC ataskaitos, 2002-2008).

Visos trys duomenų bazės yra sudarytos pagal vienodą metodiką. Jose labai detalai registruojamas kiekvienas asmuo – SVV įmonės atstovas, kreipęsis valstybės subsidijuojamų paslaugų (informacijos, konsultacijų, mokymų, praktinės pagalbos, finansinės paramos ir kt.). Registruojami asmens duomenys, kreipimosi tikslas, suteikta paslauga, lūkesčiai, grįžtamasis ryšys ir kiti, šiam darbui mažiau aktualūs, aspektai. Taip pat įstaigos kasmet apibendrina duomenis pagal kreipimosi klausimą, įmonės tipą, lytį, amžių ir kt. Panaudoti pirminiai ir antriniai, pusiau struktūrinio interviu metodu sukaupti duomenys. Apdoroti duomenys iš šių bazių leido atskleisti pakankamai retai nagrinėjamus verslininkų elgesio bei požiūrio į paramos priemones bei jų teritorinę organizaciją aspektus. Kadangi šios duomenų bazės yra skirtos vidiniam naudojimui, duomenų apdorojimas vyko Ignalinos, Visagino, Zarasų įstaigose, darbuotojams suteikus galimybę naudotis minėta informacija vietoje.

Lietuvos verslo paramos agentūros duomenų bazė. Lietuvos verslo paramos agentūra suteikė galimybę pasinaudoti duomenų baze, kurioje sukaupta aktuali informacija (apie 6500 įrašų) apie Europos Sąjungos paramą verslui 2004 – 2008 m. Lietuvos savivaldybėse pagal šias priemones:

1 prioritetas. Socialinės ir ekonominės infrastruktūros plėtra.

1.2 priemonė. Energijos tiekimo stabilumo, prieinamumo ir didesnio energetikos efektyvumo užtikrinimas.

3 prioritetas. Gamybos sektoriaus plėtra.

3.1 priemonė. Tiesioginė parama verslui.

3.2 priemonė. Verslo aplinkos gerinimas.

3.4 priemonė. Viešoji turizmo infrastruktūra ir paslaugos.

Naudojant Lietuvos Respublikos finansų ministerijos informaciją apie vidutinę vienam apskrities gyventojui tenkančią ES SF lėšų sumą pagal pasirašytas paramos sutartis (įgyvendinimo būklė 2009-01-01, Lietuvos

Respublikos finansų ministerijos duomenimis) taip pat remiantis LVPA duomenimis atliktas palyginimas apskaičiavus kiek lėšų tenka vienam gyventojui pagal verslo priemones.

Naudojant Ignalinos AE regiono plėtros agentūros duomenų bazę apie 2004 – 2009 m. paramą verslui, kur pateikiama informacija apie kiekvieną iš 139 projektų, apskaičiuotos lėšos pagal savivaldybes, vidutinės projektų vertės, išanalizuoti kiti darbe panaudoti duomenys.

Kadangi, kaip minėta, buvo tiriama esamu laiku aktuali informacija, pasitaikė atveju, kai ji dar nebuvo niekur aprašyta, todėl rinkta iš pirminių šaltinių. Buvo taikytas populiarus ir plačiai taikomas kiekybinis tyrimo metodas - **apklausa**. Apklausoje metodas lengvai formalizuojamas – tai palengvina surinktų duomenų analizę. Apklausoje turėjo 2 tikslus. Vienas – surinkti faktinę informaciją, kitas – sužinoti ekspertinę nuomonę. Apklausoje dalyvavo tik asmenys tiesiogiai susiję su teritorinės verslo paramos sistemos formavimu ir veikla, t. y., valdžios atstovai, įstaigų vadovai ir darbuotojai.

Apklausiai atlikti naudotos šios pagrindinės formos:

Pašnekesys. Pagal kruopščiai apgalvotą planą buvo pasirinkti autoritetingi asmenys, kurie, atsižvelgiant į jų patirtį, turėtų teisę reikšti ekspertinę nuomonę. Vizituojant institucijas, aptartos nagrinėjamos temos problemos. Aplankytos 45 sistemos dalyvių institucijos (ministerijos, paramos fondus administruojančios institucijos, verslo informacijos centrai, verslo inkubatoriai, mokslo ir technologijų parkai, nacionalinės asocijuotos verslininkų struktūros, savivaldybės, finansinės ir nefinansinės paramos teikėjų institucijos įvairiose Lietuvos vietose, užsienio šalių (Airijos, Austrijos, Bulgarijos, Švedijos, Suomijos ir kt.) institucijos bei išklaudyta jų vadovų ar atsakingų specialistų nuomonė (daugiau kaip 60 asmenų). Kadangi daugeliu atveju buvo apklausiami atsakingas pareigas užimantys asmenys, pasirinkta pašnekesio forma suteikė galimybę užduoti rūpimus klausimus nesilaikant jų eiliškumo. Buvo užduoti klausimai, susiję su verslo paramos sistema apimantys teritorinį sistemos formavimą, teisėkūrą, finansavimo modelių parinkimą, funkcijų standartizavimą, veiklos arealų apribojimą,

įgaliojimų suteikimą, finansinės paramos teikimo reikalingumą, verslininkų motyvavimą, asmeninių ryšių tinkluose reikšmę. Šis metodas pareikalavo daugiausiai laiko ir finansinių išteklių, tačiau buvo labai vertingas patirties koncentracijos aspektu. Metodas efektyvus taip pat todėl, kad labai aukštas tikslo pasiekimo galimybių procentas. Visi ekspertai, į kuriuos kreipėsi autorė, sutiko skirti laiko pokalbiui. Gauta informacija sugrupuota į 3 grupes (sprendimus priimančias asmenis, sprendimus vykdančias asmenis, užsienio ekspertai) apibendrinta panaudota formuojant darbo struktūrą, tyrimų rezultatų apžvalgoje.

Elektroninis interviu. Panaudota galimybė kreiptis rūpimais klausimais į daugelį Lietuvos ir užsienio institucijų (Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos inovacijų centras ir daugelis kitų). Šis metodas taikytas aiškinantis viešai neprieinamus informacijos šaltinius, tikrinant papildomus duomenis (pavyzdžiui, nesuradus dominančios verslininkų apklausos kreiptasi į UAB „Vilmorus“ vadovą ir paprašyta informacijos ar tokio pobūdžio apklausa Lietuvoje kada nors buvo atlikta). Taip stengtasi nepraleisti svarbių informacijos šaltinių. Šis metodas buvo labai efektyvus – grįžtamasis ryšys 100 proc. Visos institucijos, į kurias autorė kreipėsi, sutiko padėti. Šiuo metodu surinkta informacija ir nuomonė plačiai naudojama visame darbe cituojant nurodytus šaltinius.

Anketavimas. Vykdytas Lietuvos savivaldybių anketavimas siekiant surinkti viešuose šaltiniuose sunkiai prieinamą, o kartais ir neprieinamą informaciją. Siekiant įgyvendinti užsibrėžtus darbo uždavinius ir nustatyti vieno seniausių ir labiausiai decentralizuoto Lietuvoje finansinės tiesioginės paramos instrumento – savivaldybių SVV paramos fondų veiklos ypatumus, buvo vykdoma Lietuvos savivaldybių apklausa. Prieš pradėdant apklausą iširti ankstesni tyrimai. Iki šiol tokią informaciją rinko tik jau neegzistuojanti Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra, kuri internete 2005 m. publikavo suvestinę, kiek Lietuvoje veikia SVV fondų savivaldybėse ir kiek jie iš viso lėšų skyrė verslo paramai nuo 1998 iki 2005 m. (LSVVPA, 2005).

Apklausus galimus tokių tyrimų užsakovus – Lietuvos Respublikos ūkio ministeriją ir Lietuvos savivaldybių asociaciją paaiškėjo, kad savivaldybių lygmeniu tokie tyrimai Lietuvos mastu nebuvo daryti. Apklauso tikslas – statistinės informacijos, neprieinamos arba sunkiai prieinamos viešuose informacijos šaltiniuose, surinkimas. Kadangi apklausa sudėtinė, naudoti integruoti metodai: kiekybinis tyrimas – apklausa, sudarant anketą, duomenų papildymas interviu metodu bei naudojant kokybinio tyrimo metodą – išorinius vizitus (Virvilaitė, 2007), papildant rezultatus, kai tai įmanoma, pirminiai duomenimis – nagrinėjant visus 1998 – 2008 m. savivaldybių, kurių duomenys reikalingi, tarybos sprendimus. Metodų įvairovė įtakos duomenų patikimumui neturi, kadangi duomenų šaltinis apibrėžtas dokumentuose ir gali būti vienintelis – savivaldybės tarybos sprendimai. Atsižvelgiant į tai, buvo išnaudoti keli informacijos teikėjai – nuo savivaldybės administracijos iki jai pavaldžių institucijų. Metodiškai tokia apklausa sudėtinga, nes jos tikslas - apklausti 100 proc. savivaldybių ir sulaukti maksimalaus įmanomo grįžtamojo ryšio. Faktiškai galima naudoti imlų laikui ir pastangoms metodą – nagrinėti pirminius duomenų šaltinius – 11 metų 60 Lietuvos savivaldybių tarybų sprendimus, tačiau dėl ypatingai didelės duomenų apimties ir ne 100 proc. prieinamumo šio metodo buvo atsisakyta.

Apklausa vykdyta daugiau nei metus, keliais etapais kiekvienu etapu siekiant papildyti trūkstamą informaciją ir priartėti prie kuo didesnio procento atsakiusiųjų:

- I. Suformulavus apklauso anketą ji elektroniniu paštu išsiųsta 60 Lietuvos savivaldybių bendrais elektroninio pašto adresais, surinktais iš savivaldybių tinklalapių internete.
- II. Po 3 mėnesių anketa pakartotinai išsiųsta neatsakiusioms savivaldybėms.
- III. Kreiptasi į po antrojo etapo neapklaustų savivaldybių institucijas, susijusias su verslo aplinka.
- IV. Po 3 mėnesių anketa pakartota neatsakiusioms savivaldybėms laiškus adresuojant tiesiogiai neatsakiusių savivaldybių merams.

V. Organizuoti interviu telefonu, vizitai.

VI. Analizuoti pirminiai duomenų šaltiniai.

Anketa buvo sudaryta iš dviejų dalių. Pirmojoje buvo prašoma nurodyti ar savivaldybė turi Smulkiojo ir vidutinio verslo skatinimo fondą, kada prasidėjo jo veikla, kiek lėšų tūkst. Lt savivaldybės tarybos sprendimais buvo skirta smulkiojo ir vidutinio verslo skatinimui 1998 m., 1999 m., 2000 m., 2001 m., 2002 m., 2003 m., 2004 m., 2005 m., 2006 m., 2007 m., 2008 m. Antrojoje dalyje prašoma nurodyti kokias SVV veiklos kryptis savivaldybė skatina.

Nors savivaldybės privalo per 31 dieną atsakyti į interesantų paklausimą (LR visuomenės, 1996), visgi daugiau kaip 80 proc. savivaldybių šios nuostatos nesilaiko. Daugiausia informacijos surinkta III etape, naudojant Viešųjų paslaugų verslui tinklo įstaigų, Verslo centrų asociacijos vidinius, asmeninius ryšius. Nors kompleksiškus ir išsamius duomenis pateikė tik 41 savivaldybė (iš 60 – 68 proc.), papildžius juos viešai prieinama, tačiau nepakankama informacija (apie fondų egzistavimą pastaruosius 2-3 metus), galima teigti, kad duomenys pirminei analizei atlikti yra pakankami. Apskaičiavus 1998 – 2008 m. lėšas, skirtas SVV fondams atskirose savivaldybėse, atsirado galimybė savivaldybes palyginti tarpusavyje pagal paramos verslui lėšų kiekį nurodytu laikotarpiu.

Užsienio patirties tyrimas. Vertinant užsienio šalių patirtį buvo išanalizuoti galimi duomenų šaltiniai: kreiptasi į Lietuvos ekonominės plėtros agentūrą, Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos ekonomikos atašė Briuselyje, kitas institucijas siekiant išsiaiškinti ar tokie tyrimai buvo daryti. Paaiškėjo, kad visa prieinama lietuvių kalba informacija yra keliuose tyrimuose, kuriuose užsienio šalių patirtis minima kaip pavyzdžiai (ES ir, 2005, Mokslo, 2007, Viešųjų, 2006, Viešųjų, 2007). Išanalizavus minėtus šaltinius jie papildyti informacija apie kitas šalis (Visas ES ir kelias kitas Europos šalis) iš viešųjų šaltinių (Support, 2000, Enterprise, 2010). Siekiant iš esmės suvokti užsienio šalių patirtį apžvelgtos šių šalių verslo paramos institucijos: Airijos, Austrijos, Bulgarijos, Ispanijos, Suomijos, Švedijos. Detalesnei apžvalgai pasirinktos trys

šalys: Airija, Lenkija, Suomija, reprezentuojančios skirtingų Europos regionų tipinius nagrinėjamos temos bruožus. Atliekant užsienio šalių patirties analizę iš kilo šių metodologinių sunkumų:

- Nėra bendros informacinės sistemos apie paramos verslui tinklus. Vienas didesnių Europos verslo ir inovacijų tinklas apima tik nedidelę tokių institucijų dalį (Lietuvos pavyzdžiu ne daugiau kaip 5 proc.).
- Analizuojant šalyje veikiančius verslo paramos tinklus niekaip neįmanoma užtikrinti kompleksiskumo – susidaryti išsamų vaizdą, nes kiekvienas tinklas turi savo viešinimo kanalus, o bendra sistema yra tik teorinė.
- Kalbiniai trukdžiai. Daugelis šalių populiariomis kalbomis, pavyzdžiui anglų kalba informaciją skelbia tik tikslų ir kontaktų lygmenyje. Vertinant Lietuvos skelbiamą informacijos kiekį anglų kalba apie paramą verslui, (labai nedidelė dalis) daroma prielaida, kad prieinama tik prie informacijos „ledkalnio viršūnės“.
- Palyginamumas. Nors verslo paramos sistemos veikia panašiais principais, visgi siekiant išsiaiškinti, palyginti šie kriterijai: institucijos paslaugų tikslinė grupė (klientai), teritorinė sklaida, finansavimo ir valdymo modelis.

Statistinių duomenų naudojimas. Darbe naudoti viešai prieinami statistiniai duomenys, kaupiami Statistikos departamente prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Kai kurie duomenys naudoti tiesiogiai (pavyzdžiui, veikiančių MVĮ skaičius savivaldybėse ir pan.) kai kurie išskaičiuoti (pavyzdžiui, verslumo koeficientas, santykinis BVP vienam gyventojui). Statistika, atspindinti SVV situaciją yra pakankamai problemiška tiek dėl įmonių veiklos statuso (pavyzdžiui registruotos ir nevykdančios veiklos įmonės), tiek dėl statistikos rinkimo pobūdžio apskritai, t.y tik ypatingais atvejais įmanoma gauti statistinių duomenų pagal savivaldybes. Kai kuriais atvejais statistiniai duomenys, reikalingi diagramoms sudaryti, paimti iš cituojamų šaltinių ir papildyti naujesniais siekiant užtikrinti, kad nagrinėjami

duomenys maksimaliai, sutaptų su nagrinėjamu laikotarpiu ir būtų logiški, palyginami ir atspindintys nagrinėjamą situaciją.

Apskaičiuotas Lietuvos gyventojų verslumo lygis siekiant nustatyti, ar yra verslumo sąsajos su savivaldybėje veikiančių institucijų, įkurtų verslui skatinti ir lengvatinėmis sąlygomis teikiančių paslaugas pradedantiesiems, pažengusiesiems verslininkams ir fiziniams asmenims, ketinantiems pradėti verslą, kiekiu. Verslumo sąvoka yra sunkiai apibrėžiama, kadangi verslumas yra greičiau asmens savybė ar būdo bruožas nei ekonominis rodiklis, todėl ir jo skaičiavimas yra abejotino patikimumo. Kad ir koks rodiklis verslumo skaičiavimui būtų taikomas, jis yra tik orientacinis, labiau tenkinantis smalsumą, nei leidžiantis daryti išvadas apie vienos ar kitos valstybės ar regiono verslumą. Kalbamuojų atveju pasirinktas dažniausiai naudojamas verslumo apskaičiavimo būdas - veikiančių SVV įmonių skaičius 1000 gyventojų ir samprata - verslumas - įgimtas ar įgytas asmeninių savybių rinkinys, leidžiantis pastebėti galimybes ir sugebėti jomis pasinaudoti sukuriant ekonominę, socialinę vertę. (Measuring, 2008).

Rengiant darbą buvo taikomi kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai, taip pat ir jų deriniai. Apdorojant duomenų bazėse esančius, statistinius, apklausų duomenis naudoti elementarūs statistiniai metodai (Čekanavičius, 2000). Atrinkus aktualius nagrinėjamo laikotarpio rodiklius jie buvo grupuojami pagal bendrus požymius (pavyzdžiui, administracinis vienetas) ir standartizuojami (siekiant palyginti duomenis pavyzdžiui, pagal finansinės paramos priemonės pavadinimą ir lėšų panaudojimo pobūdį ir panašiai). Siekiant nustatyti rodiklio nuokrypį nuo visumai būdingo varianto buvo skaičiuojami vidurkiai nustatoma mediana (rodiklio vertė, kuri nuo mažiausios iki didžiausios rodiklio vertės išrikiuotą eilę dalina į dvi lygias dalis), skaičiuojamas variacijos procentinis koeficientas. Sugrupavus apdorotus duomenis jie išreikšti kartoschemomis bei diagramomis kurios leido vaizdžiau išreikšti informaciją apie susistemintas paramos priemones ir kai kuriuos nagrinėjamus procesus. Vaizdinė medžiaga parengta standartinėmis

virtotojiškoms kompiuterinėms programoms, turinčioms darbo su grafine medžiaga galimybes.

Terminų vartojimas. Daugelis darbe vartojamų terminų paaiškinami pirmą kartą juos minint. Paaiškinimai pateikti tekste, ne metodikoje, siekiant palengvinti skaitytojų supratimą apie nagrinėjamą, aprašomą objektą ar reiškinį. Dažniau vartojami terminai neapibrėžiami, tačiau gana painūs ir nevienareikšmiai, todėl verta kelis apžvelgti metodinėje dalyje taip, kaip jie suprantami šiame darbe:

Smulkus ir vidutinis verslas - SVV subjektai, smulkusis ir vidutinis verslas (SVV), naudojamas taip pat sinonimas Mažos ir vidutinės įmonės (MVI). Lietuvoje SVV subjektus bei jiems taikomas valstybės pagalbos formas nustato Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas (LR smulkiojo, 1998). Darbe nagrinėjamos paramos priemonės, taikytinos įmonių grupei, apibrėžiamai 2 lentelėje.

2 lentelė. Smulkaus ir vidutinio verslo subjektų samprata Lietuvoje. (Parengta pagal LR smulkiojo, 1998).

Įmonės dydis	Darbuotojų skaičius	Finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų:	
		Metinės pajamos neviršija, mln. Lt	Turto balansinė vertė neviršija, mln. Lt
Vidutinė įmonė	Mažiau kaip 250	138	93
Maža įmonė	Mažiau kaip 50	24	17
Labai maža įmonė	Mažiau kaip 10	7	5

Verslo skatinimo sistema – paramos priemonių SVV skatinti visuma. Darbe susistemintos ir apibrėžiamos visos pagrindinės Lietuvoje taikomos paramos SVV priemonės, tačiau detalizuojamos ir nagrinėjamos aktualiausios, turinčios darbe nagrinėjamą teritorinės išraiškos aspektą.

Viešosios paslaugos verslui – informacijos, konsultacijų, mokymų, kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo, metodinės ir kitų paslaugų verslo pradžios, verslo planavimo, finansavimo šaltinių paieškos, finansų tvarkymo, personalo valdymo, inovacijų aktyvinimo, technologijų plėtojimo ir perkėlimo ir kitais verslui aktualiais klausimais įvairiomis komunikacijos priemonėmis teikimas lengvatinėmis sąlygomis smulkaus ir vidutinio verslo subjektams ir/arba fiziniams asmenims, ketinantiems pradėti verslą (Dėl Lietuvos, 2006).

Paslaugų verslui įstaigų tinklas – valstybės sukurta paramos verslui infrastruktūra, kuria siekiama skatinti mažų ir vidutinių įmonių steigimąsi ir plėtrą bei užtikrinti kokybiškų, lengvatinėmis sąlygomis teikiamų verslo paslaugų prieinamumą visų šalies regionų verslininkams (Dėl paslaugų, 2003). Straipsnyje ši sąvoka taikoma įstaigoms, kurių veikla visiškai ar iš dalies finansuojama valstybės biudžeto lėšomis (subsidijuojama arba dotuojama), o paslaugos verslui teikiamos lengvatinėmis sąlygomis, dengiant visą ar dalį jų suteikimo kainos.

3. TYRIMŲ REZULTATAI

3.1. Formalieji verslo skatinimo sistemos principai Lietuvoje

3.1.1. Valstybės vaidmuo skatinant smulkųjį ir vidutinį verslą

Kaip turėtų elgtis valstybė verslo atžvilgiu: reguliuoti rinkos procesus remdama kai kuriuos verslininkus, ar tiesiog netrukdyti verslui laisvai vystytis? Valstybės vaidmuo SVV atžvilgiu yra nuolatinis įvairių visuomenės sluoksnių - valstybinių, vietos valdžios institucijų ir mokslininkų, politikų bei verslo atstovų diskusijų objektas. Paramos SVV plėtrai formos bei metodai yra labai įvairūs, o valstybės politika šioje srityje yra svarbus šalies vidaus politikos uždavinys. Mokslinėje literatūroje ir spaudoje aptinkama įvairių teiginių: nuo ginančių visišką verslo liberalizavimą iki pasisakymų už griežtą veiklos reguliavimą ir reglamentavimą. Kaip teigia V. Sūdžius (2001), egzistuoja trys pagrindiniai principiniai požiūriai į smulkaus verslo plėtrą ir valstybės vaidmenį šiame procese:

- *Įvairios lengvatos, išimties yra nesuderinamos su rinkos dėsnių funkcionavimu.* „Šiltnamio“ sąlygų sudarymas tarp ūkio vienetų lemia nenatūralius santykius, neužtikrina konkurencijos, neskatina tobulėti, todėl teigiama, jog valstybės kišimasis yra nepageidautinas.

- *SVV turi būti sudaromos išskirtinės sąlygos.* Įvertinant smulkaus verslo vaidmenį tiek ūkio subalansavimo, tiek socialiniu požiūriu ir jo formavimosi ypatumus, šiam požiūriui vis daugiau pritariama. Vienintelė sąlyga – tai turi būti daroma labai pagrįstai, atsižvelgiant į šalies ar regiono plėtros sąlygas ir poreikius.

- *SVV turi rasti savo vietą, kurioje dėl savo ypatumų būtų efektyvus.* Tai dažniausiai yra tos rinkos nišos, kurios didelėms įmonėms nepatrauklios dėl mažų gamybos apimčių, gilios specializacijos ir didelio darbo imlumo (Sūdžius, 2001).

Dėmesys ir parama viena ar kita priimtina forma SVV vystymuisi iš įvairių valstybės institucijų yra būtina sąlyga, siekiant sukurti palankią aplinką

privataus sektoriaus plėtrai, pripažįstant SVV reikšmę ekonomikai ir atsižvelgiant į teigiamą poveikį, gaunamą ilgalaikėje perspektyvoje.

Nemažai mokslininkų, tarp jų ir N. Pačėsa, pritaria valstybės strateginei politikai, kurios esmė yra analizuojant smulkaus ir vidutinio verslo kūrimosi ir funkcionavimo problemas bei silpnąsias vietas, kurti palankią verslo aplinką ir plėtros skatinimo mechanizmą šių, identifikuotų problemų šalinimui bei silpnų vietų apsaugai, veikiant stipriųjų pusių pasireiškimą, siekiant stabilaus smulkaus ir vidutinio verslo segmento augimo bei užtikrinant ekonominę ir socialinę naudą šalies ūkiui (Pačėsa, 2000).

Lietuva siekia sudaryti stabilias ekonomines ir socialines ūkio raidos sąlygas, kadangi nuolatinis jų gerinimas yra vienas iš svarbiausių valstybės valdymo tikslų. Šalyje yra parengti ir patvirtinti keli strateginiai dokumentai, kuriuose apibrėžiamos SVV plėtros nuostatos ir strateginės kryptys. Nagrinėjant apžvelgiamo laikotarpio valstybės strateginius dokumentus, nusakančius valstybės ketinimus verslo atžvilgiu (Dėl valstybės, 2002, Lietuvos ūkio, 2002, dėl Lietuvos, 2005, Lietuvos, 2006, Lietuvos 2008, Ekonomikos, 2009, LR finansų, 2009), galima išvelgti kelias tendencijas:

- Keičiantis politinėms ir ekonominėms sąlygoms valstybėje, keičiamos ir strateginių dokumentų nuostatos.
- Formuojant naujas strategines nuostatas, neužtikrinamas įgyvendintų priemonių tęstinumas.
- Strateginiuose dokumentuose verslo atžvilgiu kai kuriais atvejais pasigendama kompleksiskumo (pavyzdžiui, daugelį metų investuojama į paslaugų verslui įstaigų tinklą ir jo plėtrą, neturint jokios tinklo vystymo strategijos).

Tyrimo metu buvo išskirti tik svarbiausi dokumentai, turintys įtakos SVV plėtrai šalyje ir savo nuostatomis iliustruojantys ankščiau išvardintas tendencijas:

- **Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje** yra numatytos penkios SVV plėtros strateginės kryptys, apimančios SVV įmonių steigimą, verslo plėtrą,

darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ir verslo infrastruktūros gerinimą (Dėl Valstybės, 2002).

- **Smulkią ir vidutinį verslo plėtotės strategija** yra sudedamoji Lietuvos ekonomikos plėtotės ilgalaikės strategijos dalis. Strategijoje daugiausia dėmesio skiriama palankios smulkią ir vidutinį verslo plėtotei teisinės, ekonominės, institucinės ir informacinės aplinkos sukūrimui (Lietuvos ūkio, 2002).

- Siekiant užtikrinti tolygią SVV plėtrą ir įgyvendinti strateginius tikslus, nustatytus Lietuvos ūkio plėtros iki 2015 m. ilgalaikėje strategijoje, 2005 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino **SVV plėtros iki 2008 metų strateginės kryptis bei SVV plėtros 2005 – 2008 metų priemonės** (Dėl Lietuvos, 2005).

- **XIV Vyriausybės programoje** buvo numatyta remti ir skatinti SVV, tobulinti šio sektoriaus apmokestinimo sistemą, ugdyti žmonių verslumą, diegti naujas paramos verslui formas, skatinti verslo plėtrą probleminiuose regionuose, gerinti verslo informavimo, konsultavimo ir mokymo kokybę, panaudojant verslo informacijos centrų tinklą (Lietuvos, 2006).

- Naujojoje, **XV Vyriausybės programoje** numatytos priemonės gerokai skiriasi ir neužtikrina anksčiau sėkmingai vykdytų priemonių įgyvendinimo tęstinumo: palengvinti galimybes gauti kreditinių išteklių, nustatyti pelno mokesčio lengvatą, įdiegti mokesčių kreditų sistemą, paspartinti verslui skirtų ES paramos lėšų panaudojimą, supaprastinti verslo steigimo, bankroto procedūras (Lietuvos, 2008).

- Lietuvos Respublikos Vyriausybė, atsižvelgdama į pasaulinės finansinės krizės padarinius Lietuvos ūkiui bei siekdama suteikti šalies ekonomikai plėtros stimulą, patvirtino papildomų **ekonomikai skatinti skirtų priemonių planą**. Realizuojant Ekonomikos skatinimo priemones numatoma įkurti Verslo fondą, kuris pagerins verslo kreditavimo sąlygas, paspartinti Europos Sąjungos (ES) struktūrinių fondų (SF) paramos panaudojimą supaprastinant administravimą, įkurti „Saulėtekio komisiją“, kuri rūpinsis verslo aplinkos gerinimu ir verslo reguliavimo naštos mažinimu (Ekonomikos, 2009).

- ES struktūrinių fondų parama Lietuvai 2007 – 2013 m. teikiama pagal **Lietuvos 2007 – 2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategiją** ir atskiras veiksmų programas, skirtas strategijai įgyvendinti. Ekonomikos augimo veiksmų programai (patvirtinta Europos Komisijos 2007 m. liepos 30 d.) numatoma skirti didžiausią paramos lėšų dalį – 45,72 proc. (Lietuvos Respublikos finansų, 2009). Per visas paramos programas Lietuvos SVV gaus tiek tiesioginę, tiek netiesioginę paramą.

Valstybė siūlo daugybę paramos priemonių ir formų SVV plėtrai, kurios, be abejo, prisideda prie verslo efektyvumo didinimo ir SVV transformacijos Lietuvoje. Vyriausybė nuolat nustatinėja gaires verslo plėtrai, išskiria prioritетines remtinas sritis. Priklausomai nuo politinės ir ekonominės situacijos šalyje, kinta tiek tos remtinios sritys, tiek ir paramos formos. Tačiau verta pastebėti, kad norint efektyviai išnaudoti paramos teikiamas perspektyvas, neužtenka vien valstybės iniciatyvos. SVV įmonės ir pačios turi būti aktyvios - rodyti iniciatyvą, susidomėjimą paramos projektais, naudotis parama. SVV įmonės turi numatyti savo veiklos perspektyvas, galimybes keistis, tapti konkurencingais verslo vienetais, ieškoti kelių kaip įgyvendinti savo tikslus, kaip pagaminti naują, kokybišką produktą ir tapti pajėgesniais varžovais konkurencingoje ES rinkoje bei ieškoti būdų, kaip geriau išnaudoti savo ir veiklos pranašumus.

3.1.2. Pagrindiniai verslo reguliavimo principai Lietuvoje

Verslo sąlygos šalyje – vienas svarbiausių bendrą valstybės konkurencingumą lemiančių veiksnių. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija viešuose šaltiniuose teigia, kad smulkiojo ir vidutinio verslo prioritetą šalyje tik deklaruojamas, bet realiai neįgyvendinamas, sprendimų priėmimo mechanizmas orientuotas į teisinių ir administracinių procedūrų tenkinimą, o ne verslo sąlygų gerinimą, neskaidri verslą prižiūrinčių institucijų sistema. (LR ūkio, 2010). Šios problemos pačios savaime diktuoja spręstinus uždavinius valdžios institucijoms. Kiekviena nauja valdžia žada, kad ims

priemonių spręsti reguliavimo naštos verslui subalansavimo klausimus (Lietuvos 2006, Lietuvos 2008). Nuo 2004 metų 183 šalyse atliekamas „Doing Business“ tyrimas, leidžiantis įvertinti teisinį Lietuvos verslo reguliavimą. Tyrimas. Nuo tyrimo pradžios atliekamas Lietuva praktiškai nepagerino matuojamų rodiklių (Doing, 2010). Tai leidžia manyti, kad priemonės, taikomos probleminei reguliavimo priemonių situacijai Lietuvoje spręsti, neefektyvios.

Ankstesniame skyriuje apžvelgtas valstybės elgesys rinkos atžvilgiu, kai yra galimybė apsispręsti, kaip elgtis verslo atžvilgiu. Apsisprendus reguliuoti rinką, susiformuoja nevienareikšmė situacija, kuri pasireiškia savotišku balansu: parama teikiama vieniems apribojant kitus. Šiame darbe nagrinėjama tik gaunančioji pusė ir paramos teikėjų veiksmai, nesigilinant į valstybės biudžeto problematiką.

Laisvosios rinkos institutas įvardija tris ekonomikos reguliavimo būdus (Knyga, 2000):

- Teisinis reguliavimas. Įstatymai ir kiti teisės aktai apibrėžia valstybinių institucijų įgaliojimus nustatyti taisykles ir sąlygas ūkinei ir komercinei veiklai bei patys nustato taisykles ir sąlygas. Įstatymai ir kiti teisės aktai yra ekonomikos reguliavimo svertai, kurie gali pagerinti arba pabloginti įmonių veiklos sąlygas.

- Administracinis reguliavimas. Vyriausybės, kuri yra atsakinga už teisės aktų įgyvendinimą, įgaliotos institucijos prižiūri, kaip laikomasi nustatytų veiklos sąlygų ir taisyklių, renka informaciją, skiria baudas bei kitas sankcijas taisyklių pažeidėjams.

- Ūkinė veikla. Ekonomika gali būti reguliuojama ir valstybės institucijoms veikiant rinkoje. Pavyzdžiui, valstybei priklausančios įmonės dalyvauja rinkoje teikdamos prekes ir paslaugas. Valstybinės institucijos vykdo viešuosius pirkimus, investuoja, skolinasi, privatizuoja ir atlieka kitas operacijas finansų rinkoje. Prie veikimo rinkoje galima priskirti ir valstybės paramą verslui per viešąsias paslaugas, kurioms šiame darbe skiriama daugiausiai dėmesio.

Teisinis reguliavimas. Lietuvoje SVV subjektus bei jiems taikomas valstybės pagalbos formas nustato Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas (LR smulkiojo, 1998). Valstybės pagalba SVV subjektams taip pat teikiama pagal Vyriausybės, apskričių ar savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programas, kurių rengimas ir įgyvendinimas finansuojami iš valstybės ar savivaldybių biudžetų bei fondų lėšų.

Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas (LR smulkiojo, 1998) numato šias pagalbos smulkaus ir vidutinio verslo subjektams teikimo formas:

- 1) mokesčių ir rinkliavų lengvatas;
- 2) finansinę paramą: lengvatinių kreditų teikimą, dalinį ar visišką palūkanų dengimą, garantijų teikimą, kreditų draudimą, rizikos kapitalo investavimą į smulkias ir vidutines įmones, tam tikrų išlaidų (steigimo, tyrimų, garantijų mokesčių, kreditų draudimo įmokų, kokybės sertifikatų įsigijimo ir kitų išlaidų) kompensavimą bei subsidijas darbo vietoms kurti;
- 3) įmonių savininkų, įmonių organų narių bei darbuotojų konsultavimo, mokymo, kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo paslaugas lengvatinėmis sąlygomis;
- 4) verslo inkubatorių, verslo centrų, technologinių parkų steigimą ir jų teikiamas paslaugas;
- 5) Vyriausybės, apskričių viršininkų ar savivaldybių nustatytas kitas pagalbos formas.

Tiek įvairių mokesčių ir rinkliavų lengvatas, tiek ir kreditų draudimą, palūkanų dengimą, rizikos kapitalo investavimą galima vadinti finansinės valstybės paramos SVV instrumentais. Be finansinės paramos instrumentų egzistuoja ir įvairios viešųjų paslaugų SVV subjektams formos.

Finansinės paramos viešųjų paslaugų verslui tinklo įstaigoms teikimo taisyklėse (Dėl viešųjų, 2005) yra apibūdintos pagrindinės viešosios paslaugos, teikiamos SVV subjektams:

1. Verslo informacijos paslaugos – tai informacijos kliento pageidavimu teikimas.

2. Verslo informacijos sklaidos renginiai. Verslo informacijos sklaida – tai verslo informacijos, sėkmingų verslo pavyzdžių platinimas paramos gavėjo organizuotuose susitikimuose su verslininkais ar verslininkus vienijančių organizacijų atstovais, konferencijose, seminaruose ir kituose renginiuose.

3. Konsultacijų paslaugos. Konsultacijos suteikia galimybę klientui aptarti ir spręsti problemas, susijusias su verslo pradžia ir plėtra.

4. Mokymo paslaugos. Mokymo paslaugos – tai klientų mokymas grupėse.

Tiesioginė nacionalinė parama - lėšos projektų veiklai ir lėšos kapitalui formuoti pagal įvairias programas (išskyrus programas, susijusias su ES struktūriniais fondais) - yra skiriama vadovaujantis ūkio ministro 2008 metų vasario 29 d. įsakymu Nr. 4-79 patvirtintomis Ūkio ministerijos programų lėšų, teikiamų projekto veiklai finansuoti ir kapitalui formuoti, administravimo taisyklėmis (Dėl LR ūkio, 2006). Procesą administruoja Lietuvos verslo paramos agentūra.

SVV veiklos pradžių ir veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos teisės aktai. Atskiros jų nuostatos darbe nenagrinėjamos, dėl didelės apimties ir plačios pakitimų amplitudės aptariamuju laikotarpiu. Paminėtini keli mums svarbūs aspektai:

- Lietuvoje gausu perteklinių reikalavimų, verslo aplinką ir vystymosi sąlygas reglamentuojančių teisės aktų. Pavyzdžiui, Lietuvoje įtvirtinta apie 330 leidimų, reikalingų pradėti ir vykdyti įvairias veiklos rūšis. Apie 130 Lietuvoje reikalaujamų leidimų yra įtvirtinti Europos Sąjungos teisės aktuose, o dar apie 200 leidimų yra nustatyti Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjų iniciatyva (Mizaras, 2006):

- Daug Lietuvos Respublikos teisės aktų yra sudėtingi ir painūs, galintys sudaryti prielaidas procedūrų sudėtingumui ir neskaidrumui. Dažnai verslininkų kvalifikacija ir išsilavinimas, o ir galimybės skirti laiko teisės aktų pokyčių aktualijoms yra neadekvatūs. Šioje srityje viešosios lengvai prieinamos konsultacinės paslaugos yra labai reikalingos, nes klaidos (neskaitant sąmoningo elgesio) teisės aktų nuostatų atžvilgiu gali turėti labai rimtų pasekmių verslo įmonei ir verslininko asmeniniam gyvenimui. Taip pat

pagalbos verslininkams dažniausiai prireikia ir siekiant paramos verslui, nes reikalavimai projektams būna tiek sudėtingi, kad parašyti paraišką, administruoti projektą ir korektiškai atsiskaityti geba tik vienetai.

Administracinis reguliavimas. Administracinį reguliavimą taip pat reikėtų apžvelgti dviem aspektais:

Administracinė našta – kaštai, kuriuos patiria verslo subjektai, vykdydami teisės aktuose numatytus įpareigojimus pateikti informaciją apie jų veiklą arba gaminius valstybinėms institucijoms arba privatiems asmenims. Kad ta našta neadekvačiai didelė, palyginti su kitais šalies sektoriais, patvirtina ir tyrimai (Čepas, 2006). Administracinė našta verslui ir jos mažinimo būtinybė ypač dažnai akcentuojama šalies žiniasklaidoje ir valdžios atstovų pranešimuose.

Kontrolė – verslą kontroliuojančių institucijų - valstybės ar savivaldybės įmonių, įstaigų, organizacijų arba institucijų, kurioms Lietuvos Respublikos įstatymų yra suteikti įgaliojimai atlikti verslo subjektų kontrolę arba kuriai atitinkama institucija įstatymų nustatyta tvarka perdavė (delegavo) vykdyti visus ar dalį jam suteiktų administracinių verslo (ūkio) subjektų kontrolės veiksmų verslo subjektų atžvilgiu, siekiant, kad jų veikla atitiktų tam tikrus lūkesčius, visuma. Lietuvoje 2006 m. veikė 152 verslą kontroliuojančios institucijos (Čepas, 2006). Verta paminėti, kad tai tik tiesioginės kontrolės institucijos. Vertinant ir netiesioginę kontrolę ar kontroliuojančių bei paslaugas verslui teikiančių institucijų kontrolę, skaičius gerokai padidėtų.

Administravimo procedūrų supaprastinimas šalyje, nekalbant apie kontrolės supaprastinimą, gerokai palengvintų verslo sąlygas. Bet kuri institucija, kurioje įmonė tvarko verslo reikalus, reikalaujama iš įmonės daug tų pačių dokumentų (įstatų kopijų, pažymų iš VMI, socialinio draudimo įstaigų ir kt.), kuriuos reikia specialiai rengti ar gauti. Valstybės institucijų bendradarbiavimas tarpusavyje sukuriant patikimą pasikeitimo informacija sistemą, keičiantis dokumentais, gerokai supaprastintų procesus. Pastaruosius pora metų atskiruose paramos fonduose teikiant paraišką nebereikia pateikti kai kurių pažymų, kurias anksčiau verslininkas turėdavo susirinkti prieš

teikdamas dokumentus (pavyzdžiui, apie atsiskaitymą su Socialinio draudimo fondo valdyba - paramos administratoriai šį faktą patikrina elektroniniu būdu).

Ūkinė veikla. Ūkinė valstybės veikla šiame darbe bus nagrinėjama tik valstybės įkurtų institucijų subsidijuojamų paslaugų SVV teikimo aspektu. Teikdamos nekomercines informavimo, mokymų, konsultavimo, biuro paslaugas valstybės institucijos taip pat tampa rinkos dalyviais, sudarančiais, vadinkime, neteisingą konkurenciją vietos konsultacinėms ir kitoms panašias paslaugas teikiančioms įmonėms. Šiai veiklai nagrinėti daugiausiai dėmesio skiriama 3.3.5 skyriuje – apie verslo skatinimo sistemos teritorinę organizaciją Lietuvoje.

Kaip jau minėta, daug pasaulio ir šalies organizacijų vertina verslo sąlygas šalyje pagal įvairius rodiklius. Tyrimus atlieka Pasaulio bankas, Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas, Tarptautinė finansų korporacija, Pasaulio ekonomikos forumas, „the Economist“ tyrimų ir konsultacijų padalinys EIU (Economist Intelligence Unit), (The Global, 2006, Doing, 2004 - 2008), kitos tarptautinės organizacijos ir privačios kompanijos (bankai, verslo konsultacinės įmonės), užsako ministerijos ir kitos valdžios institucijos. Atliekant vieną iš tyrimų apie verslo sąlygas ir jų gerinimą Lietuvoje, buvo apklausti verslininkai. Rezultatai parodė, kad apie 50 proc. apklaustųjų pažymi tris svarbiausias kliūtis verslui Lietuvoje: biurokratija, korupcija bei darbo jėgos trūkumas, kai pasauliniuose tyrimuose labiausiai verslui trukdančiu veiksmu dažniausiai įvardijamas mokesčių lygis. (Doing, 2008). Kaip matyti, teisinės ir administracinės verslo aplinkos gerinimas – labai svarbi sąlyga verslui vystytis ir užsienio investicijoms pritraukti.

3.1.3. Regioninė politika ir jos įtaka verslo paramos sistemos formavimui

Nagrinėjant teritorinę verslo paramos sistemą ir joje vykstančius procesus, besisiejantčius su šalies ūkio plėtra, neišvengiamai kyla klausimas kiek jiems įtakos turi šalyje vykdoma regioninė politika. Tam, kad

išryškintume sąsajas, būtina trumpai apžvelgti esminius Lietuvoje vykdomos regioninės politikos aspektus.

Regioninė politika – tai svarbi viešosios politikos dalis, kuria siekiama sumažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų. Vykdamas regioninę politiką, labiau išsivystę regionai dalimi savo išteklių pasidalija su skurdesniais.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija informuoja, kad Lietuvoje vykdomos dvi regioninės politikos (Lietuvos regioninė, 2009):

I. **Europos Sąjungos regioninė politika.** Struktūrinės politikos priemonėmis siekiama sumažinti gerovės lygio (vertinant pagal BVP vienam gyventojui) skirtumus tarp labiausiai ir mažiausiai išsivysčiusių ES regionų. ES regioninės politikos požiūriu Lietuva laikoma vienu regionu, kurio artėjimo prie vidutinio ES ekonominio išsivystymo lygio yra siekiama. Pagrindinis ES regioninės politikos įgyvendinimo instrumentas – struktūriniai fondai. ES struktūrinė politika realizuojama ir per struktūrinių fondų paramą (taip pat ir verslui). Būtent ši dalis aktuali nagrinėjant temą. ES struktūrinių fondų parama prieinama visiems potencialiems pareiškėjams – verslo subjektams bei fiziniams asmenims, atitinkantiems tam tikrus kriterijus vienodai visoje Lietuvos teritorijoje. Vadinasi, ši politika realizuojama visos šalies mastu tolygiai mūsų nagrinėjamo reiškinio – paramos verslo plėtrai – atžvilgiu.

II. **Nacionalinė regioninė politika** - valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai, siekiant mažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiuose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą. Nacionalinei regioninei politikai įgyvendinti identifikuojamos teritorijos, kuriose labiausiai pasireiškia socialinės ir ekonominės problemos, atitinkamu laikotarpiu įvardintos kaip aktualiausios (Dėl LRIAE regiono, 2002, Dėl probleminių, 2004), 3 pav. Šios problemos sprendžiamos taikant visą kompleksą intervencinių priemonių, kurios apima įvairius šalies ūkio sektorius ir yra tiek ekonominės (plėtros skatinimas), tiek socialinės (gyvenimo sąlygų gerinimas).

Visos priemonės šiame darbe nebus apžvelgiamos, kadangi čia aktualios tik tos, kurios taikomos SVV skatinimo atžvilgiu.



3 pav. Tikslinės teritorijos Lietuvoje 2008 m. (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2009)

Nacionalinė regioninė politika Lietuvoje vykdoma dviem kryptimis (Lietuvos regioninė, 2009):

- Ilgalaikės plėtros kryptis: skatinama ekonominė plėtra ir didinamas konkurencingumas regioniniuose centruose. Žvelgiant nagrinėjamos temos rakursu, ši kryptis realizuojama per paslaugas verslui teikiančių institucijų kūrimą ir stiprinimą regioniniuose centruose (Verslo inkubatorių, Mokslo ir technologijų parkų, Lietuvos verslo paramos agentūros, Lietuvos inovacijos centro ir kitų). Regioninių centrų verslo subjektams ir interesantams lengviau teritoriniu požiūriu prieinamas didesnis paslaugų verslui asortimentas, nes čia sutelkiama daugiau ir verslo asocijuotų struktūrų, ir komercinių, ir, kaip jau minėta, valstybinių paslaugų.

- Trumpalaikės plėtros kryptis: gerinama gyvenimo kokybė probleminėse savivaldybėse. Vienas konkrečiausių pavyzdžių galėtų būti papildomi balai vertinant pareiškėjų projektus, kuriems siekiama Struktūrinių fondų paramos. Taigi pareiškėjai iš probleminių savivaldybių (Dėl probleminių, 2004) gauna privilegijų – galimybę konkuruoti su geresnės kokybės projektais vien dėl savo projekto realizacijos vietos. Taip pat teikiama finansinė parama probleminių teritorijų įmonėms per Darbo biržos priemones (Dėl darbo, 2006), kur kitos Lietuvos savivaldybės pretenduoti negali. Siekiant sušvelninti atominės elektrinės uždarymo socialinius ekonominius padarinius papildomas paramos priemonės, tiek finansines, tiek ir nefinansines, gauna Ignalinos AE regiono įmonės (Dėl LR IAE regiono, 2002, IAE smulkaus, 2004). Taip pat kaip regioninės politikos priemonę verta paminėti lėšų persikirstymą formuojant savivaldybių biudžetus: vienoje savivaldybėje lieka visi joje surinkti gyventojų pajamų mokesčiai ir dar pridedama valstybės dotacija, kitose – mažiau nei pusė.

Smulkus ir vidutinis verslas – vienas svarbiausių regioninės politikos instrumentų, siekiant minimizuoti išsivystymo netolygumus bei užtikrinti sėkmingą šalies ekonominę plėtrą (Pačėsa, 2003). Verslo skatinimo priemonės sudaro prielaidas sėkmingai realizuoti regioninio vystymo prioritetus, tačiau svarbu atsižvelgti į tam tikrų regionų specifines problemas ir skatinimo priemones kuo labiau pritaikyti vietos poreikiams. N. Pačėsa nurodo tokias pagrindines SVV vystymosi kliūtis mažiau išvystytuose regionuose:

- Socialinių ir verslo tinklų ribotumas. Trūksta bendradarbiavimo iniciatyvų, informacijos ir kontaktų.
- Žemas paklausos lygis vietinėse ekonomikose. Žemas vartojimo ir taupymo lygis.
- Verslo finansavimo sunkumai. Blogesnės kreditavimo sąlygos, ribotos finansinės galimybės.
- Mažesnė nekilnojamojo turto vertė. Sunkumai įkeičiant turtą siekiant kredituoti verslo plėtrą.

- Patirties, žinių ir įgūdžių stoka. Specifinė darbo patirtis, verslo, projektų valdymo žinių stoka.
- Sėkmingų pavyzdžių stoka. Verslo plėtra turi imitacinį pobūdį.
- Kultūrinės problemos. Verslumo tradicijų stoka, kalbos problemos.
- Asmeninės motyvacijos, kuriai daro įtaką socialinė ekonominė aplinka, stoka.

Minėtos kliūtys apsunkina regioninių įmonių konkurenciją dėl nacionalinių ar europinių paramos priemonių panaudojimo, todėl turėtų būti daugiau regioninių paramos priemonių, pritaikytų vietos galimybėms ir poreikiams, tokių kaip parama probleminėms savivaldybėms, savivaldybių SVV skatinimo fondai, Ignalinos AE regiono verslo plėtros programa ir pan.

Visą darbe nagrinėjamą verslo skatinimo sistemos teritorinę išraišką galima įvardinti viena iš kompleksinių regionų vystymo priemonių. Visgi kaip priemonės subalansuotai šalies plėtrai ir ekonominės, socialinės gerovės pagrindo šalyje pasigendama kompleksinio požiūrio į regioną, jo plėtotę bei regioninę politiką ypač tai matoma nagrinėjant strateginius šalies dokumentus. Dauguma priemonių realizuojamos kaip trumpalaikės, nesiaiškinant jų efektyvumo ir tęstinumo poreikio. Tuomet tokios galimai labai geros ir efektyvios priemonės kartais nebetaikomos tiesiog pasikeitus politikams. Regioninės politikos įgyvendinimas kaip procesas, o ypač jo vertinimas nepakankamai nagrinėta sritis. Parengtos regionų socialinės - ekonominės situacijos vertinimo metodikos sukurtos tirti regionų išsivystymo lygį, tačiau atkreiptas nepakankamai dėmesio skiriama regioninės politikos įgyvendinimui ir kiekybinio bei kokybinio poveikio įvertinimui regionų ir šalies plėtrai. (Simanavičienė, 2004). Egzistuoja aktuali mokslinė problema - kokiais rodikliais vertinti regioninės politikos įgyvendinimą. Vienas iš aktualių aspektų – regioninis valstybinių paramos instrumentų paskirstymas. Šiame darbe nagrinėjama teritorinė verslo paramos sistema yra glaudžiai susijusi su administraciniais vienetais, kaip pagrindu realizuoti teritorines priemones ir nacionaline regionine politika apskritai.

3.2. Užsienio šalių verslo skatinimo patirties apžvalga

3.2.1 Bendri verslo paramos sistemos organizavimo principai užsienio šalyse.

SVV įmonių skatinimas vienomis ar kitomis priemonėmis yra būdingas visoms ES šalims. Išskirtinis dėmesys SVV sektoriui Europos Sąjungoje išryškėjo dar 1983 m., kai buvo priimta ir paskelbta pirmoji Europos Sąjungos veiklos programa, skirta smulkioms ir vidutinėms įmonėms (Baršauskas, 2002). Pastarąjį dešimtmetį dėmesys SVV Europos Sąjungoje tik didėjo, buvo siekiama sukurti palankią aplinką SVV vystymuisi, stiprinti tokių įmonių konkurencingumą. Europos Sąjungos šalyse ypatingas dėmesys skiriamas mažoms inovatyvioms ir darbo vietas kuriančioms įmonėms, remiama jų investicinė veikla, gerinamos sąlygos gauti finansinių lėšų (Mažylis, 2006).

Verslo skatinimo būdai yra labai įvairūs. Įvairiuose informacijos šaltiniuose gausu jų skirstymo variantų (ES ir, 2005, Mokslo, 2007, Viešųjų, 2006, Viešųjų, 2007), tačiau šiuo atveju atkreipsime dėmesį į užsienio valstybių vaidmenį skatinant SVV, neatsižvelgiant, ar naudos gavėjui taikoma finansinė (subsidija, dotacija, mokesčių lengvata ir pan.) ar nefinansinė (informacija, konsultavimas, mokymai ir pan.) skatinimo priemonė, nes daugeliu atvejų šios priemonės yra integruotos ir sunkiai atskiriamos kadangi kiekvienoje Europos ir daugelyje pasaulio valstybių egzistuoja savotiškos verslo skatinimo sistemos. Šio darbo temai aktualesnė jų teritorinė sąranga, todėl nepretenduojant į kompleksinę analizę, kas galėtų būti atskiro darbo tema, pasirenkamas pastarasis - teritorinis aspektas..

Lankantis Airijos, Austrijos, Bulgarijos, Ispanijos, Suomijos, Švedijos institucijose, teikiančiose viešąsias paslaugas verslui bei nagrinėjant įvairius informacijos šaltinius, atspindinčius kitų Europos šalių patirtį, viešųjų paslaugų aspektu (Support, 2000, Enterprise, 2010, ES ir, 2005, Mokslo, 2007, Viešųjų, 2006, Viešųjų, 2007), vyraujantys verslo paramos būdai pagal valstybės dalyvavimo juose pobūdį sugrupavome į tris pagrindines grupes:

- Valstybėje sukuriama ir didžiaja dalimi arba visiškai išlaikoma plataus spektro viešąsias paslaugas teikiančių pelno nesiekiančių įstaigų sistema (Lietuva, Švedija, Bulgarija, Lenkija).

- Valstybė subsidijuoja ar kompensuoja verslo įmonių, konsultantų, teikiančių pagalbą kitiems verslo subjektams, paslaugas (Vokietija, Ispanija, Suomija).

- Valstybė palieka verslo skatinimo funkciją atlikti pačiam verslui (t. y. paslaugas teikia privatūs konsultantai).

Daugelis Europos valstybių sukūrė institucinę paramos sistemą susietą su vidutinio dydžio ar didesniaisiais administraciniais vienetais. Kaip tenka pastebėti, verslo skatinimo funkciją atlieka bei paslaugas verslui dažniausiai teikia daugiafunkcės įstaigos, atsakingos už bendrą regioninę plėtrą (regiono plėtros agentūros ir pan.) (Airija, Austrija, Ispanija), todėl platesnės ne tik jų funkcijos, palyginti su Lietuva, bet ir teritorinė aprėptis.

Žvelgiant ne tik į valstybės vaidmenį teritorinėje viešųjų paslaugų verslui priemonių organizacijoje, o ir į bendrą verslo paramos sistemą šalyje, galima drąsiai teigti, kad visose šalyse sistemos struktūra yra labai panaši į lietuviškąją. Skiriasi tik valstybės dalyvavimo joje modeliai ir detalės (tokios kaip finansinės paramos dydis, reikalavimai jai gauti, lėšų šaltiniai, administracinė našta ir pan.)

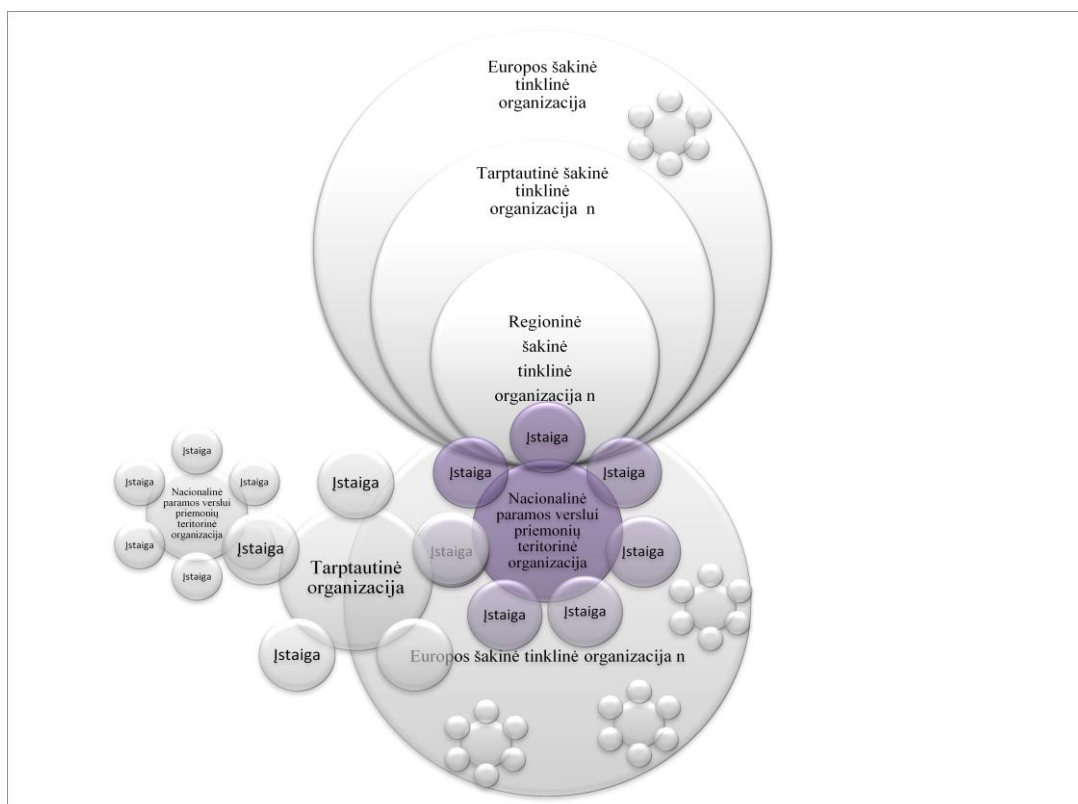
Verslo paramos sistemos integracija į bendrą europinį kontekstą gali būti įvairi. Pagal tai, ar šalis yra ES narė, galima spręsti tik apie regioninės politikos finansinių instrumentų panašumus - struktūrinių fondų, kitų bendrų fondų paramą. Tačiau integracijos lygis labiau priklauso nuo sistemos dalyvių, tinklų aktyvumo. Europos šalių verslo skatinimo sistemos ir jų tarpusavio integracijai būdingi šie bendri bruožai:

- Dauguma sistemų sudarytos iš kelių ar keliolikos tinklų – įstaigų ir organizacijų, besiskiriančių savo funkcijomis, tankumu, dislokacija ir pan.

- Šakinės organizacijos jungiasi į tinklus tiek šalies viduje, tiek ir išorėje, sudarydamos regioninius, tarptautinius ar bendrus europinius tinklus.

Organizacijos tarptautiniuose tinkluose dalyvauja ir pavieniui, ir susivienijusios nacionaliniu mastu.

- Kadangi kiekvienos šalies sistemos labai sudėtingos, sąveikauja už šalies ribų tik mažesnės ar didesnės, bet atskiros jų dalys.
- Tinklaveika persidengia keliais sluoksniais – yra organizacijų ir jų tinklų, dalyvaujančių daugelyje kitų iniciatyvų, yra nedalyvaujančių niekur, apsiribojančių tik formaliais vidaus ryšiais.
- Visos Europos šalių verslo paramos sistemos sąveikauja. Nėra izoliuotų valstybių šia prasme. Viena sąveikauja daugiau, kitos mažiau, tačiau visos tokią galimybę turi (pavyzdžiui Baltarusija kartu su kaimyninėmis šalimis gali pasinaudoti ES paramos priemonėmis pasienio bendradarbiavimui skatinti. Šis skatinimas gali būti realizuojamas per paramos verslui priemonių gerinimą).
- Sąveika gali būti trumpalaikė ir ilgalaikė (per projektus arba jungiantis į asocijuotas struktūras).



4 pav. Principinė verslo paramos sistemos dalyvių vieta kitų regioninių bei tarptautinių tinklinių organizacijų kontekste

Principinė verslo paramos sistemos dalyvių vieta kitų regioninių bei tarptautinių tinklinių organizacijų kontekste parodyta 4 pav. Jos neapibrėžtumas iliustruoja tik fragmentą viso sudėtingo darinio, kuris susiformuotų, jei apibendrintume visos Europos duomenis apie formalius ir neformalius verslo paramos tinklus.

Kaip pavyzdį verta apžvelgti didžiausią tinklinę Europos organizaciją, orientuotą į viešąsias paslaugas verslui, plačiai nagrinėjamas šiame darbe. Europos verslo ir inovacijų tinklas - 2008 m. pradžioje visoje Europoje pradėjęs veikti verslo paramos tinklas, kurio misija – teikti įmonių plėtrai reikalingą verslo informaciją, padėti įmonėms rasti verslo ir technologinius partnerius Europoje bei skatinti tarptautinį ir inovatyvų verslą. Šis tinklas sukurtas Europos komisijos direktorato iniciatyva sujungiant Europos verslo informacijos centrų tinklą (pradėti Europoje kurti nuo 1987 m.) ir Inovacijų perdavimo centrų tinklą (1995 m.) ir išplečiant jį. Dabar tinkle dalyvauja daug viešųjų ir verslą vienijančių organizacijų: pramonės ir prekybos rūmai, mokslo ir technologijų parkai, plėtros agentūros. Organizacija 2010 m. vienijo 570 verslo paramos organizacijų iš 45 pasaulio valstybių (18 šalių – ne ES šalys), joje dirbo daugiau kaip 3000 specialistų. Tinklo įkūrimu tikimasi paspartinti ekonomikos augimą išnaudojant patirtį turinčių įstaigų kompetenciją ir taikant „vieno langelio principą“ – kuomet verslo įmonė savo šalyje sava kalba gali gauti aukšto lygio Europos patirtimi paremtas konsultacijas, informaciją ir pagalbą. Šis tinklas finansuojamas pagal Konkurencingumo ir naujovių pagrindų programą (CIP, 2007-13), ES finansavimo programą, skirtą Europos SVV konkurencingumui didinti (Enterprise, 2010). Sėkmingai veikiant šiai organizacijai, jos plėtros galimybės yra labai didelės. Lietuvai joje atstovauja kol kas tik 2 institucijos: Lietuvos inovacijų centras ir Lietuvos pramonės ir prekybos rūmai.

Taip pat yra ir kitų Europos tinklinių organizacijų, vienijančių šiame darbe nagrinėjamas institucijas, teikiančias viešąsias verslo paramos paslaugas: Europos verslo informacijos centrų tinklas (EBN – European BIC Network) vienija daugiau kaip 200 verslo ir inovacijų centrų, Europos plėtros

agentūrų asociacija (EURADA - European Association of Development Agencies) ir kt. (EBN, 2008, EURADA, 2008).

Verslo skatinimo praktika dalinamasi įvairiais lygmenimis – nuo valstybių strategijų kūrėjų, politikų iki pačių paslaugų vartotojų. Pastebima paramos priemonių vienodėjimo tendencija, kuri sudaro prielaidas aktyvėti tinklaveikai, kooperacijai, kas, tikėtina, turėtų sinergijos efektą ir taptų puikia praktika skatinant SVV augimą.

3.2.2 Kai kurių Europos valstybių teritorinių verslo paramos priemonių apžvalga.

Analizuojant atskirų valstybių paramos SVV sistemas, jas galima priskirti vienai ar kitai ankstesniame skyriuje aprašytai grupei pagal vyraujančius požymius, tačiau kiekvienos šalies sistema tuo pačiu yra unikali tiek dėl realizuojamų programų terpės, tiek dėl kai kurių paslaugų specifikos, todėl tikslinga trumpai apžvelgti kelių Europos valstybių patirtį. Pasirinktos kelios skirtingose Europos dalyse esančios valstybės su skirtingomis praktikomis, ko gero, geriausiai galėtų iliustruoti tipines paslaugų verslui sistemas, kuriamas Europos Sąjungoje.

Airijoje veikiantis viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinklas „Apskritis ir miesto įmonių tarybos“ (angl. „County and City Enterprise Boards“, toliau tekste - CEB) įkurtas 1993 m. Tinklą sudaro 35 įstaigos (kiekviename Airijos regione veikia po vieną „County Enterprise Board“, o didesniuose miestuose veikia „City Enterprise Board“). Tikslinė klientų grupė – mikroįmonės (iki dešimties darbuotojų). Strateginis CEB tikslas – skatinti ekonominę veiklą miesto ar regiono lygmeniu, vietinių įmonių plėtrą, plėsti galimybes išlaikyti esamas ir kurti naujas darbo vietas. Valstybės lygmeniu CEB veiklą prižiūri Airijos įmonių, prekybos ir darbo departamentas (angl. Department of Enterprise, Trade and Employment), Lietuvoje panašią funkciją iki 2007 m. atliko Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra. Institucinę CEB struktūrą sudaro CEB valdyba, administracija ir Vertinimo komitetas. CEB

veiklą finansuoja Airijos finansų ministerija per Airijos įmonių, prekybos ir darbo departamentą. Galima teigti, kad Airijoje viešųjų paslaugų verslui teikimas organizuotas labai panašiais principais kaip ir Lietuvoje. (County, 2008, Europos, 2007).

Lenkijos nacionalinis paslaugų SVV tinklas (toliau – NSS) veiklą pradėjo 1996 m. Steigėjas – SVV fondas (angl. Polish SME Foundation), dabar Lenkijos įmonių plėtros agentūra (angl. The Polish Agency for Enterprise Development, toliau – PAED). Tinklo misija – teikti paramą SVV. Pagrindinis tikslas – skatinti Lenkijos SVV konkurencingumą, teikiant aukštos kokybės verslo paslaugų paketą. NSS tinklo įstaigos specializuojasi teikiant paslaugas labai mažoms, mažoms ir vidutinėms įmonėms. Nepaisant to, NSS paslaugomis gali pasinaudoti ir ketinantys pradėti verslą. NSS - atvira sistema, kurią kasmet papildo vis nauji centrai. Nariai į NSS tinklą atrenkami atviro konkurso būdu, vadovaujantis ekonomikos ir darbo ministro patvirtintomis atrankos taisyklėmis. Galimos kandidatės – pelno nesiekiančios organizacijos, teikiančios paslaugas SVV subjektams. NSS tinklo organizacinę struktūrą sudaro regioninės ir vietos plėtros agentūros, verslo paramos centrai, Pramonės ir prekybos rūmų skyrius, vietiniai ne pelno siekiantys fondai ir asociacijos, kurie teikia paslaugas tiesiogiai SVV – iš viso 182 konsultaciniai centrai visoje Lenkijoje. Nuo 2002 m. tik akredituotos organizacijos gali tapti NSS tinklo narėmis. Konsultacinis centras gali būti akredituotas teikti vieną ar daugiau paslaugų SVV. Šiuo metu veikia 86 akredituoti konsultaciniai centrai. Akreditacija galioja 3 metus. Pagrindines gaires NSS tinklo veiklai apibrėžia ir tvirtina nepriklausoma NSS Koordinavimo taryba, kurią sudaro visose 16 Lenkijos vaivadijų veikiančių konsultacinių centrų atstovai (po 2 iš kiekvieno regiono) (Polish, 2008, Europos, 2007, The, 2008).

Suomijoje keturios organizacijos, kuri teikia specialistų paslaugas augančioms įmonėms, sudarė partnerystę. Šios organizacijos savo patirtį perduoda teikdamos įvairias paslaugas pagal kliento poreikius, o kliento įmonė laikoma bendru klientu. Jos partneriai yra „Finnvera“ - valstybinė finansų įstaiga, „Finpro“ - Suomijos įmonių internacionalizaciją skatinanti privačių

įmonių asociacija, TEKES - Suomijos nacionalinė technikos agentūra ir Užimtumo bei ekonominės plėtros centrai. Užimtumo ir ekonominės plėtros centrų (toliau - TE centrai) steigėjai yra Pramonės ir prekybos ministerija, Žemės ūkio ministerija, Darbo reikalų ministerija. TE centrų tinklą sudaro 15 institucijų. Kiekvienas TE centras teikia centralizuotas, įvairiapusiškas konsultacines paslaugas užimtumo ir ekonominio vystymo klausimais tiek SVV subjektams, tiek kitiems interesantams. Centrai visiškai išlaikomi valstybės lėšomis ir priklauso valstybei. TE centrų teikiamos paslaugos subsidijuojamos 80 proc. (Europos socialinio fondo lėšos sumokamos per centrą profesionaliems konsultantams), 20 proc. sumoka verslininkai. SVV fondą sudaro 500 verslo konsultantų registras. Fondo steigėjai ir aktyvūs rėmėjai yra Prekybos ir pramonės ministerija (angl. Ministry of Trade and Industry), Suomijos regioninės plėtros fondas (angl. The Regional Development Fund of Finland Ltd.), Suomijos pramonės ir darbdavių konfederacija (angl. The Confederation of Finnish Industries and Employers), Suomijos įmonių federacija (angl. The Federation of Finnish Enterprises), Suomijos vadybos institutas (angl. The Finnish Institute of Management). SVV fondas turi privačios įmonės statusą, Vyriausybė jai skiria lėšų paramai SVV teikti. Kainuun Etu Ltd - Suomijos Kainuu regiono verslo plėtros agentūra (toliau – Kainuun Etu Ltd). Kainuun Etu Ltd steigėja ir dalininkė – Kainuu regiono administracija (Kainuu regioną sudaro 10 atskirų rajonų savivaldybių, ir visų rajonų savivaldybės yra Kainuun Etu Ltd dalininkai. Šis regionas yra savotiškas eksperimentas Suomijoje, (jo biudžetas nėra valdomas centralizuotai iš Helsinkio, regionas yra autonomiškas). Kainuun Etu Ltd viso regiono įmonėms ir verslininkams teikia pagalbą plėtojant verslą, stiprinant konkurencingumą, bendradarbiavimą. Agentūroje dirba 31 ekspertas. Pagrindinis Kainuun Etu Ltd veiklos prioritetasis – užtikrinti ir paskatinti regione veikiančių įmonių efektyvią veiklą, ekonominį įmonių ir regiono augimą, naujų darbo vietų kūrimą (Europos, 2007).

Apibendrinant apžvelgtų šalių paslaugų verslui įstaigų veiklos patirtį galima teigti, kad esminiai panašumai su Lietuvos paslaugų verslui įstaigų

tinklu yra akivaizdūs. Visose straipsnyje minėtose užsienio šalyse didžiąją finansinių resursų dalį viešąsias paslaugas verslui teikiančios įstaigos gauna iš valstybės. Dalį lėšų įstaigos užsidirba pačios, teikdamos įvairias mokamas paslaugas, bei dažniausiai įtaigų teikiamos paslaugos verslininkams nebūna subsidijuojamos 100 proc., Suomijoje verslininkai turi susimokėti 20 proc. paslaugos kainos, Airijoje – 10-20 proc., Jungtinėje Karalystėje visiškai nemokamas paslaugas gauna tik pradedantieji verslininkai, kitiems reikia susimokėti dalį paslaugos kainos.

Vienas iš įstaigų dalininkų, kaip ir Lietuvoje, dažniausiai yra valstybė, kuri dalininko teises įgyvendina per ministerijas, departamentus ar kitas centrinio valstybės valdymo lygmens institucijas. Partneriai (dalininkai) dažnai būna savivaldos/regiono vietos valdžios institucijos, pramonės prekybos rūmai, mokymų institucijos. Įstaigos, teikiančios viešąsias paslaugas, administracijoje dirba asmenys, teikiantys pagrindines paslaugas (informaciją, konsultacijas, mokymų organizavimą). Jeigu įstaigos klientams reikia specifinių (gilesnių) paslaugų, tų sričių specialistai (lektoriai, konsultantai) samdomi iš išorės.

Pagrindiniai įstaigų veiklos tikslai - skatinti verslumą, teikti informaciją, konsultacijas, organizuoti mokymus, skatinti bendradarbiavimą tarp verslo įmonių, verslo ir valdžios institucijų ir pan. Visose apžvelgtose šalyse (taip pat ir Lietuvoje) viešąsias paslaugas verslui teikiančių institucijų paslaugos standartinės: informuoja, konsultuoja, padeda ieškoti finansavimo šaltinių, partnerių užsienyje, organizuoja mokymus SVV įmonių vadovams ir darbuotojams, organizuoja informacinius renginius apie SVV plėtros ir paramos galimybes, teikia apdovanojimus ir paskatinamuosius prizus aktyviausioms, geriausiai veikiančioms SVV įmonėms. Kai kuriais atvejais šis teikiamų paslaugų spektras yra išplečiamas ir papildomas naujomis paslaugomis: CEB Airijoje teikia finansinę paramą subsidijų forma mikroįmonėms.

Tikslinė klientų grupė dažniausiai yra asmenys, ketinantys pradėti veiklą, bei veikiančios SVV subjektai, siekiantys įsitvirtinti rinkoje, dažniausiai mikroįmonės. Neretai griežtai apibrėžiami konkrečios paslaugos galimi gavėjai

pavyzdžiui, Airijoje, finansinės paramos iš institucijos, teikiančios viešąsias paslaugas verslui, gali tikėtis tik mikroįmonės, kurių darbuotojų skaičius neviršija 10. Kai kuriose šalyse tikslinę klientų grupę sudaro ir ūkininkai, žemės ūkio įmonės (apžvelgtų šalių atveju – Suomijoje).

Teritorinė struktūra sudaryta administracinių vienetų pagrindu taip gerinant paslaugų prieinamumą klientams.

3.3. Verslo skatinimo sistemos teritorinė organizacija Lietuvoje

3.3.1. Verslo skatinimo sistemos formavimasis ir raida Lietuvoje

Nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo vyksta nenutrūkstamas paramos verslui sistemos formavimasis. Iš vienos pusės valstybė įgyvendina tam tikrus veiksmus, nukreiptus į daugiau ar mažiau planuojamą sistemos dalyvių kūrimą ir funkcijų palaikymą, iš kitos pusės pats verslas deklaruoja poreikį paslaugoms, paramai, skatinimui dalyvaudamas valstybiniuose procesuose.

Teorinė tobulos verslo skatinimo sistemos vizija yra tokia daugiamkomponentė savo dalyvių, procesų ir laukiamo efekto požiūriu, kad čia susikomponuoja daugybė interesų. Tačiau pagrindiniai yra šie:

Skatinančioji pusė ir jos lūkesčiai. Valstybė apsisprendusi remti verslą parenka rėmimo būdus daugiau ar mažiau atsižvelgdama į verslo poreikius ir ūkio vystymosi ypatumus. Tai nulemia ir teritorinę paramos priemonių realizaciją – kuriant regioninius finansinės paramos fondus (Ignalinos AE regiono SVV rėmimo programa) (Ignalinos AE, 2008), kuriant institucijų tinklus savivaldybėse (Viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinklas) (Dėl paslaugų, 2003), apskrityse (MTP, LIC, LVPA ir kt.) ir pan. Valstybė taip pat planuoja ir investicijų grąžą – koks bus paramos efektas. Siekiant efekto, kuriamos priemonės, kurios skatintų įmones elgtis taip, kaip jos pačios nesielgtų laisvos rinkos ekonomikos sąlygomis. Deja, nors taip turėtų būti, tačiau iš pastarųjų metų veiksmų matyti, kad šioje srityje valstybės planavimas yra tobulintinas. Autorė, remdamasi daugiamete darbu su valstybės institucijomis ir viešųjų

paslaugų verslui tinklo bei kitomis įstaigomis patirtimi, teigia, kad daugiausia problemų kyla, kai skatinančiosios ir skatinamosios pusės lūkesčiai neatitinka vieni kitų. O prasilenkia jie todėl, kad valstybės institucijos, skirdamos paramą verslui, nustato netinkamus rodiklius, kuriais tikisi pamatuoti paramos efektą. Pasirenkant rodiklius, kuriems įtaką daro ne tik parama, bet ir valstybės teisės aktų kaita, bendra ekonominė raida valstybėje, kiti faktoriai, nepavyksta išsiaiškinti, ar suteikta parama pateisino lūkesčius, nes lūkesčiai buvo netiksliai suformuluoti. Tai labai plati atskira tema, kurią imasi gvildinti vis daugiau specialistų (Viešųjų, 2006).

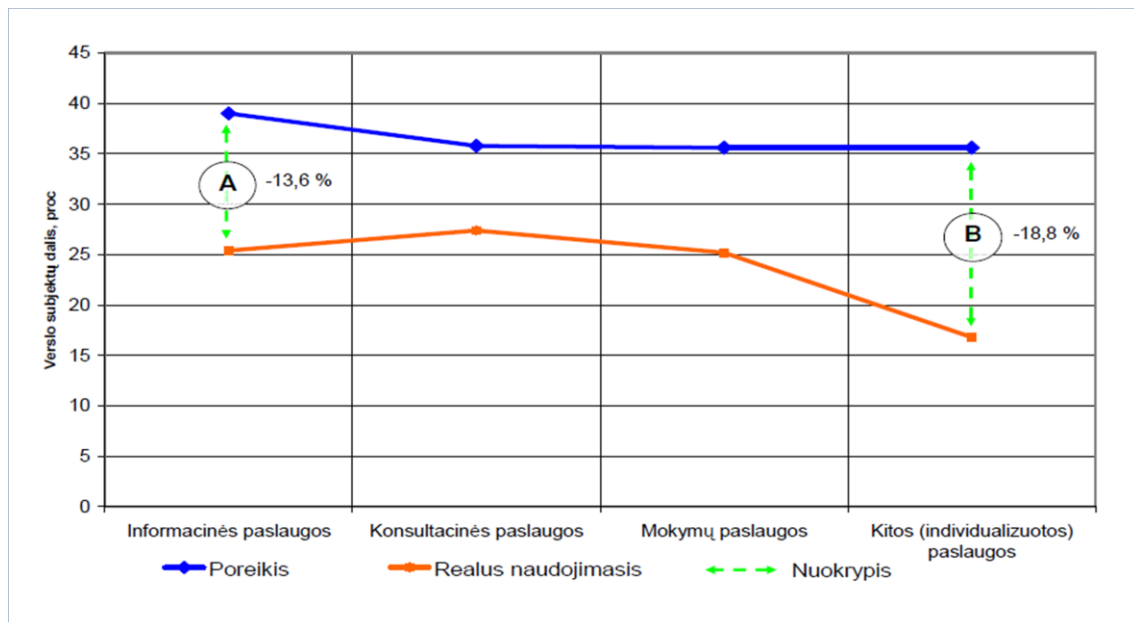
Skatinamoji pusė ir jos lūkesčiai. Remiantis dešimties metų darbo su SVV įmonių vadovais patirtimi, galima teigti, kad verslas į skatinimo priemonės reaguoja labai nevienodai. Vyrauja bendra verslininkų požiūrio tendencija, kad skatinimo priemonės yra „nepatogios“ arba ne tos, kurių reikia. Tenka pripažinti, kad paramos mechanizmas daugeliu atvejų ištis per sudėtingas, ypač palyginti su Vakarų Europos šalių patirtimi (ES ir, 2005, ES ir, 2006, ES šalių 2007), o priemonių pobūdis nėra toks įvairus, kad atitiktų visus įmanomus įmonių poreikius. Be to, paramos priemonės, ypač netiesioginės, nefinansinės Lietuvoje siūlomos pažangesnės už tas, kurias taiko savo praktikoje mažosios įmonės. Galime išskirti 3 SVV grupes pagal elgesį skatinimo priemonių aspektu:

- **Aktyvioji.** Nuo pat pirmųjų paramos priemonių šios įmonės nedelsdamos mokėsi ir aktyviai pretendavo į materialiąją ir nematerialiąją paramą. Ilgainiui, įgavusios patirties, išmoko paramos priemones derinti su įmonės vystymo strategija, skaičiuoti realią paramos kainą ir vertę (kadangi parama ne visais atvejais yra tokia, kokia deklaruojama: jos administravimo taisyklės įtraukia įmonei neįprastų papildomų kaštų, mažinančių realų paramos dydį), nematerialiosios paramos sąskaita taupė laiką (naudojosi lengvatinėmis informavimo, konsultacijų, mokymų paslaugomis), pinigus (naudojosi subsidijomis, paskolų lengvatomis ir kitomis finansinėmis priemonėmis). Taigi parama tapo neatsiejama įmonės veiklos ir sėkmės dalimi.

- **Pereinamoji.** Įmonės, kurios laukė „tinkamo momento“. Vienos – tinkamų paramos priemonių ir lengvesnių sąlygų, kitos tikėjosi įgyti gerosios patirties ar pasimokyti iš kolegų nesėkmių. Šios grupės verslininkai ilgainiui grupuojasi į dar 2 dalis: vieni pereina į aktyviųjų grupę, kiti – į pasyviųjų.

- **Pasyvioji.** Nesinaudoja jokia parama dėl asmeninio požiūrio. Pasinaudoti parama jiems atrodo gėdinga, „įžvelgia klastą“ manydami kad dėl korupcijos neturi galimybių ar kad tą paramą vis tiek reikės gražinti jiems dar nežinomu būdu ir momentu. Pasyvumą lemia tik požiūris. Jei požiūris keičiasi, įmonės randa būdų spręsti problemas trukdančias gauti paramą. Yra, be abejo, ir objektyvių priežasčių nesinaudoti paramos priemonėmis – taip dažniausiai elgiasi įmonės, užsiimančios valstybės neremiamą veikla (Dėl valstybės, 2003).

Atotrūkis tarp apžvelgtų interesų pusių visada egzistuoja. 5 paveiksle galima matyti, koks yra atotrūkis tarp verslo poreikių paslaugoms ir realaus paslaugų naudojimo. Jis gali būti koreguojamas tobulinant paslaugų verslui sistemą (Viešųjų, 2007, Verslumo, 2007).



5 pav. Viešųjų paslaugų verslui poreikio ir esamo vartojimo lygio nuokrypis Lietuvoje 2006 – 2007 m. (Viešųjų, 2007).

Žvelgiant į teritorinį verslo skatinimo sistemos organizacijos aspektą, atrodytų, kad paramos gavėjams būtų patogiu gauti visas jiems reikalingas paramos priemonės kuo arčiau veiklos vietos. Tačiau net ir užtikrinant pakankamą paslaugų kokybę ir asortimentą vietose, subjektyvūs faktoriai čia tampa lemiami. SVV požiūris į teritorines verslo skatinimo priemones, turintis įtakos naudojimosi jomis intensyvumui, paremtas Ignalinos rajono verslininkų nuomone (Ignalinos, 2002-2009, Ignalinos AE, 2003-2009, Zarasų, 2002-2009):

„*Arčiau – lengviau*“ požiūris vyrauja pasinaudojant vietinėmis finansinėmis skatinimo priemonėmis. Dėl mažesnės konkurencijos (pareiškėjai dažniausiai apribojami teritoriniu aspektu) paramą gauti didesnė tikimybė savivaldybės ar regiono paramos fonde (80 proc. paramos besikreipiančių SVV).

„*Toliau – geriau*“ požiūris vyrauja naudojantis nefinansinėmis skatinimo priemonėmis: informacija, konsultacijomis, mokymais. Kartais verslininkai vyksta į visiškai identišką renginį gretimame didesniame mieste nei dalyvauja jame savo savivaldybėje tikėdamiesi geresnės kokybės. Šiuo aspektu decentralizuotos nefinansinės paramos priemonės verslininkų kartais vertinamos neadekvačiai.

Tampa akivaizdu, kad kada nors konstatuoti, jog paramos verslui sistema suformuota galutinai ir maksimaliai tenkina tiek verslo, tiek valdžios atstovus, nebus įmanoma, todėl verta šį formavimąsi apžvelgti kaip nuolatinį procesą, skaidant jį į tam tikrus savitais bruožais pasižyminčius paramos verslui sistemos raidos etapus:

- **Paramos verslui sistemos formavimasis (1990 – 1997 m.).** Šis laikotarpis pasižymi nedidele paramos verslui formų gausa, nedideliu paramos intensyvumu. Atkūrus nepriklausomybę vyko teisėkūros procesas, formavosi privati nuosavybė, kūrėsi verslo įmonės, steigėsi pagrindinės valstybinės verslo paramos institucijos (Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra 1994 m., Lietuvos ekonominės plėtros agentūra 1997 m., įvairių paramos formų užuomazgos (bankų paslaugos)). Teritorinės organizacijos

požiūriu šis etapas labiausiai *centralizuotas* – praktiškai visos verslo skatinimo priemonės ir institucijos susitelkusios didžiuosiuose miestuose.

- **Paramos verslui sistemos vystymasis (1998 – 2008 m.).**

Laikotarpiui būdingas didelio kiekio institucijų, teikiančių paslaugas verslui, sukūrimas, paramos būdų ir formų gausa, nesudėtingas paramos prieinamumas (paslaugų verslui įstaigų tinklo sukūrimas ir veikla, savivaldybių verslo paramos fondų sukūrimas ir veikla, ES paramos skirstymas). Aktyviai vykdyta paslaugų, paramos priemonių *decentralizacija* – absoliuti dauguma paslaugų verslui buvo „nuleistos“ į savivaldybių lygmenį ir realizuojamos per pirmines viešųjų paslaugų verslui institucijas (verslo informacijos centrus ir kt.). Specialiosios paslaugos buvo decentralizuotos iki apskričių ar regionų (pavyzdžiui, Lietuvos inovacijų centro atstovybė Šiaurės Rytų Lietuvoje, mokslo technologijų parkai apskrityse ir kt.). Vystymosi etape galima išskirti 2004 m. – kuomet vyko spontaniškas institucijų kūrimosi savivaldybėse procesas. Be abejo, labai didelę reikšmę vystymosi proceso intensyvumui turėjo ES paramos verslui teikimas (pasirengimo stoti į ES parama – „Phare 2000“, 2004 – 2006 m. ir vėlesnis programavimo periodai). Deja, procesas vyko gan padrikai, neturint aiškios strategijos. Buvo sukurta aibė institucijų, besiskiriančių savo valdymo struktūra, dydžiu, paslaugų asortimentu, personalo kvalifikacija, kurias 2005 m. sujungus į Viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinklą (Dėl paslaugų, 2003), iškilo daugybė problemų, susijusių su paslaugų standartizavimu, finansavimo modeliu, atskaitomybe ir kt., o tai atvedė prie įstaigų tinklo degradacijos. Šis procesas – vienas iš Valstybės nesugebėjimo planuoti, investuoti ir išsaugoti investicijų rezultatus pavyzdžių, turėjusių rimtų pasekmių SVV vystymosi sėkmės užtikrinimui Lietuvos regionuose.

- **Paramos verslui sistemos sąstingis (nuo 2009 m.)** Tai paslaugų

verslui įstaigų tinklo reforma, finansinis sunkmetis verslui, paramos institucijoms, valstybei, finansinės ir nefinansinės paramos sąstingis, paslaugų ir institucijų *centralizacija* teritoriniu aspektu, pateisinant ją valdymo struktūrų optimizavimu, siekiant taupyti lėšas (naikinami kai kurių institucijų regioniniai padaliniai, pavyzdžiui, Lietuvos verslo paramos agentūros filialai apskrityse,

kai kurie verslo informacijos centrai ir verslo inkubatoriai). Degradaciją šiame etape paryškina ir ES paramos verslui panaudojimo vangumas, kai biurokratinė našta sutapo su finansiniu sunkmečiu valstybėje bei verslo įmonėse kas nulėmė ne tokį intensyvų paramos įsisavinimą kaip planuota.

Kadangi verslo skatinimo priemonės taikomos visose Europos Sąjungos šalyse, galima prognozuoti, kad ir Lietuvoje verslo skatinimo sistema neišnyks, tik įgaus savotišką cikliškumą tarp antro ir trečio etapo, su pakilimais ir nuosmukiais ją tobulinant iki begalybės.

Sistemos raidoje galime išvelgti kelias tendencijas:

- Nuolatinis juridinių asmenų gausėjimas (įstaigų, teikiančių viešąsias paslaugas verslui, verslo asocijuotų struktūrų, komercines paslaugas teikiančių asmenų). Kelios baigusios veiklą įstaigos (pavyzdžiui, Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra) daugeliu atvejų buvo transformuotos į kitas, platesnes ar identiškąs funkcijas turinčias įstaigas.

- Paslaugų verslui gausėjimas (tiek valstybės verslui, tiek verslo verslui).

Atskirose įstaigų grupėse, bet ne visoje sistemoje galima išvelgti paramos verslui sistemos efektyvumo didėjimo, paslaugų kokybės gerėjimo, paslaugų ar jų kainos standartizavimo tendencijų išvelgti galima tik fragmentus.

3 lentelė. Valstybės paramos verslui sistemos raidos etapai Lietuvoje 1990 – 2010 m.

Etapai, laikotarpis	Būdingi bruožai	Teritorinės organizacijos ypatumai	Sistemos formavimasis
Formavimasis 1990 – 1997	Verslo skatinimo sistemos formavimosi pradžia – pirmųjų institucijų kūrimas, paslaugų formavimas	Centralizuota. didžiuosiuose miestuose, daugiausia sostinėje kuriamos centralizuotos paslaugos ir institucijos.	Kuriamos pavienės institucijos. Nėra bendros sistemos koncepcijos, nėra nei tinklaveikos, nei sistemos.

Etapai, laikotarpis	Būdingi bruožai	Teritorinės organizacijos ypatumai	Sistemos formavimasis
Vystymasis 1998 – 2008	Paslaugų ir institucijų kūrimosi bumas, ES parama verslui	Decentralizacijos procesas. Paslaugos ir institucijos maksimaliai decentralizuojamos (pirminės paslaugos – savivaldybių lygmuo, specialiosios paslaugos – apskričių lygmuo)	Etapo pradžioje kuriama masė institucijų ir paslaugų, dubliuojančių funkcijas. Nuo 2004 m. kai kurios jau veikiančios institucijos grupuojamos jungiant į tinklus (Viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinklas), kai kurios kuriamos tinkliniu principu (MTP), kitos veikia tinkle dėl hierarchinio pavaldumo (LVPA, LIC filialai ir kt.). Formuojasi tinklaveika. Yra prielaidų sistemos susiformavimui.
Sąstingis Nuo 2009	Verslo skatinimo sistemos degradacija. Kai kurių institucijų regionuose naikinimas. ES paramos verslui panaudojimo vėlavimas.	Centralizacijos procesas. Kai kurių institucijų regionuose naikinimas optimizuojant valdymo kaštus dėl finansinio sunkmečio. Naujai kuriamos paslaugos ir institucijos tik Vilniuje (EL).	Valstybės veiksmis ardoma besiformuojanti tinklaveika. Išformuojamas paslaugų verslui įstaigų tinklas, naikinamos kai kurios kitos įstaigos, paslaugos. Netinkamu metu pradedama eilinė reforma. Neišnaudojamos galimybės suformuoti verslo skatinimo sistemą.

Tolesniuose skyriuose nagrinėjamos paramos verslui formos ir šaltiniai apima antrąjį paramos verslui sistemos raidos etapą, kuris sutampa su darbe nagrinėjamu laikotarpiu.

Kadangi verslo skatinimo sistema turėtų būti orientuota ne į pačią save, o į galutinį naudos gavėją – įmonę ir jos veiklos poveikį ekonomikai, čia, kaip jau minėta, yra 2 skirtingos pusės, kurių santykių sėkmė yra tarpė sistemos veiklai. Svarbu išsiaiškinti ne tik sistemos organizaciją, bet ir įmonės (paramos gavėjo) vietą joje. Darbe daugiausia dėmesio skiriama valstybės veiksmams:

nagrinėjant verslo skatinimo institucinę sąrangą galima pastebėti, kad ji yra neadekvačiai didelė centralizuotu, nacionaliniu, lygmeniu. Jei bus tęsiami jau pradėti kai kurių mokslininkų tyrimai susiję su efektyvumu (Viešųjų, 2006), tai patvirtins arba paneigs šią prielaidą, o šame darbe ją galime iliustruoti vienu iš pavyzdžių. 2004 – 2007 m. laikotarpiu metams skiriamų – maždaug 4,3 mln. Lt valstybės lėšų (Pakalkaitė, 2009) panaudojimą subsidijuojant paslaugas verslui per Viešųjų paslaugų verslui įtaigų tinklą kontroliavo Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra (apie 15 darbuotojų) (Lietuvos SVV, 2005), procesą koordinavo Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos SVV skyrius (apie 3 darbuotojus), buvo samdoma daugiau kaip 40 nepriklausomų auditų (kiekvienai įstaigai atskirai), nepaisant jau įstaigų vidaus ir valdymo organų kontrolės. Lėšų panaudojimo teisingumo kontrolei išleidžiama neadekvačiai daug lėšų, lyginant su kontroliuojamąja apimtimi. Šis pavyzdys iliustruoja kodėl kyla abejonė ar verslo paramos sistema dirba verslui, ar biurokratinis aparatas tiek didėja, kad sistemos išlaikymas tampa labiau aktualus samdomiems valstybės darbuotojams, dirbantiems sistemoje, nei kad reikalingas pačiam verslui. Kol ši prielaida neįrodyta, bus nagrinėjama situacija, kai verslo skatinimo sistema kuriama verslo poreikiams, kartu siekiant sėkmingo valstybės ekonomikos vystymosi. Yra keli svarbiausi paramos teikėjų ir gavėjų santykių aspektai ir sėkmės prielaidos, vienodai reikšmingos tiek vienai, tiek kitai pusei, kaip svarbus ir jų balansas (7 pav.).

Skatinimo priemonių kūrėjas ir teikėjas – valstybė.

Valstybė turėtų ne tik formuoti patrauklias skatinimo priemones, atsižvelgdama į realius įmonių poreikius, taip pat į strategines SVV plėtros kryptis, bet ir formuoti tuos poreikius siūlomomis priemonėmis. Pastarasis būdas pakankamai rizikingas. Nagrinėjamoju laikotarpiu buvo pastebima skatinimo priemonių, neadekvačių ekonominei situacijai ir įmonių poreikiams. Pavyzdžiui, skatinant įmonę diegti naujas technologijas ir modernizuoti darbo metodus, lygiagrečiai skatinamas ir darbo vietų kūrimas, tačiau visai neskiriama dėmesio darbo vietų išlaikymui ir jų kokybės gerinimui (užmokesčio didinimui ir pan.), juk naujos technologijos daugeliu atvejų tas

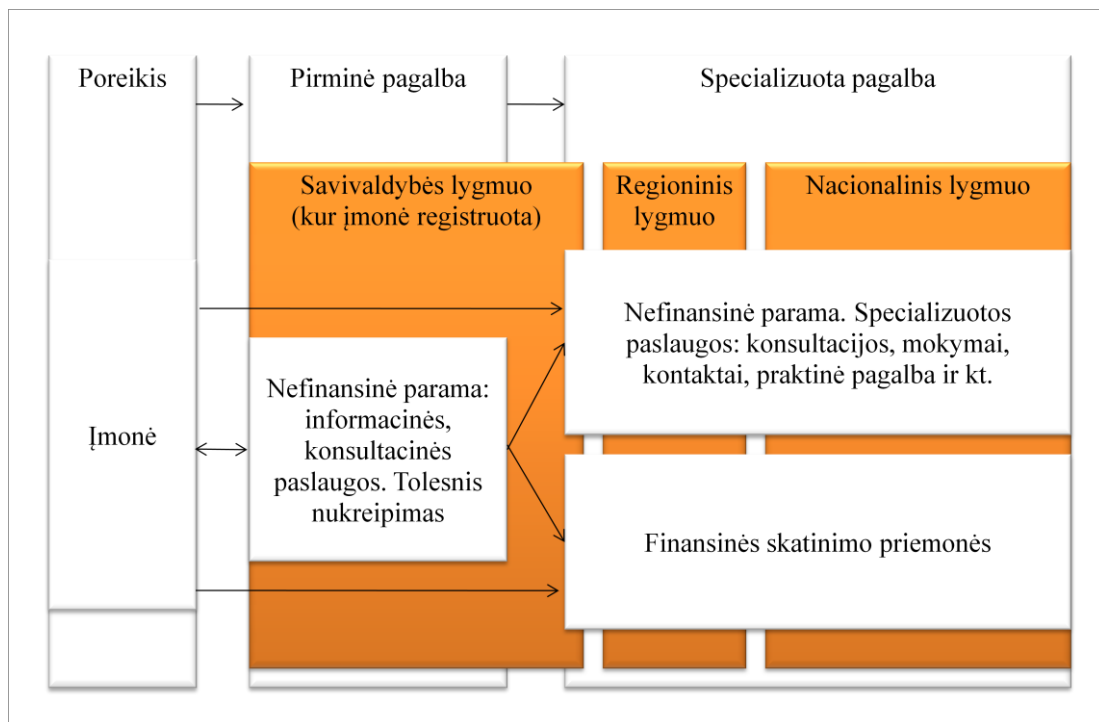
darbo vietas atlaisvina, o ne kuria. Tokia situacija verčia įmonę rinktis investicijas be paramos, nes siūloma parama įmonę įpareigoja ilgam laikotarpiui. Kaip matyti, realių paramos gavimo ir panaudojimo reikalavimų suformulavimas yra kitas labai svarbus valstybės uždavinys formuojant paramos priemonių asortimentą. Pertekliniai biurokratiniai veiksmai, prailginantys paramos panaudojimo laikotarpius ir pertekliniai reikalavimai dokumentacijai siekiančiam paramos yra labai rimta kliūtis ta parama pasinaudoti.

Prieinamumas – kuo paslaugos arčiau gavėjo, kuo paprastesnis jų gavimo mechanizmas, tuo jos lengviau pasiekiamos, tačiau reikalinga ne tik efektyvi teritorinė verslo skatinimo priemonių organizacija, bet ir aktyvi rinkodara. Norint, kad paramos priemonės būtų efektyviai naudojamos, jos turi būti žinomos visuomenei, nesunkiai prieinamos ne tik jau pažengusioms aktyvioms įmonėms, kurioms fiziniai atstumai ir kiti sunkumai - ne kliūtis, bet ir pradedančioms periferinių rajonų įmonėms, kurioms motyvuoti ir padėti reikalingas teritoriškai decentralizuotas pirminių verslo paslaugų institucijų tinklas. Visą institucinę struktūrą pagal teritorinį prieinamumą galima suskirstyti į 3 pagrindines grupes, atspindinčias etapus, kuriuos gali pereiti verslininkas, norėdamas gauti valstybės paramą (6 pav.):

I. Savivaldybės lygmeniu teikiama pirminė pagalba. Dažniausiai nefinansinė, subsidijuojama valstybės (informacija, konsultacijos, mokymai, inkubavimo paslaugos, praktinė pagalba viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinkle), finansinė savivaldybių SVV fondų pagalba. Toks paslaugų savivaldybėse tinklas – tarsi „pirmosios pagalbos punktai“, kurių tikslas – suteikti pirminę informaciją, konsultacijas, mokymus, praktinę pagalbą arba nukreipti pas specialistus, kurie gali padėti susiorientuoti specifinėse situacijose. Šio lygmens įstaigos turi būti decentralizuotos tiek, kiek racionalus jų darbuotojų išlaikymas atsižvelgiant į verslumo lygį. Pastaraisiais metais bet kuriai Lietuvos įmonei šios paslaugos galėjo būti suteiktos ne didesniu nei 50 km atstumu nuo įmonės veiklos vietos (Smaguraskienė, 2008).

II. **Regioninis lygmuo** – turėjęs būti tarsi pereinamasis, Lietuvoje silpniau išvystytas. Vyrauja nefinansinės paramos priemonės apskričių centruose (specializuotos konsultacijos (LIC, LVPA), patalpų nuoma lengvatinėmis sąlygomis (MTP, inkubatoriai)). Nagrinėjamu laikotarpiu veikė tik vienas regioninis finansinės verslo paramos fondas Ignalinos AE regione (Ignalinos AE, 2008).

III. **Nacionaliniu lygmeniu** teikiama specializuota tiek finansinė, tiek nefinansinė pagalba. Paramos priemonių įvairovė labai didelė, apžvelgiama tolesniuose skyriuose, bet galimybę jomis pasinaudoti turi praktiškai visos mažosios Lietuvos įmonės (išskyrus tas, kurios verčiasi valstybės neremtiną veiklą) (Smaguraskienė, 2009). Nuo 2008 m. SVV įstatyme neliko nuostatos, draudžiančios riboti SVV subjektų galimybes gauti valstybės paramą pagal subjektų veiklos pobūdį (LR smulkaus, 1998).



6. pav. Įmonės kelias verslo skatinimo sistemos dalyje, subsidijuojamoje valstybės, siekiant gauti paslaugas

Bet kuri įmonė, pageidaujanti pasinaudoti parama, neprivalo nuosekliai eiti per išvardintus etapus. Jei problema ir paramos teikėjas aiškiai identifikuoti, įmonė, žinodama, kas jai gali padėti, gali kreiptis tiesiogiai.

Skatinimo priemonių gavėjas – įmonė.

Tam, kad paramos priemonių sistema veiktų, būtinas ir paramos gavėjų aktyvumas. Svarbiausia sąlyga, autorės nuomone, čia yra verslumas – gebėjimas poreikį identifikuoti ir išvelgti galimybes jam realizuoti, taip pat gebėjimas „pasiimti“ paramą. Didelis dėmesys nagrinėjant paramos panaudojimą visada skiriamas būtent paramos davėjų nustatomoms sąlygoms, retai kada atsižvelgiant į įmonių motyvaciją. Imančioji pusė šiuo atveju visada bus suinteresuota, kad sąlygos būtų kuo paprastesnės, o įsipareigojimų - kuo mažiau. Paramos panaudojimo sėkmės veiksniai, teritoriniai verslumo skirtumai detaliau apžvelgiami tolesniuose skyriuose.



7 pav. Sėkmingą valstybės ir smulkaus ir vidutinio verslo dalyvavimą verslo skatinimo sistemoje lemiantys veiksniai

Trumpai apibendrinant apžvelgtą verslo skatinimo sistemos formavimąsi galima konstatuoti, kad sistemos formavimosi prielaidos atsirado šalyje formuojantis rinkos ekonomikai ir tęsiasi iki šiol. Išskiriant tris raidos etapus galima prognozuoti, kad vystymasis tęsis ir toliau iš dalies kartodamas

ir tobulindamas kai kuriuos jau praėjusius etapus. Balansas tarp paramos teikėjo ir paramos gavėjo interesų, gebėjimas susiplanuoti pageidaujamą paramos efektą, nustatyti efektyviausias paramos kryptis ir gebėjimas pamatuoti rezultatus bei sugebėjimas priimti paramą užtikrina sėkmingą sistemos funkcionavimą. Teritorinis paslaugų prieinamumas – svarbus veiksnys, darantis įtaką verslo skatinimo efektyvumui.

3.3.2. Pagrindinės paramos verslui formos ir šaltiniai Lietuvoje

Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu paramos verslui priemonių smulkiam ir vidutiniam verslui kiekis buvo netolygus. Daugiausia paramos priemonių atsirado nuo 2004 m. dėl dviejų priežasčių: stojimo į ES ir paramos šiame procese dalyvaujančioms valstybėms atsiradimo ir dėl teritorinio-institucinio paslaugų verslui tinklo suformavimo. Gausėjimo tendencija išliko iki pat nagrinėjamo laikotarpio pabaigos. Absoliučiai visas priemones aprėpti apžvalgoje yra labai sudėtinga, čia pamėginsime aptarti kiek įmanoma didesnę jų įvairovę siekiant apžvelgti ne tik kokios paramos verslui formos Lietuvoje taikomos, kokie yra finansavimo šaltiniai, bet ir koks jų teritorinis pasiskirstymas Lietuvoje. Kaip minėta tyrimų apžvalgoje, iki šiol pavyko rasti tik fragmentiškus mėginimus susisteminti ir apžvelgti įvairias verslo paramos sistemos dalyvių grupes, daugiausia viešąsias paslaugas SVV teikiančias valstybės subsidijuojamas institucijas, finansinius paramos fondus.

Verslo įmonė visais gyvavimo etapais gali tikėtis paramos, tačiau ne kiekvienu atveju parama yra:

- pritaikoma (kai parama galima, bet ne toms veikloms, kurios įmonei reikalingos),
- prieinama (kai įmonė ar jos projektas nekonkurencingas, neatitinkantis atrankos kriterijų, teritorinių kriterijų (pavyzdžiui, registracijos vieta)),
- pakankama (kai paramos vertė nepakankama laukiamam efektui sulaukti ar projektui realizuoti).

Visos įmonės gali pretenduoti į paramą, pasinaudoti tam tikra jos rūšimi, tačiau jokia įmonė negali pasinaudoti visomis priemonėmis, nes visos jos pasižymi tam tikrais reikalavimais gavėjui.

Vienas vaizdžiausių būdų nusakyti paramos principus, kaip ir paslaugų atveju, būtų suskirstymas į dvi pagrindines kategorijas: „Valstybė verslui“– „S2B“ ir „Verslas verslui“–„B2B“, (neanalizuojant šiuo atveju, ką duoda verslas valstybei).

Apžvelgiant pirmąjį principą: ko verslas gali tikėtis iš valstybės, tikslinga išskirti 2 pagrindinius paramos būdus:

1. **Tiesioginė parama**, teikiama per subsidijas, dotacijas ar kompensacijas.

a) **Subsidija** - valstybės ar savivaldybės institucijų bei kitų trečiųjų asmenų parama, skirta plataus vartojimo prekių (paslaugų) kainoms išlaikyti ar sumažinti arba šių prekių gamybos (paslaugų teikimo) mastui išlaikyti (21, 2003). Tiesioginės subsidijos naudojamos finansuoti fundamentalius mokslinius tyrimus ir tiriamiesiems – konstrukciniams darbams atlikti, įdiegti į gamybą naują techniką ir perkvalifikuoti personalą. Iš vienos pusės subsidijos gali skatinti perspektyvias ūkio šakas, iš kitos – palaikyti nerentabilias, bet strategiškai svarbias įmones. Subsidijos skiriamos kurti naujoms darbo vietoms iš kompensacinių išmokų, labiausiai atsilikusiuose žemdirbystėje rajonuose. Netiesioginės subsidijos vykdomos mokestine ir pinigine-kreditine politika. Valstybė priima lengvatinius mokestinius tarifus, garantuojant ir draudžiant kreditus, suteikia lengvatinius kreditus. Remiant verslą, subsidijuojama dalis projekto vertės, kuri yra negražintina.

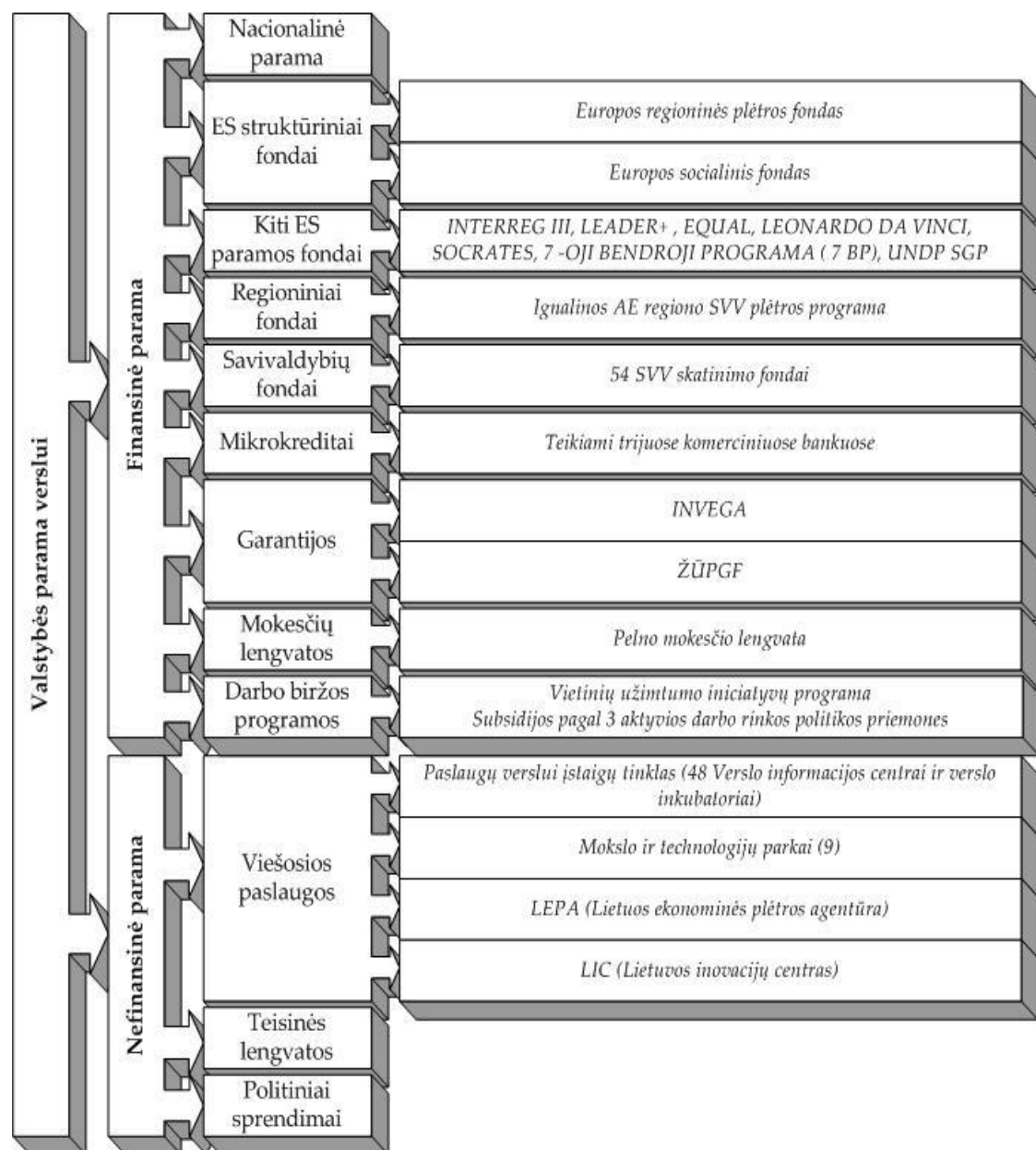
b) **Dotacija** – valstybės ir savivaldybės institucijų, tarptautinių organizacijų ir fondų bei kitų trečiųjų asmenų finansinė ir materialinė parama konkrečiai veiklai. Dotacijoms taip pat priskiriamas ir nemokamai gautas turtas. (21, 2003). Dotacijos verslui – negražintina parama.

c) **Kompensacija**, kai finansuojamos tam tikro projekto remtinios veiklos po sėkmingo jo įgyvendinimo.

2. **Netiesioginė parama** - viešosios paslaugos lengvatinėmis sąlygomis, mokesčių lengvatos, paskolų garantijos, eksporto draudimas lengvatinėmis sąlygomis, teisinės lengvatos, palankūs politiniai sprendimai.

Pagrindiniai valstybės paramos verslui finansiniai šaltiniai Lietuvoje yra nacionalinis biudžetas, savivaldybių biudžetai, ES ir kiti fondai.

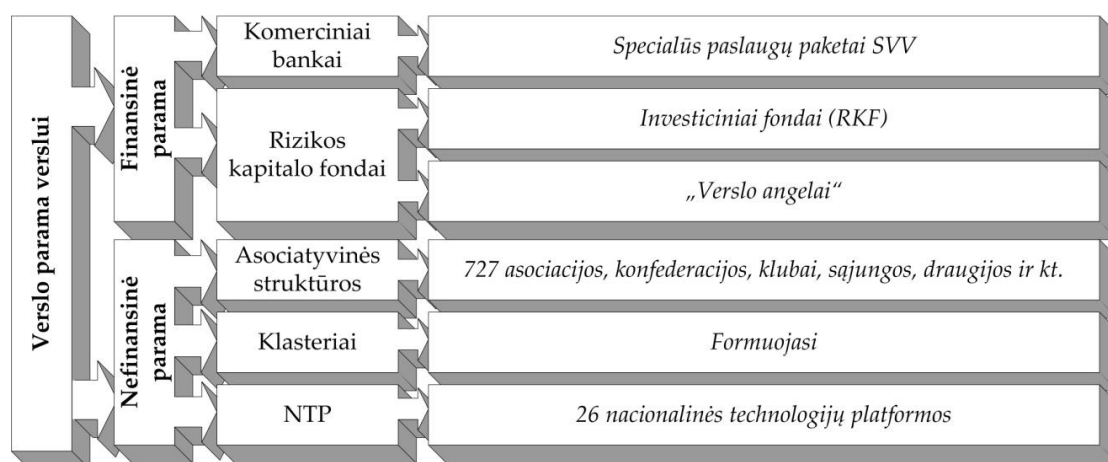
8 pav. Pateiktos pagrindinės valstybės paramos verslui formos. Atsižvelgiant į nagrinėjamą temą, šiuo atveju, būtų prasminga nagrinėti valstybės paramą verslui skirstant ją į dvi rūšis: finansinę ir nefinansinę.



8 pav. Pagrindinės valstybės paramos verslui formos Lietuvoje 2008 m.

Antrasis principas „B2B“ taip pat gali būti suskaidytas į 2 kryptis:

- a. **Vidinis poreikių tenkinimas** – kuomet verslininkai buriasi į asocijuotas struktūras ar kitokias grupes, kurių tikslas – patiemis, bendromis jėgomis spręsti įvairias įvairių verslo grupių problemas (pradedant bendravimu ir saviugda, baigiant interesų atstovavimu valdžios institucijose, bendrų projektų rengimu ir realizavimu, lobizmu ir pan.).
- b. **Išorinis poreikių tenkinimas** – verslininkų paslaugos verslininkams (konsultavimas, projektų rengimas, bankų paslaugos ir t. t.).



9 pav. Pagrindinės verslo paramos verslui formos Lietuvoje 2008 m.

Kaip jau minėta, Lietuvoje gausu paramos verslui priemonių, todėl tikslinga jas ne tik susisteminti bet ir trumpai apžvelgti, kadangi apsiribojant vien vizualiniu vaizdavimu pateikiant tik pavadinimus, gali likti neaiškumų teisingai suvokiant jų paskirtį.

3.3.3. Nefinansinė verslo skatinimo sistema Lietuvoje

Valstybės parama verslui.

Viešosios paslaugos:

- **Paslaugų verslui įstaigų tinklas** - 42 verslo informacijos centai ir 7 verslo inkubatoriai. Paslaugų verslui tinklo įstaigos įkurtos 49 savivaldybėse (iš 60). Šios įstaigos teikia verslininkams Valstybės ir savivaldybių lėšomis

subsidijuojamas lengvatines paslaugas SVV įmonėms bei fiziniams asmenims (informavimą, konsultavimą, mokymus, praktinę pagalbą, patalpų nuomą ir daugelį kitų).

- **Lietuvos ekonominės plėtros agentūra**, įkurta Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos, siekia skatinti bei pritraukti tiesiogines užsienio investicijas į Lietuvą, didinti Lietuvos prekių ir paslaugų eksportą, formuoti palankaus verslui ir investicijoms Lietuvos ekonominio klimato įvaizdį užsienio šalyse.

- **Lietuvos inovacijų centras** (toliau LIC) yra ne pelno organizacija, teikianti inovacijų paramos paslaugas verslo įmonėms, mokslo ir studijų institucijoms, Lietuvos verslo asocijuotoms struktūroms ir verslo paramos organizacijoms. LIC dalininkai yra Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija bei Lietuvos pramonininkų konfederacija.

- **Mokslo ir technologijų parkai** (MTP, mokslo parkai, tyrimų parkai arba technopoliai) skatina keitimąsi žiniomis ir technologijomis tarp universitetų, tyrimo institutų, verslo įmonių ir rinkos; rūpinasi inkubavimo ir naujų pumpurinių įmonių kūrimu (spin-off) palengvina inovacijų pagrindu veikiančių įmonių kūrimąsi bei jų spartų augimą; teikia kitas vertę kuriančias paslaugas, sudaro galimybę lengvatinėmis sąlygomis naudotis aukštos kokybės patalpomis, įranga bei infrastruktūra.

Mokslo ir technologijų parkai (MTP, mokslo parkai, tyrimo parkai arba technopoliai) – daugelio išsivysčiusių ir sparčiai besivystančių šalių ekonomikos reiškinys. Tai efektyvi vietos ir regiono ekonominės politikos priemonė, užtikrinanti spartų konkurencingų žinių ekonomikos įmonių atsiradimą, mažinanti inovacijų riziką. MTP pasaulyje sparčiai daugėja, pastaraisiais metais jų skaičius išaugo 25 proc. Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu veikė 9 MTP (Mokslo, 2007).

- Iki 2007 m. Lietuvoje veikė Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra.

Teisinės lengvatos. Kaip pagrindinę teisinę lengvatą plačiaja prasme įmonėms nuolat besikeičiančioje teisės aktų visumoje galima įvardinti specialias sąlygas ūkio subjektams, atitinkantiems mažos ir vidutinės įmonės kriterijus. Taigi MVĮ suteikiama galimybė naudotis lengvatine valstybės parama (subsидijos, konsultacijos lengvatinėmis sąlygomis ar kt. paslaugos), konkuruoti dėl ES paramos tapačių įmonių grupėje, eliminuojant didžiąsias, dažnai stipresnes ir konkurencingesnes įmones.

Politiniai sprendimai iš esmės atspindi valstybės požiūrį ir veiksmus verslo rėmimo atžvilgiu. Strateginiuose valstybės valdymo dokumentuose skiriamas dėmesys verslo ir jo aplinkos stiprinimui turi įtakos tiek teisės aktų leidybai, tiek tiesioginiam ar netiesioginiam verslo rėmimui šalyje. Plačiau valstybės vaidmuo remiant verslą ir paramos smulkiam ir vidutiniam verslui strateginės kryptys apžvelgtos ankstesnėse pastraipose.

Kitos priemonės. Laisvosios rinkos instituto specialistai gan kritiškai vertina netiesiogines verslo paramos priemones abejodami jų efektyvumu. Lietuvoje rečiau nei ankstesnės, bet visgi taikomos ir šios paramos verslui priemonės:

- Netiesioginės subsidijos. Kai leidžiama vienai ar kitai įmonei nurašyti įsipareigojimus valdiškoms institucijoms, pavyzdžiui, mokestines skolas, kartais nepaisant neefektyvios įmonės veiklos (pavyzdžiui, „Inkaras“, „Mąstis“). Tokiu principu veikianti įmonių gaivinimo programa realiai neatgaivino nė vienos Lietuvos įmonės. Šis būdas neefektyvus, nes įmonės gaivinimas nurašant mokestines skolas arba jas kapitalizuojant dažniausiai nutolina jų bankrotą.
- Monopolinės privilegijos. Valstybinės monopolijos arba valstybinė monopolijų apsauga (ryšių ir komunikacijų kompanijos, kurios įstatymiškai apsaugotos nuo bet kokios konkurencijos, valstybinės energetikos įmonės). Pasitaiko ir privačių monopolijų, kuriuos gina valstybė, atvejų.

- Galimybės naudotis valstybiniu turtu lengvatinėmis sąlygomis arba vykdyti rinkos priežiūrą ar kontrolę (pavyzdžiui, sertifikavimo laboratorijos prie įmonių).
- Draudimai prekybai. Muitai. Apribojimus nustatančios sutartys (kuro, cukraus kainų reguliavimas). Vienoms įmonėms – paramos priemonės, kitiems - galimybių apribojimai ir nepalankios kainos (Knyga, 2000).

Verslo parama verslui:

Asociatyvinės struktūros (atstovaujami objektai) – asociacijos, visuomeninės organizacijos, susivienijimai, konfederacijos, sąjungos, draugijos ir kt. Šių organizacijų Lietuvoje identifikuojama 727 (2007 m.). Verslo asocijuotos struktūros – ne pelno organizacijos, tačiau dauguma jų vykdo komercinę veiklą. Fizinis asmenis vienijančių organizacijų yra 57,4 proc. (417), juridinius asmenis vienijančių struktūrų – 32,6 proc. (237), likusi dalis – specializuoti centrai, teikiantys paslaugas. Asocijuotos verslo struktūros Lietuvoje susiskirsčiusios į tris blokus: šakines asociacijas, regionines asociacijas, konfederacijas ir rūmus (Verslo, 2007). Šios organizacijos turi tinklinę struktūrą ir teritoriniu aspektu gali būti suskirstytos į 3 grupes:

- Nacionalinės organizacijos su padaliniais apskrityse, kartais net savivaldybėse (Lietuvos verslo darbdavių konfederacija, Lietuvos pramonės prekybos ir amatų rūmai ir kt.).
- Regioninės organizacijos (Kauno, Vilniaus SVV asociacija, Alytaus krašto verslininkų asociacija ir pan.).
- Vietinės organizacijos - savivaldybės lygmeniu susivienijusios įmonės. Asociatyvinių struktūrų įvairovė labai didelė. Šios organizacijos gali būti organizuojamos ne tik šakiniu ar teritoriniu principu, jos laikui bėgant įgauna vis įdomesnių tikslų, labiau apriboja narystės galimybes, pavyzdžiui, populiarėja moteris verslininkės vienijančios organizacijos (Lietuvos verslininkų ir vadybininkų draugija, Verslininkų asociacijos rajonuose ir kt.) (Verslininkų, 2010).

Klasteriai – tarpusavyje ekonomiškai susijusių ir viena kitą palaikančių įmonių, orientuotų į baigtinį skaičių galutinių produktų, visuma. Tai pagal geografinį principą vienoje vietoje sukonzentruotos tarpusavyje sąveikaujančios įmonės, vykdančios bendrą veiklą. Klasteris yra organinis rinkos darinys. Tai svarbus konkurencingumo didinimo (šakos ar visos šalies mastu) veiksnys. Bendros veiklos rezultatas – daug galutinių produktų. Lietuvoje klasterizacija žengia tik pirmuosius žingsnius, tad tvariai veikiančių klasterių, atitinkančių apibrėžimus, dar nėra. Klasterius aptikti galima tik tuomet, jei egzistuoja jų sąveika. Panašius į klasterius esamus darinius Lietuvoje kol kas galima apibūdinti kaip aglomeraciją (Jucevičius, 2008). Sukurtas Klasterių kompetencijos tinklas, teikiantis viešąsias paslaugas verslui. Iniciatoriai: Lietuvos ekonominės plėtros agentūra, Žinių visuomenės institutas, Lietuvos inovacijų centras (Klasterių, 2010).

Nacionalinės technologijų platformos (NTP). NTP – tam tikro ūkio sektoriaus verslo įmonių ir mokslinių tyrimų įstaigų susivienijimas, siekiantis mobilizuoti ir nukreipti pastangas į perspektyviausias ateities ūkiui veiklas. Lietuvoje NTP pradėjo kurtis 2005 m. ir šiuo metu yra 26 (Aeronautikos, Ateities augalų, „Ateities gamyba“, Aprangos ir tekstilės pramonės, Biodegalų, Biomasės ir biokuro gamybos, Biotechnologijų, Darnios chemijos ir biodegalų, Energijos vartojimo efektyvumo didinimo, Fotoelektronikos, Gyvūnų sveikatingumo ir gerovės, Įterptinių sistemų, Kosminių technologijų, Lazerių ir šviesos ir kt.) (Nacionalinių, 2009).

3.3.4. Finansinė verslo skatinimo sistema Lietuvoje

Valstybės parama verslui.

Pagrindiniai valstybės paramos verslui finansiniai šaltiniai Lietuvoje yra nacionalinis biudžetas, savivaldybių biudžetai, ES ir kiti fondai.

Nacionalinė parama. Kasmet skiriami valstybės biudžeto asignavimai įvairioms programoms. Verslininkai paramą gali gauti tiesiogiai teikdami paraiškas arba netiesiogiai – per įstaigų, gavusių paramą, projektus

(Lietuvos verslo, 2009). Valstybės paramą verslui teikia Ūkio ministerija. Projektus administruoja Lietuvos verslo paramos agentūra (Dėl LR ūkio, 2006).

Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama. Nuo 2004 m. atsirado galimybė pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrine parama. Dalis ES SF priemonių skirta verslo sąlygoms gerinti. 2007 – 2013 m. skirta daugiau kaip 5 milijardai litų struktūrinės paramos verslui (taip pat ir moksliniams tyrimams bei technologinei plėtrai), verslo aplinkai gerinti, energetikai ir turizmui. 2004 – 2006 m. minėtoms sritims stiprinti panaudota 1142,9 mln. Lt.

Užsienio šalių paramos fondų parama. Egzistuoja labai daug finansinės paramos fondų, veikiančių tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse, kurie siekdami savo tikslų skatina įvairiausias verslo iniciatyvas: naujovių diegimo, bendradarbiavimo, patirties mainų, stažuotių, mokymosi ir kt. (Šiaurės, 2010, Leonardo, 2010).

Savivaldybių fondų parama. Savivaldybių institucijos gali skirti finansinę paramą SVV plėtrai iš įsteigtų SVV skatinimo fondų, kurių veikla prasidėjo 1998 m. Savivaldybių, skiriančių lėšų SVV skatinimo fondui, skaičius nuolat augo: nuo 26 iš 56 savivaldybių 1998 m. iki 54 iš 60 savivaldybių 2006 m. Kiekvienais metais SVV skatinimui skirtų lėšų suma nuosekliai didėjo: nuo 1,5 mln. litų 1998 m. iki 6,6 mln. litų 2006 m. Savivaldybių SVV skatinimo fondų teikiama finansinė parama gali pasinaudoti SVV subjektai, registruoti atitinkamai savivaldybei priklausančioje teritorijoje.

Regioninių fondų parama. Probleminiame Ignalinos AE regione, sudarytame iš Ignalinos, Zarasų rajonų ir Visagino miesto savivaldybių nuo 2003 m. įgyvendinama Ignalinos AE regiono smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programa (Ignalinos AE, 2004) pagal 1.4.1. priemonę „Parama verslo plėtrai“ (Ignalinos AE, 2008). Teikiama parama Ignalinos AE regione registruotoms ir veikiančioms SVV įmonėms. 2003 – 2009 metais subsidijuoti 124 projektai, suteikta daugiau kaip 26 mln. Lt paramos, sukurtos 592 darbo vietos.

Mikrokreditai - tai labai plačiai Europos Sąjungos šalyse narėse taikoma smulkiojo ir vidutinio verslo įmonių paramos finansinės inžinerijos priemonė. Jos esmė ta, kad paramai skirtos lėšos ne išdalijamos negrįžtamai, o suteikiamos paskolų, garantijų ar rizikos kapitalo investicijų forma. Lietuvoje labai mažos paskolos pradedančioms mažoms ir vidutinėms įmonėms – mikrokreditai iki 25 000 eurų (ar ekvivalentu kita valiuta) teikiami supaprastinta tvarka, su mažesnėmis nei įprasta palūkanomis. Nuo mikrokreditavimo pradžios 2006 m. rugpjūčio 16 d. iki 2008 birželio 30 d. 509 MVĮ buvo išdalinta 37 mln. Lt (2008 m. I pusmečio, 2008, Investicijų, 2009).

Mokesčių lengvatos. Lietuvoje taikoma pelno mokesčio lengvata individualioms įmonėms, pelno nesiekiantiems vienetams (jei vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 1 mln. Litų). Apmokestinamojo pelno dalis, atitinkanti 25 tūkstančių litų sumą, apmokestinama taikant 0 proc. mokesčio tarifą, o likusi apmokestinamojo pelno dalis – taikant 20 proc. mokesčio tarifą. Nuo 2009 m. taikoma lengvata pagal investicinį projektą investuojančiam savo lėšas į naujas technologijas: naujų papildomų produktų gamybai ar paslaugų teikimui, gamybos pajėgumų didinimui, naujos gamybos proceso įdiegimui, esamo proceso esminiam pakeitimui. Iki 2009 m. savivaldybės tarybos sprendimais įmones galėdavo atleisti nuo žemės mokesčio.

Garantijos. Garantijų institucija INVEGA nuo 2002 m. teikia garantijas kredito įstaigoms už mikrokreditus, naujoms SVV įmonėms už paskolas verslui pradėti bei įmonėms už paskolas verslo plėtrai. Paskolos gavėjas gali būti labai maža, maža ir vidutinė įmonė, kurioje dirba iki 250 darbuotojų, taip pat fiziniai asmenys, užsiimančys verslu (individualia veikla, turintys verslo liudijimą, ūkininkaujantys). Sutarties su Ūkio ministerija pagrindu INVEGA administruoja vieną iš valstybės pagalbos formų - dalinį palūkanų kompensavimą. SVV subjektams, kurie pasinaudojo INVEGA garantijomis, kompensuojama iki 50 proc. bankams sumokėtų palūkanų. Taip pat INVEGA administruoja mikrokreditų teikimą. Šios priemonės valdytoja – Ūkio ministerija. Nuo INVEGA veiklos pradžios iki 2008-06-30 SVV

subjektų projektams paremti jau suteikta 1 740 garantijų, kurios bankams užtikrino 738,6 mln. Lt paskolų sumos grąžinimą, o suteiktų garantijų suma sudarė 476,3 mln. Lt (2008 m. I pusmečio, 2008, Investicijų ir verslo, 2009).

Žemės ūkio paskolų garantijų fondas nuo 1997 m. teikia garantijas SVV, dirbančioms kaimo vietovėje (ūkio subjektams, užsiimantiems alternatyvia žemės ūkiui veikla). Įmonėms, superkančioms ir(ar) perdirbančioms, (ir)ar realizuojančioms žemės ūkio produktus. (Žemės ūkio, 2009).

Darbo biržos parama. Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų subsidijos teikiamos įmonėms, steigiančioms darbo vietas, įdarbinančioms, organizuojančioms įgūdžių įgijimą papildomai darbo rinkoje remiamiems asmenims (Dėl darbo vietų, 2006; Įdarbinimo, 2006; Dėl darbo įgūdžių, 2006).

a. Valstybės finansuojami Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai – tai naujų darbo vietų steigimo projektai, padedantys sutelkti vietos bendruomenės ir socialinių partnerių pastangas didinti atskirų regionų gyventojų užimtumą bei vystyti vietos socialinę ekonominę infrastruktūrą. Pretenduoti į paramą, subsidijas, neviršijančias atrankos paskelbimo metu paskutinio paskelbto šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio 22 dydžių, gali pretenduoti tik Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu periodiškai patvirtinamose teritorijose veikiančios įmonės. 2001 metais projektų įgyvendinimui suteikta 1,24 mln. Lt valstybės subsidija pastaraisiais metais padidėjo ir iki 2007 m. išaugo iki 11,03 mln. Lt (2008 m. planuota panaudoti 9,6 mln. Lt).

b. Subsidijuojamos trys aktyvios darbo rinkos politikos priemonės. Subsidijos teikiamos įmonėms, steigiančioms darbo vietas, įdarbinančioms, organizuojančioms įgūdžių įgijimą papildomai darbo rinkoje remiamiems asmenims (neįgaliesiems, baigusiems profesinės reabilitacijos programas, ilgalaikiams bedarbiams (Dėl darbo vietų, 2006; Įsidarbinimo, 2006; Dėl darbo įgūdžių, 2006).

Verslo parama verslui.

Kalbant apie verslo paramą verslui, finansavimo šaltiniai gali būti 2:

- Vidiniai resursai (verslo vystymas arba parama kitam verslui iš vidinių įmonės ar įmonių grupių resursų).
- Išoriniai resursai (per bendrų projektų finansavimą pritrauktos lėšos).

Komerciniai bankai. 2009 m. Lietuvoje veikė 9 Lietuvos banko licenciją turintys komerciniai bankai, 7 užsienio bankų filialai, 5 užsienio bankų atstovybės, taip pat Lietuvoje veikia 191 ES bankas, veikiantis neįsteigus filialo, bei kredito unijos. Verslininkai, kurdami ar plėsdami verslą, gali naudotis įvairiomis komercinių bankų paslaugomis: paskola, kredito linija, overdraftu, išperkamąja nuoma, faktoringu, pervedamaisiais akredityvais ir kt. Kai kurie bankai siūlo išskirtines sąlygas, specialius paslaugų paketus smulkiam ir vidutiniam verslui (pavyzdžiui, Šiaulių bankas, Ūkio bankas ir kt.). AB Šiaulių bankui, UAB Medicinos bankui ir AB DnB NORD bankui iki 2012 m. pabaigos Lietuvos Respublikos Vyriausybė suteikė 28,8 mln. Lt paskolą iš ES lėšų mikrokreditams teikti (Investicijų, 2009).

Rizikos kapitalo fondai (RKF) – tai investiciniai fondai, įsteigti profesionalių rizikos kapitalo investuotojų, kurie daugiausia investuoja į nelistinguojamas, o kartais ir į naujai kuriamas įmones pagal iš anksto patvirtintas šių fondų investavimo taisykles. RKF veikla pasižymi didelės investicijų rizikos ir aukštos grąžos deriniu (Rizikos, 2006). Lietuvoje pradeda veikti ir individualaus investavimo modelis - *verslo angelai* - individualūs asmenys, kurie rizikingai investuoja kapitalą ir perduoda žinias bei patirtį įmonėms, turinčioms didelį augimo potencialą. „Verslo angelai“ viena iš rizikos kapitalo rūšių, jų investavimas yra labai rizikingas, nes tik pusė „verslo angelų“ investicijų yra pelningos (20-30 proc. „verslo angelų“ patiria nuostolį, 15-20 proc. – dalinį nuostolį, 10-15 proc. pasiekia lūžio tašką ir 35-45 proc. visų „verslo angelų“ investicijų yra pelningos). „Verslo angelų“ tinklai veikia kaip struktūrizuotas centralizuotas vienetas, užtikrinantis ieškančių finansavimo įmonių ir norinčių investuoti „verslo angelų“ efektyvų bendradarbiavimą. Tinklų veikla paprastai yra finansuojama iš privataus

kapitalo, tačiau ji gali būti organizuota ir kaip valstybinio finansavimo įmonė. Lietuvoje „verslo angelų“ veikla ir jų aplinka (tinklai) dar tik formuojasi. Nėra tikslių duomenų apie Lietuvos „verslo angelų“ skaičių ir jų investicijas (ES ir kitų valstybių neformalių, 2006, Europos Sąjungos, 2006).

3.3.5. Verslo skatinimo institucijų teritorinis pasiskirstymas bei prieinamumas

Nagrinėjamu laikotarpiu verslo skatinimo institucijų skaičius Lietuvoje buvo skirtingas, taip pat skirtingas buvo ir darbuotojų jose skaičius ir darbų apimtys. Institucinio tinklo vystymasis neatsiejamas nuo verslo paramos sistemos vystymosi, kadangi yra jos dalis ir viena iš teritorinės raiškos formų.

Teritorinės verslo paramos sistemos organizaciją galima analizuoti keliais aspektais:

- Sistemos dalyvių (paramos teikėjų) pasiskirstymas ir jų teikiamų paslaugų aprėptis teritorijoje.
- Sistemos dalyvių (paramos gavėjų) pasiskirstymas ir paramos priemonių kiekio galimos sąsajos su ūkio vystymosi ypatumais atskiruose regionuose.

Iš pirmo žvilgsnio institucinė verslo paramos sistemos sąranga yra lengviausiai identifikuojama, tačiau svarbu atsižvelgti ne tik į įstaigos dislokaciją, bet ir į jos teikiamų paslaugų ypatumus (nuo veiklos arealo, darbuotojų skaičiaus iki klientų skaičiaus).

Kadangi verslo paramos verslui organizacijų struktūra labai netolygi, neretai neturinti nuolatinių biurų, greitai kintanti ir prieinama siauresniam paramos gavėjų skaičiui, ji nebus atskirai nenagrinėjama, o didžiausias dėmesys skiriamas valstybės remiamai institucinei struktūrai ir jos veiklos ypatumams.

Bazinę valstybės paramos verslui institucinės struktūros dalį sudaro įstaigos, teikiančios viešąsias, valstybės subsidijuojamas paslaugas verslui ir veikiančios kaip Viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinklas, kitą dalį – kitos

valstybės remiamos įstaigos, teikiančios regioninio ar nacionalinio lygmens specializuotas paslaugas verslui. Taigi Lietuvoje viešąsias paslaugas SVV teikia viešojo sektoriaus subjektai. Privataus sektoriaus ūkio subjektai viešųjų paslaugų verslui teikimo sistemoje Lietuvoje dažniausiai dalyvauja kaip valstybinių institucijų skelbiamų konkursų viešosioms paslaugoms verslui teikti dalyviai arba kaip privatūs subjektai kartu su valstybinėmis institucijomis yra paramą verslui teikiančių įstaigų dalininkai.

Didžiausia viešųjų paramos priemonių pasiūla verslui ir institucijų gausa buvo pasiekta nagrinėjamo laikotarpio II pusėje, t. y. 2005 – 2008 m. Apžvelgiant institucijas nurodomas maksimalus jų kiekis kada nors buvęs nagrinėjamu laikotarpiu. Pokyčiai apžvelgiami kituose skyriuose, yra gana tolygūs – institucijų ir paslaugų gausėjimo tendencija išliko visu nagrinėjamu laikotarpiu.

Viešųjų paslaugų verslui institucinę struktūrą Lietuvoje sudaro paslaugų verslui įstaigų tinklas - verslo informaciniai centrai (42) ir verslo inkubatoriai (7), bei inovacijų paramos tinklas - Lietuvos inovacijų centras su 5 atstovybėmis ir 9 mokslo ir technologijų parkai.

Svarbiausias paslaugų verslui įstaigų tinklo, kuris Lietuvoje buvo pradėtas kurti 1998 m., formavimo tikslas – tobulinant ir racionalizuojant verslo informacijos centrų ir verslo inkubatorių veiklą bei valdymą, sukurti šiuolaikinę valstybės pagalbos verslui sistemą, užtikrinančią kokybiškų ir prieinamų verslo informacijos, konsultacijų, mokymo paslaugų teikimą ir lengvatinę turto nuomą (Dėl paslaugų, 2003).

Paslaugų verslui tinklo įstaigų paskirtis:

- Teikti informavimo, konsultacines ir mokymų paslaugas bei praktinę pagalbą SVV ir fiziniams asmenims, norintiems pradėti verslą (Dėl paslaugų, 2003).
- Formuoti naujų paslaugų poreikį, nes daugeliu atveju įmonės net nežino, kokios konsultacinės paslaugos gali būti reikalingos verslo plėtrai. Didžiausią įtaką tam turi kasdieniniai įmonėse vykstantys procesai: verslo plėtros problemų sprendimas užkerta kelią galimybėms

domėtis galima paramos paslaugų pasiūla. Įmonės susiduria su tam tikrais sunkumais teikiant rinkai naujas paslaugas ar produktus. Todėl paslaugų poreikio formavimo pradžioje svarbios yra viešosios konsultacinės paslaugos.

- Didinti įmonių galimybes pasinaudoti verslo plėtrai reikalingomis konsultavimo paslaugomis. Įmonės, turėdamos mažai lėšų, neišgali sumokėti rinkos kainos už privačių konsultantų teikiamas paslaugas. Ypač tai aktualu besikuriančioms, SVV įmonėms ir toms, kurios atlieka specifinę veiklą, susijusią su moksliniais tyrimais, inovacijų kūrimu ir diegimu. Viešosios konsultacinės paslaugos leidžia sumažinti šias neigiamas pasekmes.
- Parengti įmones naudotis privačiomis paslaugomis. Viešojo konsultavimo paskirtis yra paskatinti įmones naudotis išoriniais ištekliais (konsultantais), parodyti tokių paslaugų naudą (Jakubavičius, 2005).

Paslaugų verslui įstaigų tinklą nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje sudarė 42 verslo informacijos centai ir 7 verslo inkubatoriai. Paslaugų verslui tinklo įstaigos įkurtos 49 savivaldybėse (iš 60). Jas formuojant galima išvelgti kelis dėsniumus:

- Didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Telšiuose, Alytuje) įkurti verslo inkubatoriai, tačiau jų nėra Klaipėdoje ir Panevėžyje.
- Paslaugų verslui tinklo įstaigų nėra mažosiose Lietuvos savivaldybėse – Birštono, Prienų, Neringos, Pagėgių, Kalvarijos, Trakų.
- Kaune suformuotos dvi paslaugų verslui tinklo įstaigos.
- Didžioji dalis įstaigų sukurtos vėliau nei 2004 m.
- Nemažai atvejų, kai jau veikusiai įstaigai suteikiamos papildomos funkcijos – viešųjų paslaugų SVV teikimas („Verslininkų namai“, Druskininkų, Molėtų TVIC ir kt.).

Visos paslaugų verslui tinklo įstaigos teikia valstybės subsidijuojamas paslaugas verslui, siekia identiškų tikslų, tačiau yra labai skirtingos ir todėl galėtų būti grupuojamos pagal įvairius požymius.

Pagal įstaigų veiklos pobūdį būtų galima išskirti 4 grupes:

- Verslo informacijos centrai (27).
- Verslo inkubatoriai (7) (teikia papildomas – patalpų nuomos paslaugas ir veiklos rezultatams matuoti naudoja papildomus rodiklius).
- Turizmo ir verslo informacijos centrai (13 iš 42 verslo informacijos centrų vykdo ir turizmo informacijos centrų funkcijas).
- Kitos įstaigos (2 – VšĮ „Verslininkų namai“, Klaipėdos ekonominės plėtros agentūra) (Viešųjų, 2006).

Visų paslaugų verslui tinklo įstaigų steigėja ir dalininkė yra valstybė, atstovaujama Ūkio ministerijos. Institucija, atliekanti techninius planavimo ir kontrolės veiksmus, tačiau nedalyvaujanti valdyme (jos atstovas yra tik įstaigos taryboje), yra Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra (nuo 2007 m. rugsėjo mėn. šias funkcijas perėmė Ūkio ministerijos Smulkaus ir vidutinio verslo departamentas ir VšĮ Lietuvos verslo paramos agentūra).

Visų, išskyrus Kauno „Verslininkų namus“, įstaigų steigėja ir dalininkė yra atitinkamo rajono ar miesto savivaldybės taryba. Kai kuriose įstaigose yra daugiau nei 2 dalininkai (Lietuvos verslo darbdavių konfederacija, apskrities viršininko administracija, o kartais ir įmonės (Kazlų Rūdos inkubatoriaus atveju), verslininkų organizacijos ir kt.).

Atlikus keleto tinklo įstaigų įstatų apžvalgą galima teigti, kad daugumos įstaigų tikslai yra labai panašūs: pagrindinis tikslas yra teikti informacijos, konsultacijų ir mokymo paslaugas bei praktinę pagalbą smulkaus ir vidutinio verslo subjektams, kurių buveinė yra savivaldybės teritorijoje, naujai įsteigtiems verslo subjektams padėti įsikurti, plėtoti veiklą ir prisitaikyti prie kintančių rinkos sąlygų, didinti konkurencingumą ir veiklos veiksmingumą, padėti verslo subjektams užmegzti tarptautinius bendradarbiavimo kontaktus su kitų šalių verslininkais. Reikia pastebėti, kad įstaigų veikla apima žymiai platesnį veiklos spektrą, susijusį ne tik su paslaugų

ir pagalbos teikimu SVV subjektams, bet ir su verslumo skatinimu bei aplinkos verslui gerinimu ir pan.

Kiekviena įstaiga minėto tikslo siekia įgyvendindama tokius uždavinius:

- Kaupia ir skleidžia informaciją apie verslo sąlygas regione, Lietuvoje ir ES, propaguoja visuomenei pažangias ekonomikos idėjas.
- Teikia verslo informacijos, konsultacijų ir mokymų paslaugas, rengia verslininkų kvalifikacijos kėlimo kursus ir seminarus.
- Siekia į centrą pritraukti Lietuvos ir tarptautinių organizacijų, įmonių, fizinių asmenų, fondų ir programų lėšas bei techninę pagalbą.
- Skatina diegti į verslą naujas technologijas ir mokslo naujoves.
- Padeda užmegzti kontaktus tarp potencialių verslo partnerių, konsultuoja ir rengia verslo plėtros ir investicijų projektus.
- Bendradarbiauja su kitomis paslaugų verslui tinklo įstaigomis, paramą verslui teikiančiomis institucijomis Lietuvoje ir užsienyje.
- Dalyvauja užsienio šalių ir tarptautinių organizacijų paramos teikimo SVV programose ir projektuose.
- Vykdo kitą teisės aktais neuždraustą veiklą, susijusią su centro tikslų ir uždavinių įgyvendinimu (Ignalinos, 2006).

Visos tinklo įstaigos finansavimą veiklai ir programoms įgyvendinti gauna iš kelių šaltinių:

- 100 proc. įstaigų kasmet gauna Vyriausybės SVV plėtros ir skatinimo strategijos įgyvendinimo specialiojoje programoje numatytas lėšas viešosioms paslaugoms verslui teikti. Bendrame įstaigos finansavimo kontekste finansavimas iš šio šaltinio yra pats svarbiausias ir sudaro daugiau nei pusę – vidutiniškai 57 procentus - metinio biudžeto, o kai kuriose įstaigose net iki 99 procentų.
- Dauguma tinklo įstaigų gauna finansavimą iš vietos savivaldybės biudžeto (vidutiniškai 22 procentai).

- Daugelis įstaigų epizodiškai gauna ES finansuojamų projektų lėšų.
- Visos įstaigos gauna pajamų iš komercinės veiklos. 2006 m. I pusmetį ši dalis sudarė vidutiniškai 15 procentų biudžeto (Viešųjų, 2006).

Tinklo įstaigos finansuojamos skiriant lėšas pagal Lietuvos Respublikos ūkio ministro patvirtintas taisykles (Dėl Lietuvos, 2006). Nuo 2007 m. viešųjų paslaugų verslui projektų grupės ir viešųjų paslaugų verslui įstaigų steigimo ir plėtros projektų grupės projektus administruoja Lietuvos verslo paramos agentūra.

Inovacijų paramos tinklą nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje sudarė Lietuvos inovacijų centras su atstovybėmis skirtinguose Lietuvos regionuose: Kaune, Šiaurės Lietuvoje (Šiauliuose), Šiaurės Rytų Lietuvoje (Panevėžyje), Pietų Lietuvoje (Alytuje), ir 9 mokslo ir technologijų parkai: MTP Vilniuje, Kauno aukštųjų ir informacinių technologijų parkas, Šiaurės miestelio technologijų parkas, Klaipėdos MTP, Visorių informacinių technologijų parkas, Šiaulių universiteto MTP, Technopolis Kaune, LŽŪ žemės ūkio MTP, Panevėžio MTP.

Lietuvos inovacijų centras (LIC) yra ne pelno organizacija, nuo 1996 m. teikianti inovacijų paramos paslaugas verslo įmonėms, mokslo ir studijų institucijoms, Lietuvos verslo asocijuotoms struktūroms ir verslo paramos organizacijoms. Lietuvos inovacijų centro misija – teikti inovacijų paramos paslaugas, įgyvendinant Lietuvos inovacinę ūkio plėtros politiką. Pagrindinis strateginis tikslas – didinti tarptautinį Lietuvos verslo konkurencingumą, intensyvinant naujų technologinių sprendimų ir organizacinių iniciatyvų įgyvendinimą versle. Realizuodamas tikslus, LIC teikia viešąsias (nemokamas) inovacijų paramos paslaugas ir vykdo inovacijų skatinimo veiklą. LIC steigėjais bei pirmieji dalininkai buvo Jungtinių Tautų vystymo programa (UNDP), LR Švietimo ir mokslo ministerija bei Lietuvos akcinis inovacinis bankas. Šiuo metu LIC dalininkais yra Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija bei Lietuvos pramonininkų konfederacija (Lietuvos, 2010).

Mokslo ir technologijų parkai (MTP, mokslo parkai, tyrimo parkai arba technopoliai) skatina keitimąsi žiniomis ir technologijomis tarp universitetų, tyrimo institutų, verslo įmonių ir rinkos; rūpinasi inkubavimo ir naujų pumpurinių įmonių kūrimu (spin-off), palengvina inovacijų pagrindu veikiančių įmonių kūrimąsi bei jų spartų augimą; teikia kitas vertę kuriančias paslaugas, sudaro galimybę lengvatinėmis sąlygomis naudotis aukštos kokybės patalpomis, įranga bei infrastruktūra.

Mokslo ir technologijų parkas – profesionaliai valdoma organizacija, kurios tikslas yra kelti visuomenės gerovę remiant inovacijų kultūrą, didinant verslo ir žinių ekonomikos įmonių konkurencingumą (Tarptautinės mokslo ir technologijų parkų asociacijos (International Association of Science Parks – IASP) apibrėžimas).

Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu veikė 9 MTP (Mokslo, 2007): MTP Vilniuje, Kauno aukštųjų ir informacinių technologijų parkas, Šiaurės miestelio technologijų parkas, Klaipėdos MTP, Visorių informacinių technologijų parkas, Šiaulių universiteto MTP, Technopolis Kaune, LŽŪ žemės ūkio MTP, Panevėžio MTP. Tipinis Lietuvos MTP yra viešoji įstaiga, turinti sudėtingą dalininkų struktūrą, apie 2400 m² ploto patalpas, kurios praktiškai visos yra išnuomos. Pajamos iš nuomos – apie 50 proc., likęs finansavimas – projektinė parama. Regioninės paramos dalis ar privataus verslo indelis labai mažas. Lietuvos MTP dažniausiai neturi specializuotų patalpų moksliniams tyrimams ir gamybai. Parke vidutiniškai įsikūrę 50 nuo 1 iki 10 darbuotojų turinčių įmonių.

Lietuvos parkai regioninio poveikio aspektu skirstomi į 3 grupes:

a. Nacionaliniai parkai, kurie naudojami nacionalinės reikšmės mokslo ir studijų potencialu ir labiausiai atitinka dabar kuriamų integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) sampratą (Vilniaus, Kauno MTP).

b. Regioniniai parkai, kurie atlieka svarbų regiono mokslo ir technologijų potencialo koncentravimo vaidmenį, tačiau tik ribotai gali naudotis nacionalinės reikšmės mokslo ir studijų potencialu (Šiaulių, Panevėžio MTP).

c. Regioniniai parkai, turintys perspektyvą tapti nacionaliniais (Klaipėdos MTP) (Mokslo ir, 2007).

Kitos įstaigos, teikiančios viešąsias paslaugas verslui:

Jaunimo verslumo centrai. Nacionalinės plėtros institutas (NPI) 2005-2006 m. kartu su partneriais – keliomis Lietuvos savivaldybėmis įgyvendino projektą „Pilotiniai jaunimo verslumo centrai“, kurį iš dalies finansavo PHARE 2003 Bendradarbiavimo abipus sienos programa Baltijos jūros regione. Projekto rezultatas - Anykščių, Tauragės, Mažeikių, Zarasų, Panevėžio ir Švenčionių rajonuose veikiančios institucijos – jaunimo verslumo centrai, teikiantys viešąsias paslaugas – informaciją, konsultacijas, renginius jaunimui nuo 13 iki 30 metų (Jaunimo, 2008).

Lietuvos ekonominės plėtros agentūra (LEPA) įsteigta 1997 m., sujungus Lietuvos investicijų ir Lietuvos eksporto plėtros agentūras. Agentūros steigėjas - Europos komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 2001 m. liepos mėn. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija tapo LEPA dalininke, o nuo 2004 m. sausio mėn. – savininku. LEPA veiklos sritys nagrinėjamu laikotarpiu:

- Konsultuoti Lietuvos verslininkus tarptautinio bendradarbiavimo, verslo partnerių paieškos klausimais.
- Rengti ir įgyvendinti tarptautinius projektus, verslo kontaktų mugės, organizuoja Lietuvos įmonių dalyvavimą tarptautinėse parodose.
- Nustatyti užsienio kompanijų poreikius ir organizuoti jų vizitus į Lietuvos įmones, suteikti paramą pradiniam derybų etape.
- LEPA atstovai užsienyje (Vokietijoje ir Italijoje) padeda surasti partnerius (Lietuvos, 2007).

2010 m. pradžioje pertvarkius VšĮ Lietuvos ekonominės plėtros agentūrą atskiriant eksporto skatinimo ir investicijų pritraukimo funkcijas, įkurtos dvi viešosios įstaigos – „Investuok Lietuvoje“ ir „Eksportuojančioji Lietuva“.

Viešoji įstaiga Lietuvos verslo paramos agentūra (LVPA) yra Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos (Ūkio ministerija) įsteigta pelno nesiekianti institucija, administruojanti Europos Sąjungos (ES) paramos ir bendrojo finansavimo lėšas. Kaip įgyvendinančioji institucija ES paramos

administravimo struktūroje Lietuvoje pagal Ūkio ministerijos jai priskirtas funkcijas, Agentūra administruoja nacionalines ir ES paramos lėšas, skirtas Lietuvos verslo, mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros, turizmo ir energetikos sektoriams plėtoti. Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje LVPA turėjo regioninius skyrius, teikiančius viešąsias paslaugas verslui (Vilniaus-Alytaus Vilniuje, Kauno-Marijampolės Kaune, Klaipėdos-Tauragės Klaipėdoje, Šiaulių-Telšių Šiauliuose, Utenos-Panevėžio Utenoje) (Lietuvos 2009).

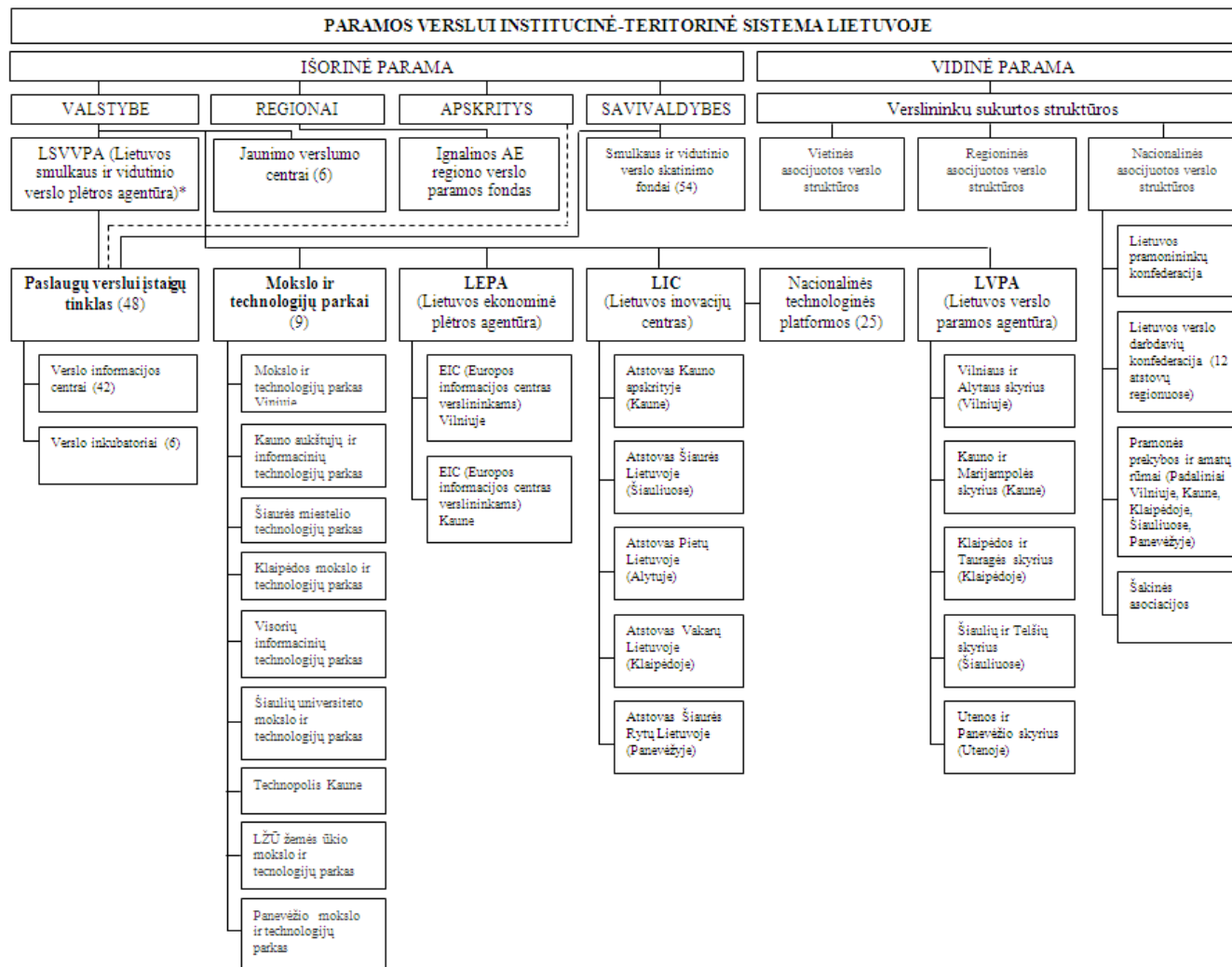
Nors valstybė nuolat kuria įvairius paramos smulkiam ir vidutiniam verslui mechanizmus ir įgyvendina priemones, tačiau sisteminio požiūrio į paramos verslui teikimą labai trūksta. Galima išskirti kelis pagrindinius požymius, kurie rodo sistemiškumo stoką:

- Institucinis viešųjų paslaugų teikėjų tinklas formuojamas chaotiškai, neturint nei jo kūrimo, nei veiklos strategijos.
- Periodiškai besikeičiantys paslaugų dotavimo ir įstaigų finansavimo modeliai turi esminės neigiamos įtakos tiek institucijų veiklos stabilumui, tiek teikiamų paslaugų tęstinumui ir kokybei.
- Bendradarbiavimas ir komunikavimas tarp viešųjų paslaugų teikėjų tinklo institucijų minimalus, pagrįstas tik asmenine darbuotojų iniciatyva. Priklausomybės ryšiai – vienetiniai.
- Nėra vienos institucijos, koordinuojančios ir kontroliuojančios viešųjų paslaugų teikėjų tinklo veiklą ir funkcijų pasidalinimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2006 m. patvirtino Integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) kūrimo ir plėtros koncepciją, tačiau bendro viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinklo plėtros strateginio dokumento nėra, nors Lietuvos Respublikos ūkio ministras dar 2003 m. sukurtas Paslaugų verslui įstaigas formaliai sujungė į tinklą (Dėl paslaugų, 2003). Praktikoje, ko gero, minėtas įstaigas vienija tik ta pati tikslinė klientų grupė, vienas iš dalininkų (valstybė) ir panašūs finansavimo šaltiniai (Lietuvos Respublikos biudžetas, savivaldybių biudžetai, ES lėšos) bei tikslai.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje yra apie 100 institucijų, teikiančių viešąsias paslaugas smulkiam ir vidutiniam verslui (11 pav.), tačiau sąveika tarp jų yra minimali ir tinklinė veikla pasireiškia tik tapačiomis, bet neintegruotomis ir nepakankamai standartizuotomis funkcijomis net identiškų institucijų lygmeniu. Prielaidos sistemai veikti yra, tačiau reikalingi kai kurie veiksmai valstybiniu lygmeniu, kad ji taptų gyvybinga. Tai paslaugų standartizavimas, tarpusavio komunikavimo kanalų sukūrimas ir palaikymas, bendri informacijos sklaidos principai, personalo mokymai ir motyvacijos gerinimas.

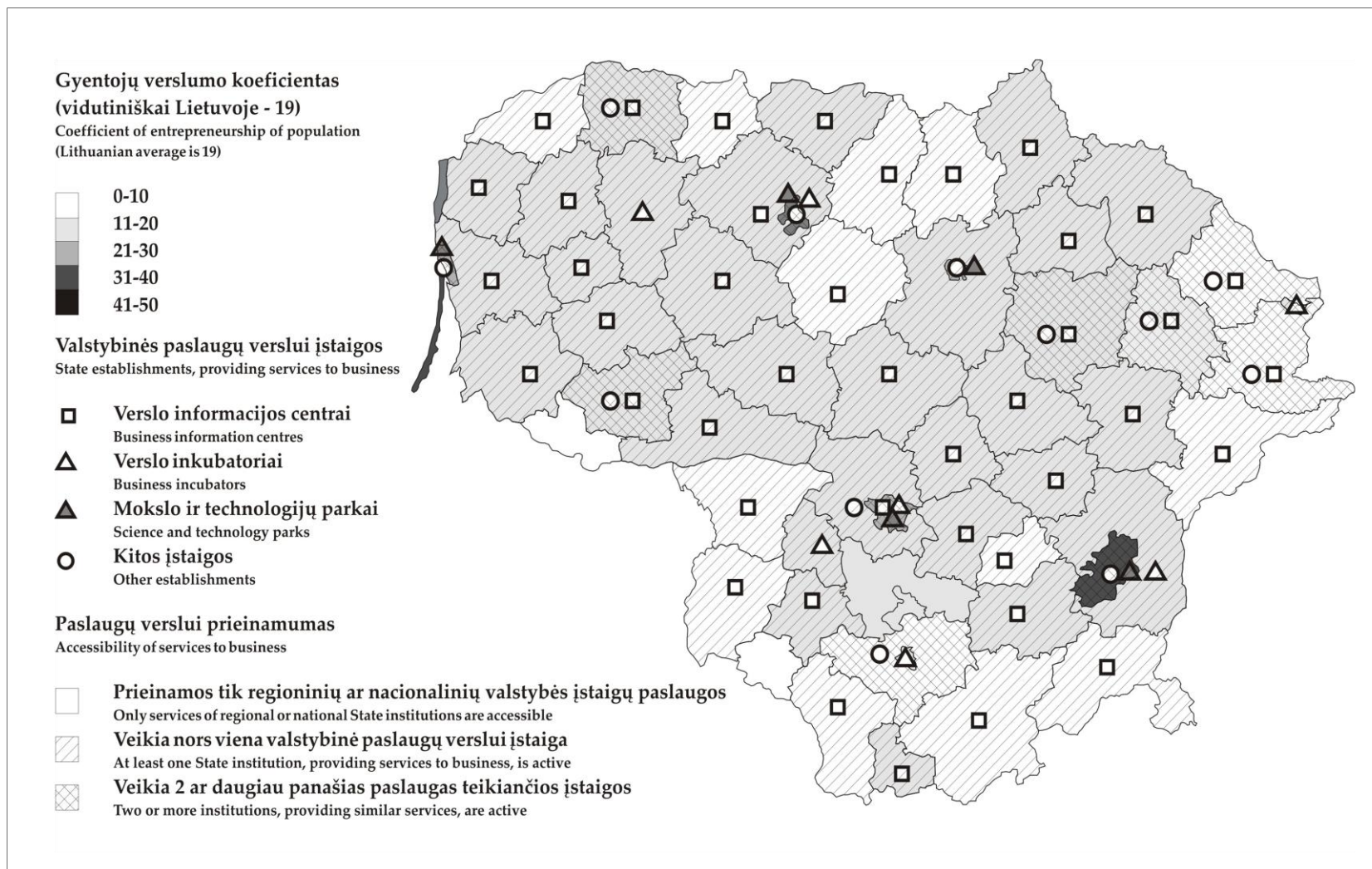
Lietuvoje paslaugų verslui įstaigų tinklas teritoriniu požiūriu yra gana tankus ir tolygus. Vien paslaugų verslui tinklo įstaigos – verslo informacijos centrai ir verslo inkubatoriai - įkurtos 49 savivaldybėse. Tose pat savivaldybėse daugeliu atvejų lygiagrečiai veikia ir kitos valstybės finansuojamos institucijos, teikiančios paslaugas verslui lengvatinėmis sąlygomis (detaliai įstaigų struktūra pavaizduota 1 pav.). Paslaugų verslui tinklo įstaigų nėra mažosiose Lietuvos savivaldybėse (Birštono, Prienų, Neringos, Pagėgių, Kalvarijos, Trakų). Didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Telšiuose, Alytuje) įkurti verslo inkubatoriai, tačiau jų nėra Klaipėdoje ir Panevėžyje. Galima teigti, kad paslaugų verslui įstaigų tinklas yra optimalus – paslaugos Lietuvos verslininkams yra prieinamos, kadangi atstumas, kurį reikia įveikti vykstant į mokymus, konsultacijas ar susitikimus, tik išskirtiniais atvejais viršija 50 km.



10 pav. Lietuvos paramos verslui institucinės-teritorinės sistemos schema.

Galima pastebėti, jog tiek paslaugų verslui tinklo įstaigos, tiek kitos valstybės įstaigos, teikiančios paslaugas smulkiam ir vidutiniam verslui, koncentruojasi arba didžiuosiuose Lietuvos miestuose, arba periferinėse savivaldybėse, kur gyventojų verslumas yra mažesnis už vidutinį (2 pav.). Pastarosiose paslaugų verslui įstaigos dažniausiai kuriamos, dėl palankių sąlygų – probleminėse teritorijose įgyvendinami projektai sąlyginai lengviau gauna finansavimą būtent dėl socialinių ekonominių rodiklių ir tikėtino įstaigos veiklos efekto. Tokiu būdu įkurti jaunimo verslumo centrai, Ignalinos AE regiono plėtros agentūra ir pan. Didžiuosiuose miestuose koncentruojasi įstaigos, teikiančios platesnį spektrą paslaugų (verslo inkubatoriai), turinčios specifines klientų grupes (mokslo ir technologijų parkai), kurių tiksliniai klientai dažniau yra pažengę nei pradedantys verslininkai. Šiuose miestuose valstybės dotuojamos ar subsidijuojamos įstaigos konkuruoja ir su privačiais paslaugų teikėjais.

Visų valstybės įkurtų paramos verslui įstaigų funkciją apibendrinus galima įvardinti kaip verslo skatinimą jų veiklos arealuose (pradedant verslumo ugdymu, verslo aplinkos gerinimu, įmonių kūrimu, palaikymu bei plėtra), tačiau paslaugų verslui tinklo įstaigų ir kitų valstybės finansuojamų bei privačių įstaigų veiklą, skatinančią verslo vystymąsi, sieti su gyventojų verslumu tose teritorijose sudėtinga, nes nėra patikimos metodikos, leidžiančios įvertinti įstaigų veiklos efektą verslo aplinkai, verslumo skatinimui, smulkaus ir vidutinio verslo kūrimuisi bei plėtrai, darbo vietų kūrimui, išlaikymui ir jų kokybės gerinimui. Kaip jau minėta metodinėje dalyje, verslumo sąvoka yra sunkiai apibrėžiama, o skaičiavimo rodikliai – orientaciniai.



11 pav. Lietuvos gyventojų verslumo lygis ir paslaugų verslui prieinamumas.

Žvelgiant į Lietuvos gyventojų verslumo kartoschemą (11 pav.), galima matyti, kad didžiojoje Lietuvos dalyje verslumo lygis panašus ir yra artimas valstybės vidurkiui. Išskirti galima tik periferinius pietų-pietvakarių (Šalčininkų, Varėnos, Lazdijų, Kalvarijos, Vilkaviškio, Šakių (9)), Rytų Lietuvos (Ignalinos (7), Zarasų, Švenčionių (8)) ir kai kuriuos Šiaurės Lietuvos (Skuodo (8), Akmenės (7), Pakruojo, Pasvalio (9)) pasienio rajonus, kur verslumo lygis neviršija 10 įmonių 1000 gyventojų. Mažiausias gyventojų verslumas yra Pagėgių (5), Ignalinos, Akmenės ir Kalvarijos (7) savivaldybėse. Didesniu nei vidutinis verslumu pasižymi Kauno (26), Klaipėdos (27) ir Šiaulių (21) miestų gyventojai, o didžiausiu – Vilniaus (36), Palangos (32) ir Neringos gyventojai (48).

Apibendrinant galima sakyti, kad paslaugas verslui teikiančių įstaigų kiekio ir verslumo savivaldybėse priklausomybė yra:

- tiesioginė, kai gyventojų verslumas didesnis nei vidutinis ir veikia daugiau nei viena verslo skatinimo įstaiga, kadangi čia yra didesnė paslaugų paklausa, daugiau potencialių klientų, daugiau specifine veikla užsiimančių juridinių asmenų (pavyzdžiui, mokslo ir technologijų parkų klientai).
- atvirkštinė, kai įstaigos kuriasi savivaldybėse, kuriose gyventojų verslumas mažesnis nei vidutinis (vienas pagrindinių valstybės finansuojamų įstaigų tikslų yra skatinti verslumą, padėti kurtis ir veikti smulkioms ir vidutinėms įmonėms).

3.4. Lietuvos ūkio būklės apžvalga ir galimų jo vystymosi sąsajų su teritorine verslo skatinimo sistema identifikavimas.

3.4.1. Smulkaus ir vidutinio verslo vystymasis ir reikšmė šalies ūkiui

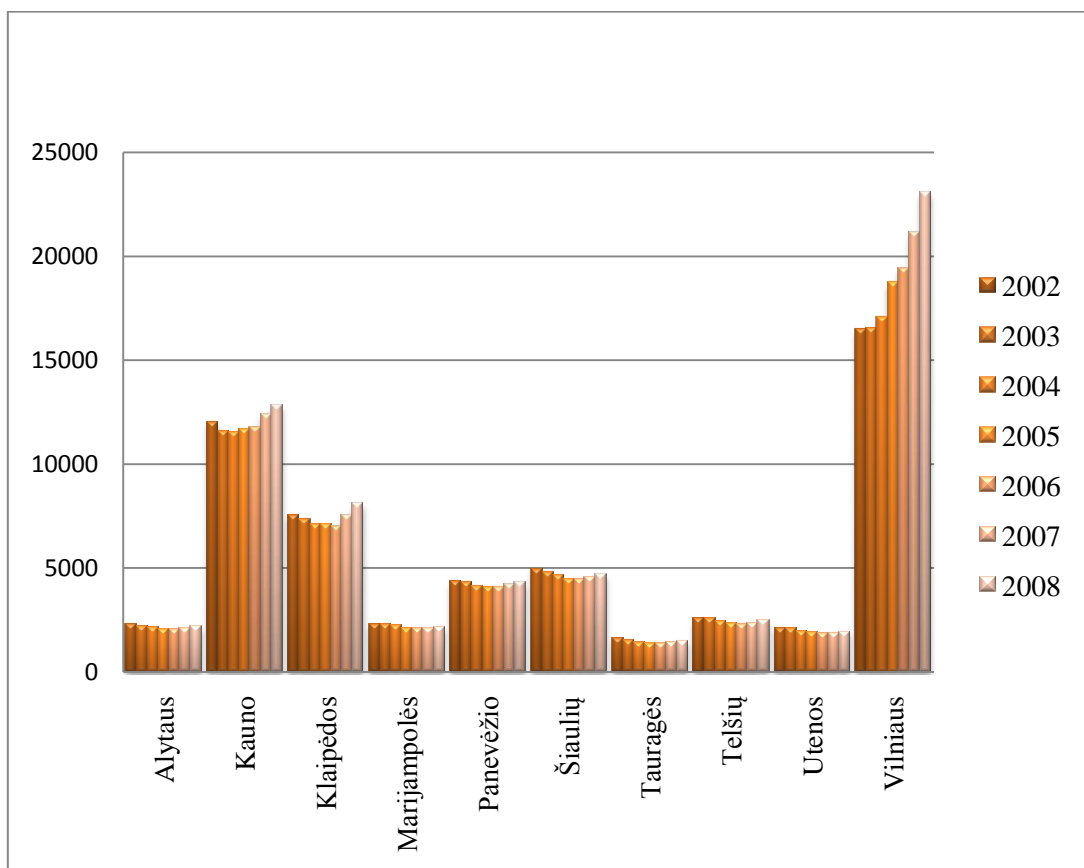
Kadangi moksliniame darbe nagrinėjama teritorinė verslo paramos sistema didžiąja dalimi orientuota į smulkųjį ir vidutinį verslą, kurio svarba

šalies ekonomikai neabejotinai didelė, tikslinga SVV padėti Lietuvoje apžvelgti atskirai.

Visi be išimties autoriai, nagrinėjantys smulkų ir vidutinį verslą akcentuoja jo svarbą šalies ekonomikos vystymuisi (Informacinių, 2009, Darulis, 2004, SVV, 2006, SVV, 2002, LR ūkio 2010, 2008 metų, 2009, Lietuvos SVV, 2005, Rudzikis, 2008). Kai kurie autoriai SVV gausą įvardija kaip „augančios“, „sveikos“ ekonomikos požymį (Rudzikis, Dikčius, Dulskis, 2008), vadina ją „socialinių ekonominių procesų katalizatoriumi“ (Bartkus, 2004). Taigi galima drąsiai teigti, kad SVV sėkmingas vystymasis yra tiesiogiai susijęs su visos šalies ekonomikos sėkmingu vystymusi ir yra vienas iš svarbiausių veiksnių. Labai mažoms, mažoms ir vidutinėms įmonėms taip pat tenka svarbiausias vaidmuo įgyvendinant Lisabonos strategijoje numatytus tikslus, skatinančius naujovių diegimą, partnerystės, konkurencingumo ir užimtumo plėtrą.

Europos Sąjungoje 99,8 proc. visų įmonių sudaro įmonės, kuriose dirba iki 250 žmonių. Šios įmonės yra įdarbinusios du trečdalius visų ES darbuotojų ir sukuria daugiau nei pusę pridėtinės vertės (57,3 proc.) (European, 2010). Lietuvos įmonių struktūra šiuo atžvilgiu yra panaši į ES įmonių struktūrą. 99,4 proc. visų Lietuvos įmonių sudaro įmonės, kuriose dirba iki 250 darbuotojų, jos yra įdarbinusios 70,3 proc. visų šalies darbuotojų (Lietuvos MVI, 2008). Nagrinėjant įmonių struktūrą pagal darbuotojų skaičių, matyti, kad 74 proc. visų Lietuvos įmonių sudaro mikroįmonės, kuriose dirba iki 9 darbuotojų (šis skaičius praktiškai nesikeičia nuo 2003 m.).

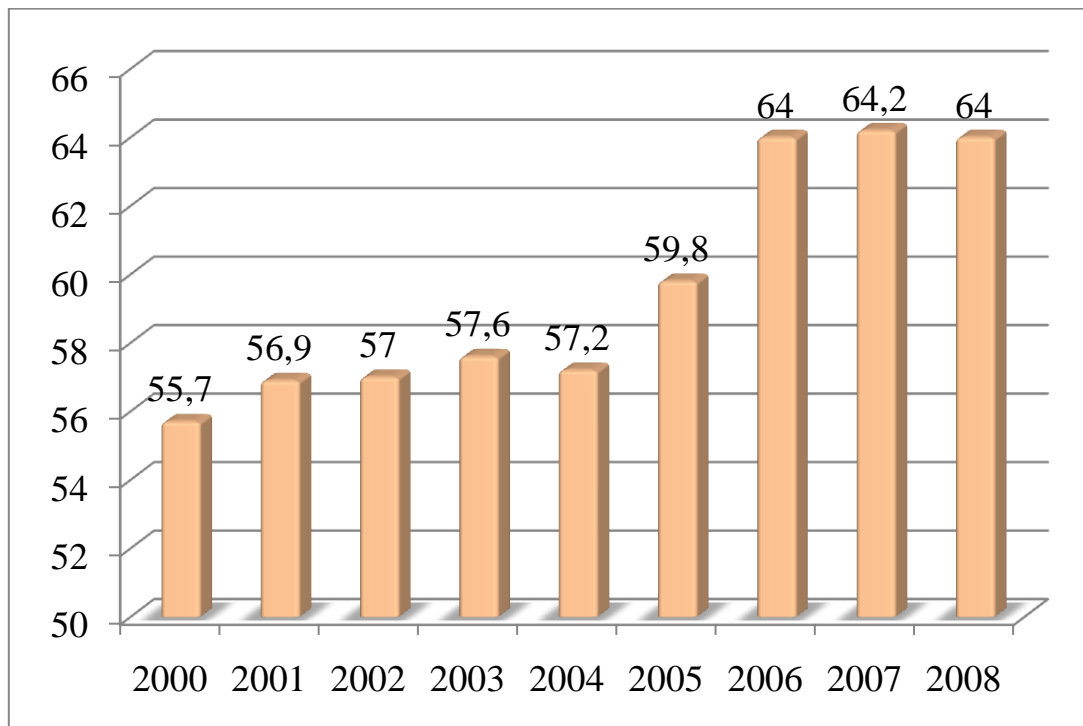
Lietuvoje didelę įtaką ekonomikos plėtrai daro ne tik MVI, bet ir individualia veikla užsiimantys fiziniai asmenys. Tūkstančiui Lietuvos gyventojų 2009 m. sausio 1 d. teko 19,5 veikiančių MVI, o kartu su fiziniiais asmenimis, užsiimančiais individualia veikla, šis rodiklis buvo kur kas didesnis – 61,2 (LR ūkio, 2010). Pastarasis rodiklis naudojamas vertinant gyventojų verslumą, kuris detaliau nagrinėjamas 3.3.5 skyriuje.



12 pav. Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičiaus kaita 2002 – 2008 m. apskrityse. Sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis

Veikiančios MVĮ šalies apskrityse yra pasiskirsčiusios labai netolygiai. Tose apskrityse, kurių centrai yra didieji šalies miestai, sukonzentruota didžioji veikiančių MVĮ dalis. Nagrinėjamu laikotarpiu matoma tokia situacija: Vilniaus apskrityje veikiančios mažos ir vidutinės įmonės sudarė apie 1/3 visų MVĮ, kitas trečdalis Lietuvos MVĮ veikė Kauno ir Klaipėdos apskrityse. Kitose septyniose apskrityse esančios MVĮ sudarė likusį trečdalį visų MVĮ (12 pav.)

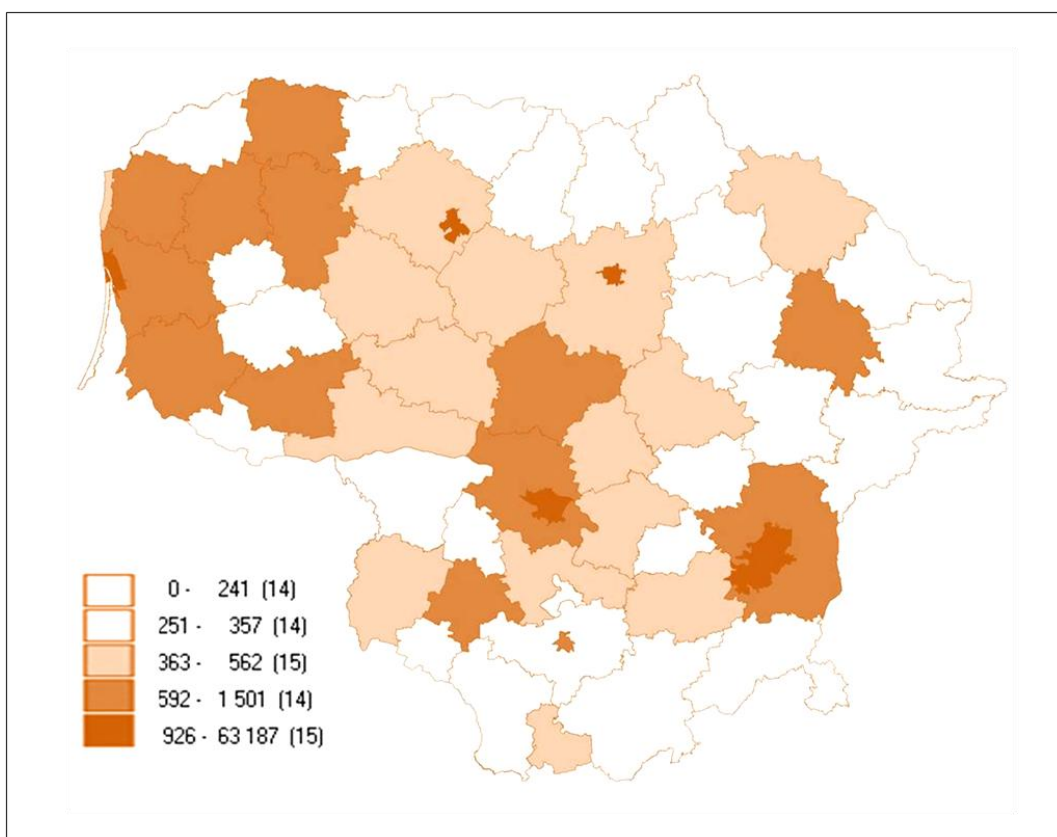
Visi ekonominiai rodikliai yra susiję - keičiantis vieniems keičiasi ir kiti. MVĮ sukuriama pridėtinė vertė, investicijos, darbuotojų skaičius, vidutinis darbo užmokestis, pelnas yra neatsiejami vieni nuo kitų, taip pat nuo bendrų Lietuvos ekonominių rodiklių (BVP, vidutinio darbo užmokesčio, darbuotojų skaičiaus, nedarbo lygio) (MVĮ būklė, 2008).



13 pav. SVV sukurtos pridėtinės vertės dalis procentais visoje šalies pridėtinėje vertėje 2000 – 2008 metais. Sudaryta autorės remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis

Norint apžvelgti šalies ekonominės veiklos efektyvumą turime skirti dėmesio vienam svarbiausių rodiklių - bendrajam vidaus produktui (**BVP**). SVV sukurtas BVP parodo šių įmonių svarbą šalies ekonomikai (Lietuvos SVV būklė, 2004). MVĮ sukurtas BVP 2003 m. viršijo 2/3 viso šalies BVP ir nuo to laiko nemažėjo. Verta paminėti, kad bendras šalies BVP augo visu nagrinėjamu laikotarpiu (neigiamas augimo tempas buvo tik 1999 m. ir 2008 m. pabaigoje. (2008 metų, 2009). Skaičiuojant BVP vienam gyventojui, nuo 12,5 tūkst. Lt (1998 m.) jis tolygiai išaugo iki 29 tūkst. Lt (2008 m.) ir 2008 m. sudarė 55 proc. ES vidurkio.

SVV dalis bendroje pridėtinėje vertėje (**BPV**) 2000 m. sudarė 55,7 proc. ir ši dalis nuolat didėja (2008 – 64 proc.). MVĮ sukurta prekių ir paslaugų vertė kasmet vis auga, kitaip tariant, šių įmonių vaidmuo Lietuvos ekonomikoje darosi vis svarbesnis (Informacinių, 2008)(13 pav.).



14 pav. Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius savivaldybėse 2002 – 2008 m. pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir VĮ Registrų centro duomenis.

Smulkusis ir vidutinis verslas pasižymi dviem savybėmis - jautrumu rinkos pokyčiams ir lankstumu, kurios leidžia per paramos priemones reguliuoti šių įmonių vystymosi kryptis ir intensyvumą taip sprendžiant regionines ir valstybės ekonomikos problemas. Mažosios įmonės greičiau reaguoja į rinkos pokyčius, lanksčiau prie jų prisitaiko, suranda naujų rinkų, užpildo jose esančias laisvas nišas. Deja, statistika, atspindinti SVV situaciją, yra gana problemiška tiek dėl įmonių veiklos statuso (pavyzdžiui, registruotos ir nevykdančios veiklos įmonės), tiek dėl statistikos rinkimo pobūdžio apskritai, t. y. tik ypatingais atvejais įmanoma gauti statistinius duomenis pagal savivaldybes.

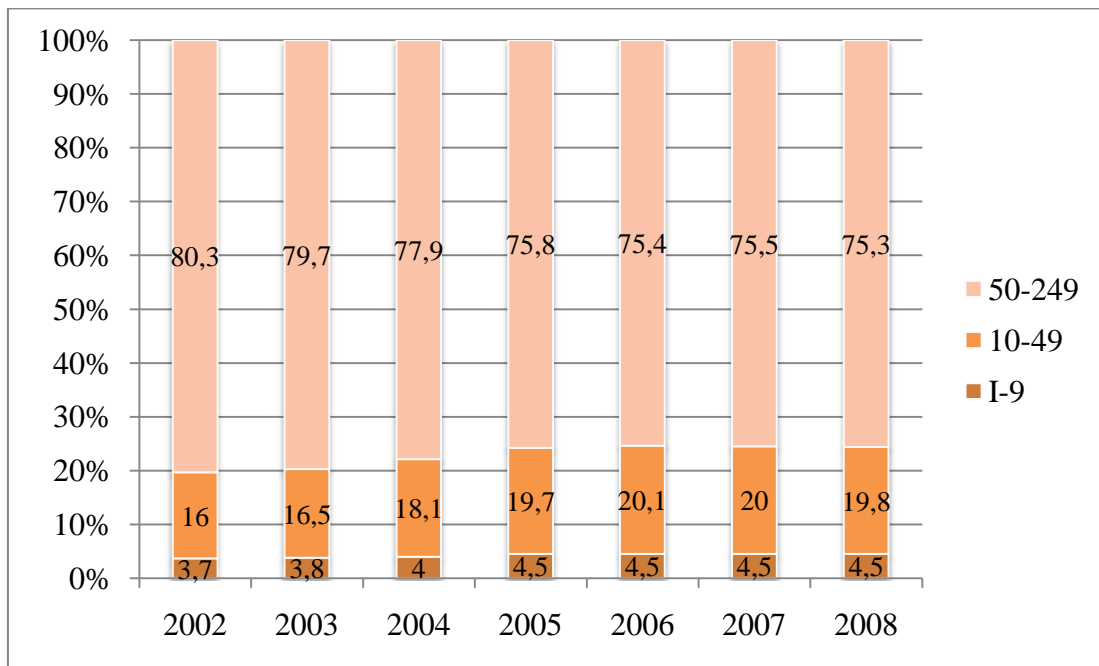
Nors MVĮ skaičius šalyje nuolat didėja, 2003 metais dėl veiklos nevykdančių įmonių priverstinio išregistravimo pastebimas įmonių sumažėjimas, tačiau per pastaruosius penkerius nagrinėjamus metus MVĮ

skaičius išaugo beveik dešimtadaliu. 2008 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 63187 veikiančios MVĮ.

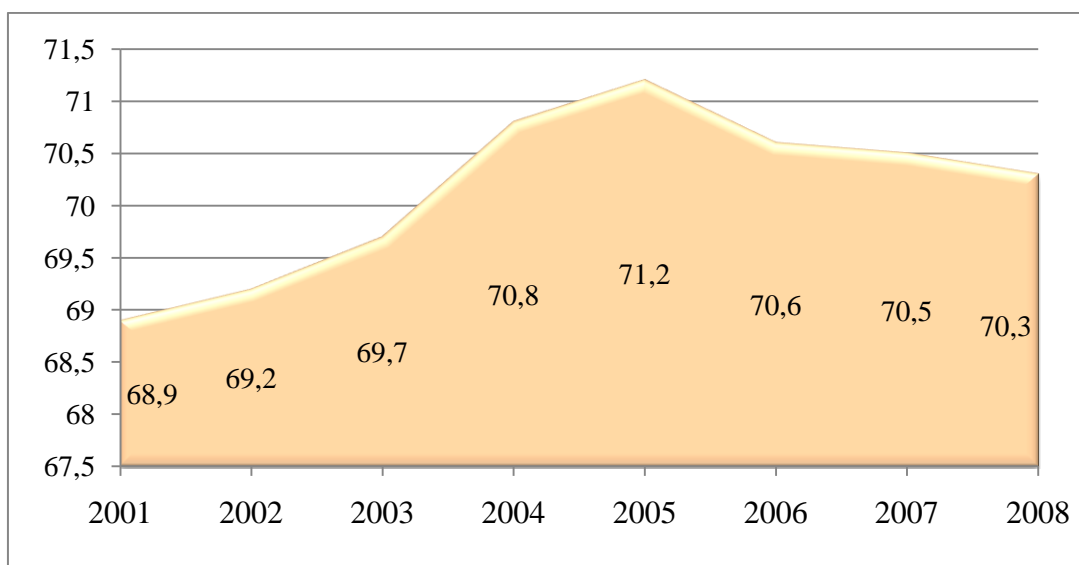
Nors MVĮ Lietuvoje sudaro daugiau nei 99 proc. visų įmonių, tačiau jose, kaip minėta, dirba tik kiek daugiau nei 70 proc. darbuotojų. Gausiausia MVĮ grupė – mikroįmonės (iki 9 darbuotojų). 2008 m. pabaigoje bendrame įmonių skaičiuje mikroįmonės sudarė 75.3 proc., jose dirbo 23 proc. darbuotojų. Įmonėse, turinčiose nuo 50 iki 249 darbuotojų – 40 proc., nors pastarosios įmonių skaičiumi MVĮ kontekste sudarė tik 4,5 proc. (15 pav.). Iš bendro šalies darbuotojų skaičiaus, mikro, mažų ir vidutinių įmonių darbuotojai sudaro apie 70 proc. (16 pav.).

Nors SVV užima reikšmingas pozicijas šalies ekonomikoje, visgi ekspertams nerimą kelia situacija, kai didelę dalį pajamų šios įmonės gauna iš veiklos vietinėje rinkoje, o užsienio prekyba pagrįsta kitų įmonių pagamintos produkcijos importu ar eksportu (Rudzikis, Dikčius, Dulskis, 2008). Kadangi Lietuvos vidaus rinka nėra didelė, MVĮ ateitis labai priklauso nuo įmonių gebėjimo įsiskverbti į tarptautines rinkas. MVĮ užsienio prekybos balansas, atspindintis konkurencingumą, yra neigiamas, t. y. eksporto apimtys mažesnės už importo. MVĮ užsienio prekybos deficitas yra didesnis už šalies ūkio užsienio prekybos deficitą, nes didžiųjų įmonių didelės eksporto apimtys iš dalies kompensuoja neigiamą MVĮ eksporto ir importo skirtumą (Informacinių, 2009).

SVV įtaka šalies ekonomikai turi tendenciją didėti, mažosiose įmonėse užimtų darbuotojų skaičius, auganti pridėtinė vertė sukuria teigiamas prielaidas vertinant MVĮ galimybes ateityje. Šias tendencijas mato ne tik ekspertai, bet ir valstybės valdžios atstovai, kurie imasi įvairių priemonių SVV skatinimui. Minimos priemonės įvairiais aspektais apžvelgiamos kituose darbo skyriuose.



15 pav. Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių dalis įmonių grupėse pagal darbuotojų skaičių 2002 – 2008 m. Sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.



16 pav. MVĮ darbuotojų dalis, palyginti su bendru šalies darbuotojų skaičiumi 2001 – 2008 m., proc. Sudaryta remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

3.4.2. Teritorinės verslo skatinimo sistemos sąsajos su ūkio vystymosi tendencijomis

Igyvendinat vieną iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 1270 patvirtintų Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo paramos priemonių (Dėl Nacionalinės, 2005), 2007 m. buvo atlikta Lietuvos ūkio (ekonomikos) raidos įžvalga pagal regionines ir pasaulio tendencijas (Lietuvos ūkio, 2007). Šios įžvalgos išvados ne tik išsamiai nusako ūkio vystymosi tendencijas, bet ir glaudžiai siejasi su nagrinėjamos temos problematika, tuo dar kartą įrodydamos nagrinėjamos temos aktualumą. Išsamus taikomasis mokslinis tyrimas – patikimas šaltinis, įvertinantis ekonomikos raidą, todėl bus remiamasi kai kuriomis aktualiomis jau padarytomis išvadomis, susijusiomis su nagrinėjama tema, neanalizuojant atskirų ūkio raidą iliustruojančių rodiklių. Ūkio vystymosi tendencijas galima sugrupuoti į dvi grupes, kurias iliustruojančios tyrimo išvados sieamos su teritorinės verslo skatinimo sistemos ypatumais:

1. **Žiniomis paremtas vystymasis.** Gebėjimas ir sąlygos įgyti ir pritaikyti žinias.
 - Lietuvos ūkio augimas pirmiausia priklauso nuo tradicinės pramonės žinių bazės ir nuo šios pramonės inovacinių gebėjimų, t. y. nuo gebėjimų kūrybingai panaudoti kompleksines vidines (dažniausiai praktinius įgūdžius) ir išorines (gaunamas iš sąveikos tinklų) žinias.
 - Vietinė ir regioninė įmonių integracija bei tinklinis įmonių bendradarbiavimas (kooperacija ir veiklos koordinavimas) yra vis didesnę svarbą įgyjantys veiksniai, stiprinantys įmonių inovatyvumą. Socialiniai tinklai, palaikantys regiono įmonių veiklą ir jų sąveiką, tampa svarbūs ugdant įmonių inovacinius gebėjimus.
 - Žinių vadyba ir organizavimas yra vienas iš pagrindinių konkurencingumo didinimo veiksnių. Žinių sklaida ir taikymas tampa vienu iš svarbiausių inovacijų kūrimo veiksnių Lietuvos ūkyje. Tam

reikalinga palanki terpė: bendradarbiavimo tinklai, bendruomenės, klasteriai, technologinės platformos (Lietuvos ūkio, 2007).

Šios tendencijos glaudžiai siejasi su verslo paramos sistema per įvairius jos komponentus, pirmiausia – per netiesioginę paramą, t.y. valstybės paramą verslui ir verslo paramą verslui nematerialiomis priemonėmis, o būtent – žinių sklaida: informacija, konsultacijomis, mokymais. Čia svarbiausias vaidmuo tenka teritoriniam instituciniam tinklui (verso informacijos centrai, verslo inkubatoriai, Lietuvos inovacijų centro padaliniai regionuose, mokslo ir technologijų parkai ir kt.), teikiančiam viešąsias paslaugas, asocijuotų verslo struktūrų organizacijoms (regioninės, šakinės įmonių asociacijos, klasteriai, MTP ir kt.) ir lanksčiausiai ir greičiausiai prisitaikančiai prie aplinkos įmonių grupei – mažoms ir vidutinėms įmonėms. O tiesioginė finansinė parama tampa plėtos įrankiu panaudojant turimas žinias ir įgūdžius. Taigi matyti, kad verslo paramos sistemos vystymasis ir adekvatus teritorinis jos priemonių pasiskirstymas kaip tolygios regioninės plėtos užtikrinimas yra svarbus veiksnys tolesnei Lietuvos ūkio raidos sėkmei.

2. Lankstumu paremtas vystymasis. Gebėjimas prisitaikyti prie rinkos iššūkių ir tendencijų.

- Lietuvos konkurencinis potencialas yra žemas (Lietuva tarp 25 ES šalių 2007 m. buvo 24 vietoje pagal apibendrintą konkurencingumo indeksą).
- Turėtų įvykti proveržis tradicinėse pramonės šakose, o Lietuvos aukštųjų technologijų verslo proveržis yra tiesiogiai susijęs su viso ūkio ir atskirų sektorių gebėjimu perimti inovacijas.
- Eksperto plėtos ir darbo našumo didinimo galimybės Lietuvoje nėra visiškai išnaudojamos. Dėl globalizacijos Lietuva ir Baltijos šalys gali atsidurti nuošalyje nuo pasaulinių vertės kūrimo grandinių, todėl gali lėtėti ekonomikos ir pragyvenimo lygio augimas.
- Lietuvos pramonės plėtra ir ekonomikos augimas ateityje priklausys nuo to, kaip bus atsižvelgiama į pasaulines inovacijas ir MTEP pažangą, ar bus sugebama greitai reaguoti į besikeičiančius (dėl inovacijų) rinkos poreikius ir efektyviai įdiegti inovacijas (Lietuvos ūkio, 2007).

Verslo paramos sistemos sklandus funkcionavimas sudaro galimybes verslui gauti ne tik naujų žinių, finansinės paramos, bet ir valstybės lėšomis subsidijuojamų praktinių, pažangių patarimų verslo vystymo, plėtros, tarptautinio verslo klausimais, o tai užtikrina nuolatinę operatyvią pagalbą kasdieninėje verslo įmonės veikloje sprendžiant problemas ar užglaistant kompetencijos spragas. Kuo profesionalesnę ir lengviau prieinamą (finansinę, laiko sąnaudų prasme) paramą įmonė gauna regionuose, savivaldybėse, savame mieste, tuo mažiau ji daro klaidų. O sėkminga įmonių plėtra, tiesiogiai siejasi su šalies ekonomikos vystymusi.

Naudojant apribojimų teorijos (Theory of constraints – TOC) metodikas, viename iš valstybės užsakytų taikomųjų mokslinių tyrimų buvo identifikuotos 4 Lietuvos SVV problemos (Efektyviai, 2007). Problema paprastai suprantama kaip kliūtis, apribojimas, trukdantis judėti link tikslo, todėl svarbu pažvelgti kaip didesnės – SVV sistemos kontekste įsikomponuoja verslo paramos sistema ir ar ji siejama su bendra SVV sistemos gerove. Mokslininkų grupės sukonstruotas SVV sistemos „Realios dabarties medis“, išryškino šakninę SVV sistemos problemą: „visuomenė nejaučia SVV įtakos jos gyvenimo kokybės augimui“, ir keturias jos nulemiamas priežasčių šakas, kurių gerinimui verslo paramos sistema turi esminės įtakos:

- Neišsivysčiusi verslumo kultūra. Situaciją perspektyvoje galima gerinti per netiesioginę nefinansinę valstybės paramą, per viešųjų paslaugų verslui institucijas savivaldybėse, kurios generuoja ir įgyvendina švietėjiškus projektus skirtus jaunimui, plačiajai visuomenei, verslui, skleidžia geruosius pavyzdžius, ugdo verslumą įvairiomis valstybės ir ES fondų finansuojamomis priemonėmis. Kaip anksčiau minėta, jaunimo verslumo centrų institucijų tinklas kaip vienas iš galimų pavyzdžių.
- Per griežtos sąlygos verslo pradžia. Nekalbant apie galimybes valstybės lygmeniu spręsti šią problemą perspektyvoje, verslo skatinimo sistema ją savaip sprendžia jau keletą metų. Sąlygos neatrodo tokios griežtos, jei yra patarimų, patirties ir kompetencijos.

Valstybės subsidijuojamų paslaugų teikėjai informuoja, konsultuoja ir rengia registracijos dokumentus bei praktiškai padeda startuojant.

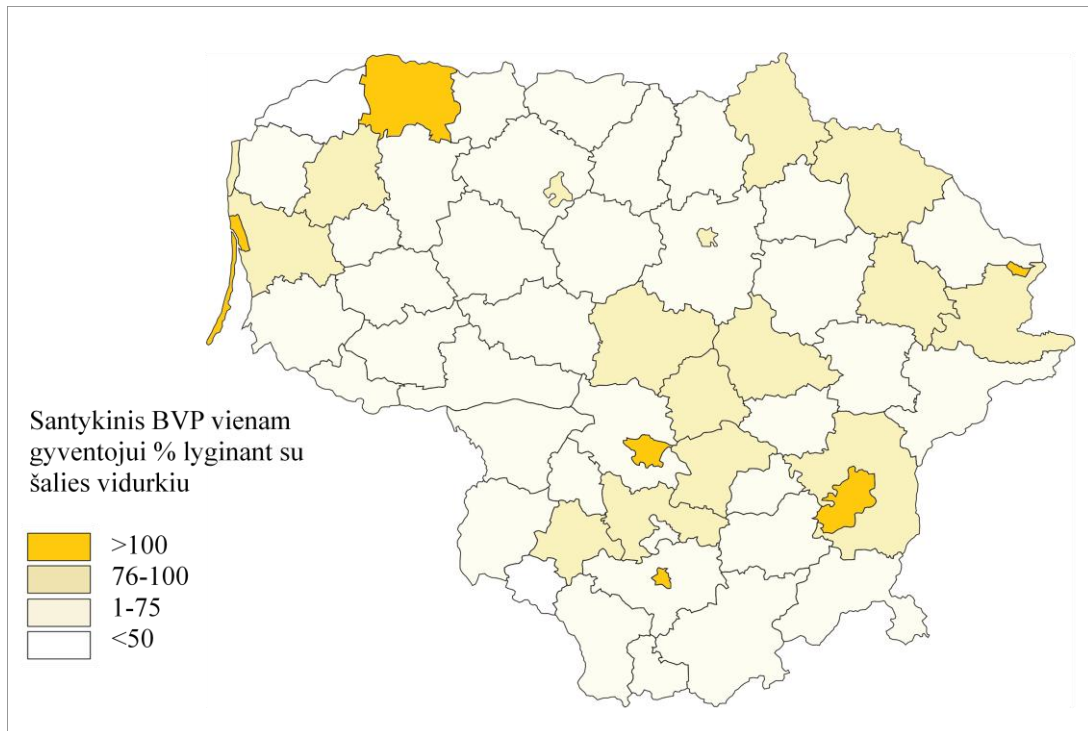
- Nepakankamas SVV finansavimas ir materialiniai ištekliai. Ši problema sprendžiama kompleksiskai, dalyvaujant valdžios institucijoms, kuriančioms ir įgyvendinančioms teisės aktus, verslininkams, besimokantiems, tobulėjantiems ir ryžtingiems, bei kitiems instrumentams (pavyzdžiui, ES fondams). Teritorinė verslo paramos sistema čia dalyvauja tiek, kiek gali suteikti žinių norintiems gauti paramą bei suteikti ją gebantiems pasiimti.
- Nepakankama verslumo kompetencija. Sprendžiant šią problemą, daugiausia gali padaryti verslo paramos sistema per nematerialiąsias paramos priemones.

Verslo paramos sistema perspektyvoje gali ženkliai prisidėti prie minėtų problemų sprendimo tik su sąlyga, kad pati netaps valstybės problema. Tik normaliai palaikoma ir finansuojama, neapgalvotai nereformuojama ji gali tapti įrankiu SVV situacijai gerinti, o kartu ir pridėtinei verčiai šalyje augti, prisimenant, kad ši įmonių grupė kuria didžiąją dalį – daugiau kaip 60 proc. BPV.

SVV sukurtas BVP šalies ekonomikoje parodo šių įmonių svarbą. Kaip jau aptarta, minimos įmonės sukuria apie 2/3 viso šalies BVP. Geografas D. Burneika nagrinėjo BVP pasiskirstymo savivaldybėse ypatumus (Burneika, 2007, 2008). Remdamasi šių tyrimų duomenimis bei išvadomis, sudariusi kartoschemą (17 pav.), atspindinčią BVP, tenkančio vienam gyventojui procentą nuo šalies vidurkio, autorė palygino ją su kitus darbe nagrinėtus rodiklius atspindinčiomis kartoschemomis ir įžvelgė tokius dėsningumus:

- Santykiniai šalies BVP rodikliai glaudžiai siejasi su verslumo lygį atspindinčiais rodikliais. Tose savivaldybėse, kur daugiausia SVV įmonių tenka tūkstančiui gyventojų, sukuriamas didesnis nei vidutinis BVP. Tai didieji miestai: Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys bei Neringos ir Visagino savivaldybės.

- Aukštesniais BVP ir verslumo rodikliais pasižyminčiose teritorijose teikiama daugiau verslo paramos priemonių, čia veikia daugiau nei po 2 verslo paramos institucijas. Negalima vienareikšmiškai teigti, kad institucijų veikla turi įtakos minėtiems rodikliams, greičiau institucijos šiose savivaldybėse kuriamos dėl paslaugų poreikio ir klientų gausos.
- Tačiau žvelgiant į paramos verslui panaudojimo intensyvumą galima matyti, kad daugiausia paramos įsisavino ne tos savivaldybės, kur daugiau paramos institucijų ar įmonių (Birštono, Kazlų Rūdos, Druskininkų, Visagino, Molėtų savivaldybės).



17 pav. Bendrasis vidaus produktas Lietuvoje vienam gyventojui procentais, palyginti su šalies vidurkiu 1996 – 2005 m. (parengta pagal D. Burneiką, 2007, M. Radčenko, 2008).

Kaip jau minėta, autorė nepretenduoja įvertinti sistemos poveikio Lietuvos ūkiui ar veiklos efektyvumo suprasdama, kad vien objektyviai pamatuojami rodikliai, dėl kurių kompozicijų plačiai ginčijamasi, iš esmės ir

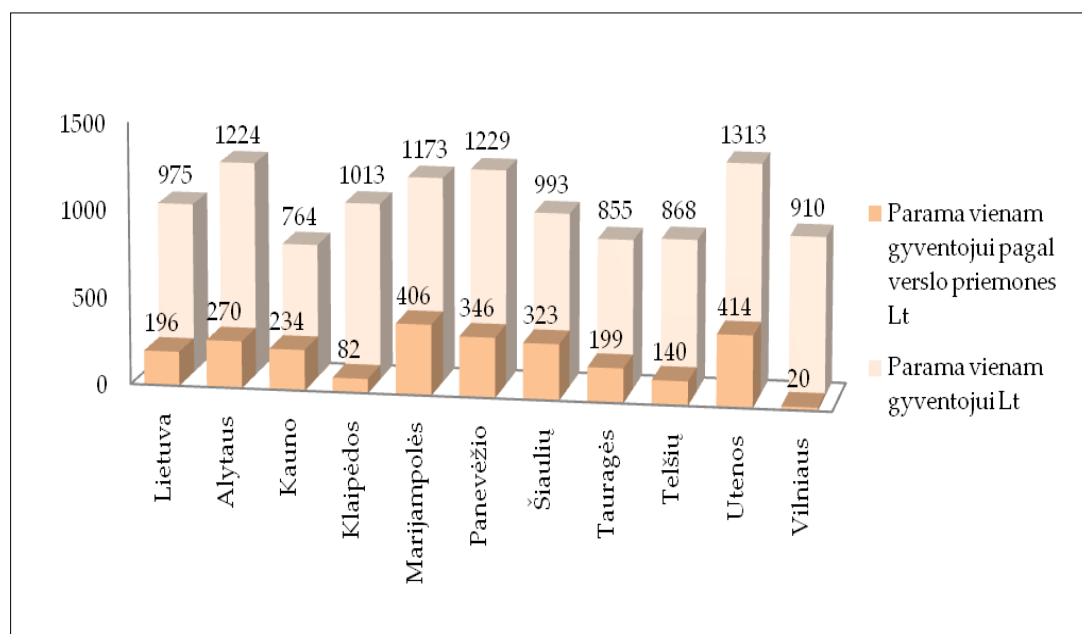
visapusiškai neatskleis sudėtingo reiškinių. Tačiau iš palygintų rodiklių matyti, kad ryšiai gali būti įvairūs ir ne visada logiškai paaiškinami. Autorės įsitikinimu, norint visavertiškai įvertinti verslo paramos sistemos veiklos sąsajas su ūkio vystymusi, reikia atsižvelgti ir į subjektyvius faktorius (tradicinis aktyvumas, inovatyvumas, patirtis, požiūris ir pan.), kurie aptarinėjami, tačiau iki šiol nėra matuojami, nebent fragmentinių apklausų metu.

3.4.3. Teritorinis finansinės paramos pasiskirstymas ir įsisavinimo skirtumai

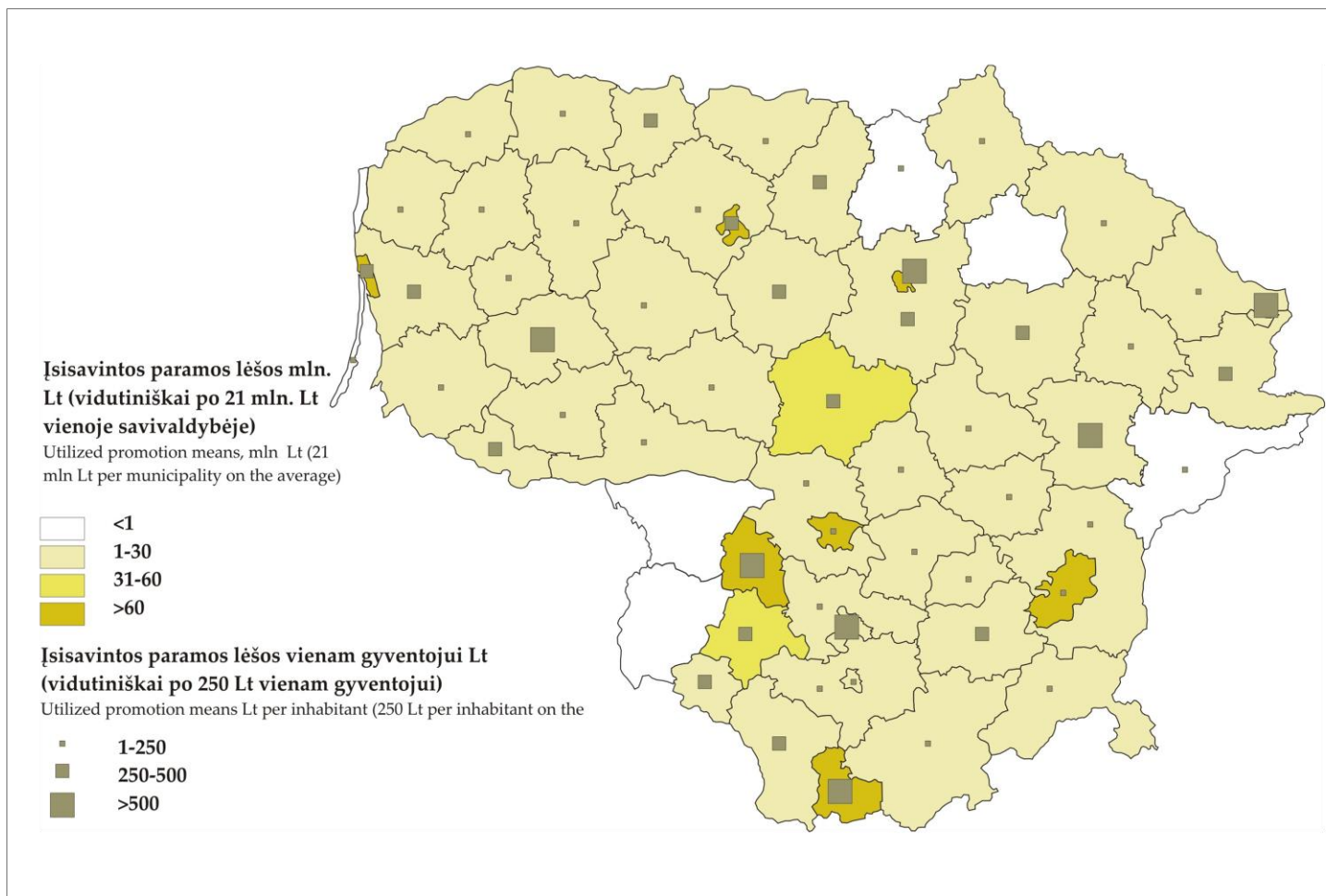
Lietuvos verslininkams prieinamos dešimtys paramos rūšių. Kiekviena įmonė turi galimybę pasinaudoti nors viena iš jų. Žvelgiant teritoriniu aspektu, bet kuri Lietuvos teritorijoje veikianti įmonė gali gauti tiesioginę pirminę konsultaciją, aktualią informaciją ar praktinę pagalbą ne didesniu nei 50 km. atstumu nuo veiklos vietos, neminint informacijos prieinamumo įvairiomis ryšio priemonėmis. Nepaisant įvardintų, atrodytų, puikių sąlygų pasinaudoti galimybe gauti paramą idėjų realizavimui, projektų finansavimui, verslo plėtrai, pastebimas ryškus finansinės paramos panaudojimo netolygumas skirtingose Lietuvos apskrityse bei savivaldybėse. Čia apžvelgiamos dvi pagrindinės finansinės paramos priemonės ir jų panaudojimo skirtumai bei juos lemiantys veiksniai.

Europos Sąjungos finansinės paramos verslui panaudojimas. Nagrinėjant statistinę Finansų ministerijos informaciją apie visą Lietuvos savivaldybių panaudotą paramą nuo įstojimo į ES 2004 iki 2008 m., pagal Lietuvos 2004 – 2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą (BPD) ir 2004 – 2006 Sanglaudos fondo strategiją panaudota 5,9 mlrd. Lt (3545 projektai). Matomi akivaizdūs teritoriniai skirtumai: mažiausiai paramos gebėjo panaudoti Tauragės ir Telšių apskritys (iki 300 mln. Lt), daugiausiai – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio apskritys (daugiau nei po 500 mln. Lt). Tačiau nagrinėjant santykinus rodiklius – vidutinę vienam apskrities gyventojui

tenkančių ESSF lėšų sumą pagal pasirašytas paramos sutartis Lt, - matyti, kad lyderiauja Utenos (1313), Panevėžio (1229), Alytaus (1224) apskritys, o labiausiai atsilieka nuo Lietuvos vidurkio (975) – Telšių (868), Tauragės (855) ir Kauno (764) apskritys (LR finansų, 2009, Lietuvos verslo, 2009). Apskaičiavus panaudotą paramą pagal specialias priemones: Socialinės ir ekonominės infrastruktūros plėtra (1.2 Energijos tiekimo stabilumo, prieinamumo ir didesnio energetikos efektyvumo užtikrinimas) ir Gamybos sektoriaus plėtra (3.1 Tiesioginė parama verslui, 3.2 Verslo aplinkos gerinimas, 3.4 Viešoji turizmo infrastruktūra ir paslaugos) matyti, kad daugiausia sąlyginės naudos šioje srityje teko Marijampolės (406), Panevėžio (346), Šiaulių (323), mažiausiai – Vilniaus (20) ir Klaipėdos (82) apskričių gyventojams Lt (18 pav.).



18 pav. Vidutinė vienam apskrities gyventojui tenkanti ES SF paramos lėšų suma pagal pasirašytas paramos sutartis bendrai ir tik pagal verslo srities priemones (Įgyvendinimo būklė 2009-01-01, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenimis).



19 pav. ES struktūrinių fondų paramos panaudojimas savivaldybėse pagal specialias priemones verslui (1,2; 3.1; 3.2; 3.4) 2004 – 2008 m.

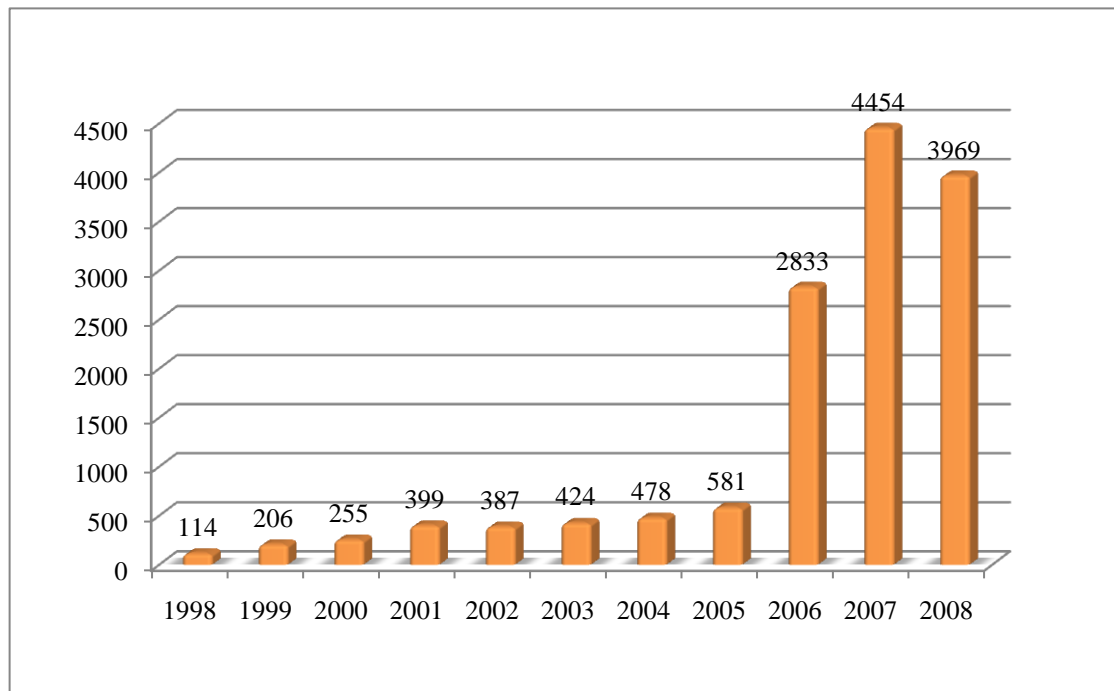
Išanalizavus Lietuvos verslo paramos agentūros pateiktus statistinius duomenis apie ESSF (įskaitant nacionalinį bendrąjį finansavimą) paramos verslui panaudojimą pagal jau minėtas specialias priemones, matyti kiek kitokią situaciją. Daugiausia paramos verslo sąlygoms ir aplinkai gerinti gebėjo panaudoti didžiausių Lietuvos miestų savivaldybės: Vilniaus m. (208), Kauno m. (123), Panevėžio m. (101), Šiaulių m. (100), Klaipėdos m. (78). Tarp lyderių dėl poros stambių projektų atsidūrė ir Kazlų Rūdos (62) bei Druskininkų savivaldybės (60). Viena Lietuvos savivaldybė 2004-2008 m. verslo sąlygoms pagerinti gebėjo įsisavinti vidutiniškai 21 mln. Lt.

Išanalizavus kiek paramos lėšų vienam gyventojui (pagal 2009-01-01 situaciją) verslo sąlygoms ir aplinkai gerinti gebėjo panaudoti savivaldybės matyti, kad daugiausiai sąlyginės naudos teko nedidelių savivaldybių, įgyvendinusių kelis didelės apimties projektus, gyventojams: Birštono (3836), Kazlų Rūdos (3533), Druskininkų (1087), Visagino (898), Molėtų (712). Vidutiniškai vienam gyventojui teko 250 Lt paramos, įsisavintos realizuojant verslo srities projektus. 38 savivaldybėse nagrinėtas santykinis rodiklis yra mažesnis nei Lietuvos vidurkis. Visiškai parama pasinaudoti nesugebėjo Kupiškio, Vilkaviškio, Palangos ir Šakių savivaldybės.

Savivaldybių fondų parama verslui. Viena iš valstybės paramos formų su labai aiškia teritorine išraiška - savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondų finansinė parama. Savivaldybių institucijos gali skirti finansinę paramą SVV plėtrai iš įsteigtų SVV skatinimo fondų. Savivaldybių skatinimo fondų teikiama finansinė parama gali pasinaudoti SVV subjektai, registruoti atitinkamai savivaldybei priklausančioje teritorijoje, tokiu atveju konkurencija yra apribota ir tikimybė gauti paramą gerokai padidėja.

Savivaldybės pradėjo teikti finansinę paramą 1998 m. Tuomet 26 iš 56 savivaldybių skyrė lėšų SVV skatinimo fondams. Nuo 1998 m. savivaldybių, skiriančių lėšų SVV skatinimo fondui, skaičius nuolat augo. 2004 m. ir 2005 m. net 54 savivaldybės (iš 60) SVV skatinimo fondams skyrė lėšų (LSVVPA, 2005). Kiekvienais metais SVV skatinimui skirtų lėšų suma vis didėjo, o 2005 m. šiems tikslams buvo panaudota 5,8 mln. litų. Nuo 2006 m. SVV skatinimui

skiriamų lėšų suma ženkliai išaugo iki 39,7 mln. Lt 2008 m., nors fondų skaičius nedidėjo (20 pav.).



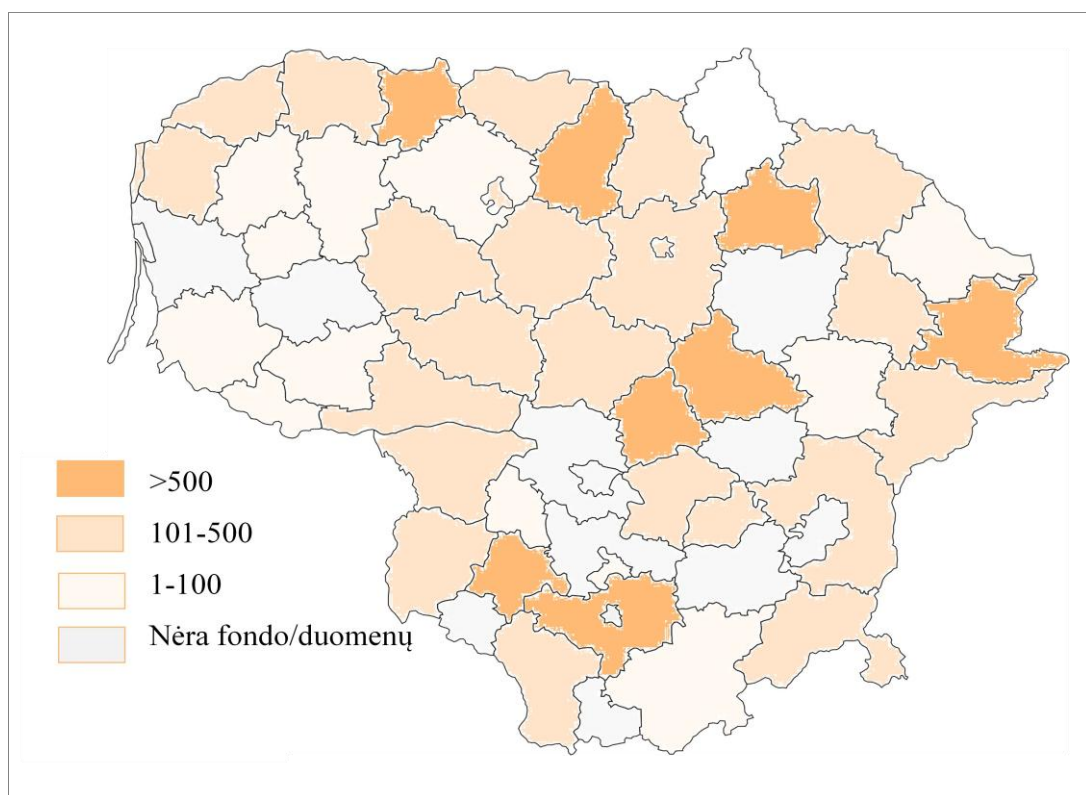
20 pav. Lėšų skyrimas smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondams Lietuvos savivaldybėse, turinčiose tokius fondus, tūkst. Lt 1998 – 2008 m.

Pagrindinės šių lėšų panaudojimo kryptys: paskolų palūkanų kompensavimas, dalyvavimo parodose kompensavimas, verslo planų ir paraiškų finansinei paramai gauti parengimo išlaidų mažinimas, įmonės registravimo kaštų padengimas, verslo informacijos sklaida, mokymai ir daugelis kitų tikslų, susijusių su savivaldybių SVV vystymo priemonėmis, nurodytomis strateginiuose dokumentuose. Kai kuriose savivaldybėse veikia mišrūs fondai, per kuriuos skatinama ir verslo, ir kaimo, ir bendruomenių plėtra, kaip pavyzdžiui Joniškyje veikiantis Kaimo, smulkaus ir vidutinio verslo fondas.

Nagrinėjant visą SVV fondų veiklos laikotarpį, sutampantį su darbe nagrinėjamu laikotarpiu, vadovaujantis savivaldybių pateiktais duomenimis, galima konstatuoti, kad daugiausia lėšų smulkaus ir vidutinio verslo skatinimui skyrė Pakruojo, Marijampolės, Ignalinos, Kupiškio, Ukmergės savivaldybės.

Vieni seniausių fondų, veikiančių nuo 1998 m. – Kupiškio ir Marijampolės savivaldybėse.

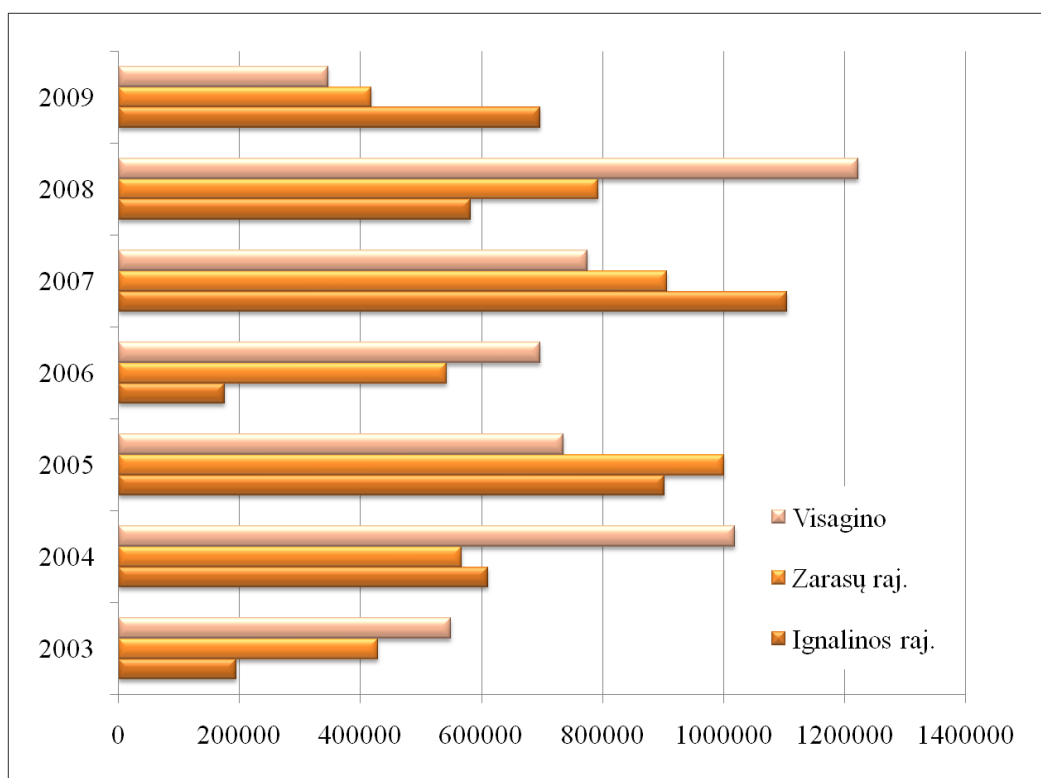
Būtina paminėti kelis metodinius aspektus, turinčius lemiamos įtakos duomenų interpretacijai: atliekant analizę, vadovautasi savivaldybių pateiktais duomenimis; kai kurios savivaldybės savo SVV skatinimo fondus naudoja ne tik tiesioginei paramai, bet ir netiesioginei, pavyzdžiui, paslaugoms, teikiamoms per Verslo informacijos centrus, subsidijuoti. Todėl lėšų kiekis santykinai didesnis, tačiau tiesioginė parama verslui toje savivaldybėje nebūtinai didesnė. Taip pat, kaip minėta, egzistuoja mišrūs fondai, kur paramos gavėjų spektras kiek platesnis nei SVV subjektai, bet lėšos skiriamos fondui bendrai. Kai kurios savivaldybės, pavyzdžiui, Ignalinos, Vilniaus miesto, SVV skatinimo fondų tam tikru periodu neturėjo, tačiau paramos priemonės realizavo kitais būdais (remiant naujų darbo vietų įkūrimą Ignalinoje ar per SVV aplinką gerinančius projektus, tikslinį subsidijavimą Vilniuje).



21 pav. Lėšų skyrimas Smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondams savivaldybėse tūkst. Lt 1998 – 2008 m.

Nagrinėjant paramos panaudojimo skirtumus verta trumpai apžvelgti vienintelio Lietuvoje veikiančio regioninio fondo veiklos ypatumus. Šio regiono verslininkai dėl probleminės situacijos regione turi daugiausia paramos galimybių palyginti su kitų vietovių įmonėmis.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2002 m. vasario 26 d. nutarimu 287 „Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės regiono sudarymo“ sudarė Ignalinos AE regioną iš Ignalinos, Zarasų rajonų ir Visagino miesto savivaldybių – tai vienintelis oficialiai išskirtas probleminis regionas Lietuvoje. (Dėl Lietuvos, 2002). Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2001 m. vasario 19 d. nutarimu Nr. 172 patvirtino Ignalinos AE pirmojo bloko eksploatavimo nutraukimo programą (Ignalinos AE, 2001) ir jos įgyvendinimo priemones, viena jų – įsteigti Ignalinos AE regiono plėtros tarybos vykdomąjį organą – Ignalinos AE regiono plėtros agentūrą, kuri organizuotų ir vykdytų socialinių ekonominių projektų rengimą Ignalinos AE regione. Agentūra veiklą pradėjo 2002 m., o 2003 m. ėmėsi įgyvendinti Ignalinos AE regiono smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programą (Ignalinos AE, 2004), vykdomą pagal Ignalinos atominės elektrinės regiono smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programos įgyvendinimo priemonių plano 1.4. uždavinio „Diegti konkurencingumą didinančias priemones verslo įmonėse“ 1.4.1. priemonę „Parama verslo plėtrai“ (Ignalinos AE, 2008). I-IV Programos konkurso etapai įgyvendinti kartu su Jungtinės Karalystės Pramonės ir prekybos departamentu. Paramą gavusios įmonės I-IV etapuose finansuotos iš dviejų šaltinių: VĮ Ignalinos atominės elektrinės eksploatacijos nutraukimo fondo (ENF) bei Jungtinės Karalystės Pramonės ir prekybos departamento (DTI), nuo V etapo – tik iš ENF.



22 pav. Ignalinos AE regiono smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programos įgyvendinimo 2003 – 2009 m. rezultatai – panaudotos paramos lėšos Lt regiono savivaldybėse (Sudaryta pagal Ignalinos AE regiono plėtros agentūros duomenis, 2009)

Per šešerius metus subsidijuoti 124 projektai, suteikta daugiau nei 26 mln. Lt paramos (vidutiniškai po 106 tūkst. Lt vienam projektui). Vertinant pagal sukurtų darbo vietų skaičių ir vertę, šis fondas gana efektyvus – jam remiant sukurtos 592 darbo vietos, vienos darbo vietos sukūrimo vidutinė vertė – 44 tūkst. Lt. Daugiausia paramos lėšų (37 proc.) sugebėjo panaudoti Visagino savivaldybės įmonės, mažiausiai – 30 proc. - Ignalinos rajono.

Teritorinius paramos panaudojimo skirtumus lemiantys veiksniai.

Objektyviai nustatyti paramos panaudojimą lemiančius veiksnius gana sudėtinga dėl konkrečių tyrimų ir duomenų stokos, tokie tyrimai, autorės žiniomis, nebuvo atlikti, tačiau remiantis praktine darbo su projektais ir įmonėmis patirtimi galima išskirti 2 grupes (23 pav.):

1. Formalieji

- Realus projekto poreikio įvertinimas ir įmonės plėtros strategijos atitiktis rėmimo programų tikslams. Įvertinę daugiametę SVV patirtį siekiant paramos verslo plėtrai parengtų ir nefinansuotų projektų kaštus, įgyvendintus ne itin reikalingus projektus ir išanalizavę jų pasekmes įmonės raidai, SVV atstovai įsitikino, kad paramos savo projektui galima siekti tik tuomet, jei įmonei gyvybiškai būtinas tiek projektas, tiek parama, be kurios tas projektas būtų įgyvendinamas ilgiau, sunkiau, o kartais ir visai neįmanomas. Projektas turi atitikti ir paspartinti įmonės strateginių tikslų pasiekimą.

- Teritorinė dislokacija. Priklausomai nuo paramos pobūdžio, ja gali pasinaudoti įmonė, registruota tam tikroje teritorijoje (Ignalinos AE regione, tam tikroje savivaldybėje, apskrityje, šalyje). Už veiklą tam tikrose probleminėse teritorijose įmonė gali gauti papildomų balų.

- Stabili įmonės finansinė padėtis. Sėkmingai parengti ir įgyvendinti projektą gali tik finansiškai stipri įmonė, kadangi reali finansinė parama suteikiama dažniausiai tik įgyvendinus projektą ar jo etapą ir sėkmingai už jį atsiskaičius. Įmonė turi turėti pakankamai resursų finansuoti projekto veiklas ir išlaukti terminus iki lėšų kompensavimo.

- Pakankami resursai. Įmonė turi turėti ne tik pakankamus finansinius išteklius, bet ir kompetentingus darbuotojus, gebančius įgyvendinti projektą ir įveikti nemenkus biurokratinius reikalavimus arba išgalėti samdytis konsultantus, teikiančius projektų administravimo paslaugas, o tai neužtikrina sėkmingo projekto įgyvendinimo be pakankamo vadovų ir personalo laiko ir žinių indėlio.

- Atitiktis formaliems kriterijams. Egzistuoja daug įvairių formalių kriterijų, kuriuos turi atitikti įmonė, pretenduojanti į paramą (užsiimti tam tikra veikla, neturėti skolų valstybei, turėti nuosavybėje turtą, naudojamą projektui, nebūti atleidus darbuotojų per paskutinius metus ir kt.).

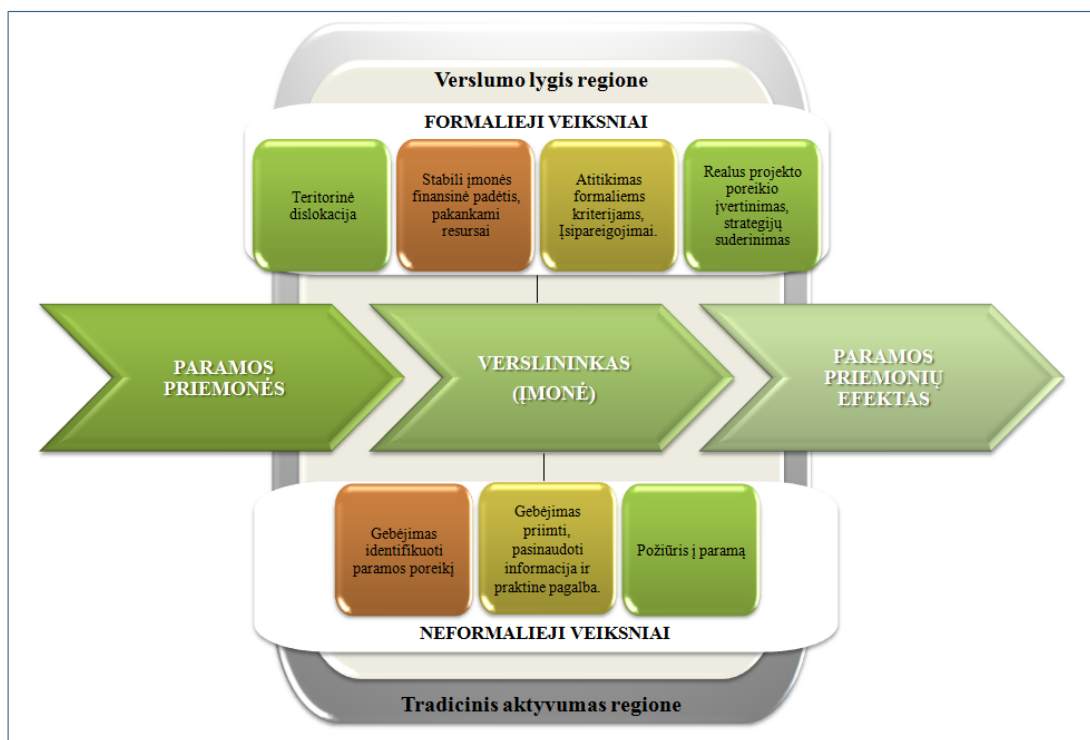
- Isipareigojimai. Įmonė turi būti pasirengusi įsipareigoti nekeisti tam tikrą laiką (pavyzdžiui, penkerius metus) įmonės veiklos, kuriai gauta subsidija, išlaikyti įrengimus, juos drausti, neišgabenti iš regiono ir kt.

2. Neformalieji

- Gebėjimas identifikuoti projekto poreikį. Atsiradus informacijai apie galimybę gauti subsidijas verslo plėtrai, pradėjus veikti įvairiems paramos fondams, verslininkai domėjosi parama vadovaudamiesi principu „jei dalina, reikia imti, nesvarbu, kad remiama veikla neatitinka dabartinių įmonės poreikių“. Kita vertus verslininkai rutiniškai veikdami neskaičiuoja, nekuria strateginių planų, o tik sprendžia „tos dienos“ problemas tokiu atveju praleisdami galimybes pasinaudoti paramos priemonėmis.

- Gebėjimas pasinaudoti informacija ir praktine pagalba. Pirminė informacija SVV prieinama tiek per informavimo priemones (internetą, spaudą), tiek per Paslaugų verslui įstaigų tinklą, privačius konsultantus. Verslininkas ar ketinantis pradėti verslą visoje Lietuvoje (daugiausiai 50 km atstumu) be didesnių sunkumų gali gauti tiesioginę specialisto konsultaciją apie prieinamą paramą. Galima drąsiai teigti, kad informacijos apie paramą verslui pakanka, tačiau svarbu, kiek pats verslininkas suinteresuotas ją priimti. Lemiamas veiksnys visgi yra motyvacija tobulinti įmonės veiklą naudojant įvairias lengviau ar sunkiau prieinamas priemones.

- Požiūris į paramą. Neigiama išankstinė nuostata apie paramą pateisina daugelio verslininkų pasyvumą. Kadangi pretenduojant į paramą reikia ne tik identifikuoti savo įmonės plėtros perspektyvas, strateginius tikslus, parengti projektą, konkuruoti dėl jo finansavimo, laimėjus skirti laiko, resursų ir pastangų, atsiskaityti ir įsipareigoti, savo pasyvumą daugelis verslininkų teisina informacijos ir laiko trūkumu, didelėmis projektų rengimo ir administravimo paslaugų kainomis, ilgais projektų vertinimo terminais, tariama korupcija ir kt.



23 pav. Teritorinius paramos panaudojimo skirtumus lemiantys veiksniai.

Minėti veiksniai po vieną, kelis, ar net visi vienu metu lemia įmonių aktyvumą ir galimybes siekiant paramos idėjų realizavimui visoje Lietuvoje. Minėtų veiksnių kiekis ir komplektacija verslininko galvoje – tarsi filtras, lemiantis paramos priemonių efektyvumą. Kuo daugiau verslininkas žinos apie formaliuosius veiksnius ir kuo mažiau taikys neformaliųjų, tuo parama bus efektyvesnė. Šiame procese valstybė turėtų teikti reikšmę informavimui, švietimui ir mokymams, kurie ilgalaikėje perspektyvoje galėtų nukreipti situaciją geresne linkme. Žvelgiant į paramos panaudojimo teritorinius skirtumus, galima daryti prielaidą, kad jiems įtakos taip pat turi:

- Verslumo lygis (veikiančių SVV įmonių skaičius 1000 gyv.). Savivaldybės, kurių verslumo lygis aukštesnis už vidutinį (19) panaudojo daugiau ES lėšų pagal visas priemones (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Neringos, Šiaulių), nei tos, kuriose verslumo lygis mažesnis už vidutinį (Švenčionių, Šalčininkų, Varėnos, Kalvarijų, Pagėgių, Skuodo) (11 pav.).

- Tradicinis aktyvumas. Stebint įvairius visuomenėje vykstančius procesus, galima daryti prielaidą, kad tradiciniu aktyvumu socialiniuose, ekonominiuose procesuose pasižymintys regionai aktyviau dalyvauja ir siekdami ES paramos projektų įgyvendinimui.

3.4.4. Verslo paramos sistemos vystymosi tendencijos

Disertacijos rengimo laikotarpis apima ženklią dalį nagrinėjamo laikotarpio, tačiau yra ilgesnis už pastarąjį, todėl verta trumpai apžvelgti dvejus metus, neįeinančius į nagrinėjamą laikotarpį, bet labai svarbius nagrinėjamo objekto požiūriu ir nusakančius kai kurias sistemos vystymosi tendencijas. Trumpai bus apžvelgti 2009 – 2010 m. įvykiai, turėję esminės įtakos tolesniam nagrinėjamos sistemos vystymuisi.

3.3.1 skyriuje nagrinėjami verslo paramos sistemos raidos etapai, paskutinis kurių - paramos verslui sistemos sąstingis - prasideda pasibaigus darbe nagrinėjamam laikotarpiui - 2009 m. Šis etapas gali būti pavadintas išskirtiniu dėl dviejų skirtingo lygmens, tačiau savo pasekmėmis paramos verslui sistemos atžvilgiu tapatinamų problemų, sukėlusių ilgalaikes pasekmes:

- Ekonominis sunkmetis, palietęs visus šalies sėkmingo vystymosi komponentus, tarp jų ir verslo paramos priemonės (per valstybės lėšų paskirstymo problemas, sudėtingėjančias komercinių paslaugų sąlygas (paskolų, garantijų teikimo), institucines ir valdymo problemas ir pan.). Sistemos degradaciją šiame etape paryškina ir ES paramos verslui panaudojimo vangumas, kur biurokratinė našta sutapo su finansiniu sunkmečiu valstybėje bei verslo įmonėse, o tai nulėmė ne tokį intensyvų paramos panaudojimą kaip planuota.
- Spontaniška paslaugų verslui įstaigų tinklo reforma netinkamu metu ir nekorektiškais metodais.

Kadangi ekonominio sunkmečio detalių šiuo atveju nagrinėti netikslinga, apsistojama ties paslaugų verslui įstaigų tinklo reforma, aktualia nagrinėjamai temai. 2009 m. I pusmetį prasidėjo paslaugų ir institucijų

centralizacija teritoriniu aspektu pateisinant ją valdymo struktūrų optimizavimu siekiant taupyti lėšas. 2009 m. Vyriausybės priemonių plane atsirado nuostata: „Siekdami esminio persilaužimo investicijų, pirmiausia sukuriančių didesnę pridėtinę vertę, ir eksporto skatinimo srityje pertvarkysime šiuo metu veikiančias ir viena kitos veiklą dubliuojančias struktūras – Lietuvos ekonominės plėtros agentūrą, Ūkio ministerijos Prekybos departamentą ir Užsienio reikalų ministerijos Eksporto ir investicijų skatinimo departamentą – Užsienio reikalų ir Ūkio ministerijų iniciatyva įkurdami dvi viešąsias įstaigas – Investicijų pritraukimo fondą (Invest in Lithuania) ir Eksporto tarybą.“ (Dėl Lietuvos, 2009). Nors buvo deklaruota, kad siekiama išvengti funkcijų dubliavimo, taupyti valdymo lėšas optimizuojant struktūras, rezultatai buvo stulbinančiai priešingi. VšĮ Lietuvos ekonominės plėtros agentūra (LEPA) įsteigta 1997 m., sujungus Lietuvos investicijų ir Lietuvos eksporto plėtros agentūras. 2010 m. Pertvarkius VšĮ Lietuvos ekonominės plėtros agentūrą, atskiriant eksporto skatinimo ir investicijų pritraukimo funkcijas, įkurtos dvi viešosios įstaigos – „Investuok Lietuvoje“ ir „Eksportuojančioji Lietuva“ (EL). Pastarosios įkūrimas lėmė pokyčius visame viešųjų paslaugų verslui įstaigų tinkle, kuris glaudžiai susijęs su kitomis paramos verslui sistemos tiek finansinėmis, tiek nefinansinėmis institucijomis ir paslaugomis. Numatyta pasinaudoti tuomet veikusia 40 verslo informacinių centrų baze, išplėsti verslo inkubatorių tinklą iki 28, perduodant juos į privačių operatorių rankas. Struktūroje numatytos 7 regioninės EL atstovybės ir 60 atstovų, dirbsiančių tiesiogiai savivaldybėse. Be valdybos, patarėjų tarybos, EL struktūrą sudarytų 4 departamentai, 9 skyriai. Finansavimas išplėstai struktūrai planuotas triskart didesnis nei iki 2009 m. (Lietuva kuria, 2009).

Vadovaujantis išorine informacija žiniasklaidoje, dokumentuose bei vidine, gauta renginių, diskusijų su Ūkio ministerijos vadovybe metu, autorė identifikavo prielaidas, lėmusias reformos nesėkmę pačioje jos užuomazgoje:

- **Spontaniškumas.** Reforma pradėta skubotai. Pirmiausia nutrauktas finansavimas jau veikiančiam paslaugų verslui įstaigų tinklui (nuo 2009 m. II pusbm.), tik tada pradėta iš esmės svarstyti reformos koncepcija.

- **Netinkamas metas.** Pradėjus reformą, nutraukus finansavimą ir nustojus teikti paslaugas, ekonominio sunkmečio valstybėje metu SVV negavo remiamų verslo informacijos ir konsultavimo paslaugų, ypač reikalingų tokiu metu. Buvo sudarytas vakuumas, apsunkinęs praktinę ir psichologinę situaciją savivaldybėse, kuomet verslas pajuto valstybės deklaruojamų tiesų ir praktinių veiksmų atotrūkį.

- **Personalijų problemos.** Reformai vadovavo asmuo (be tinkamos komandos), nepakankamai išanalizavęs esamą situaciją, ilgą laiką gyvenęs ne Lietuvoje, darantis neleistinų klaidų savo pareiškimuose ir sprendimuose. 2010 m. reformos iniciatoriui palikus postą, reforma prarado pagreitį. Tokios apimties veiksmai su didelės apimties finansinėmis pasekmėmis visai valstybei neturėtų būti personalizuoti.

- **Bazės nepanaudojimas.** Lietuvai užsienio ekspertų vis dažniau priskiriamas požymis, kad vietiniai specialistai nemoka panaudoti to ką sukūrė, ir veikti toliau tobulindami esamą situaciją. Daug veiksmų šalyje nukreipta ne į tobulinimą, o į naują kūrimą neatsižvelgiant į jau turimą gerąją patirtį. Šiuo atveju, kol buvo svarstoma koncepcija (beveik metus), „bankrutavo“, reformavosi, prarado puikius vadovus ir specialistus didelė dalis paslaugas verslui teikiančių institucijų.

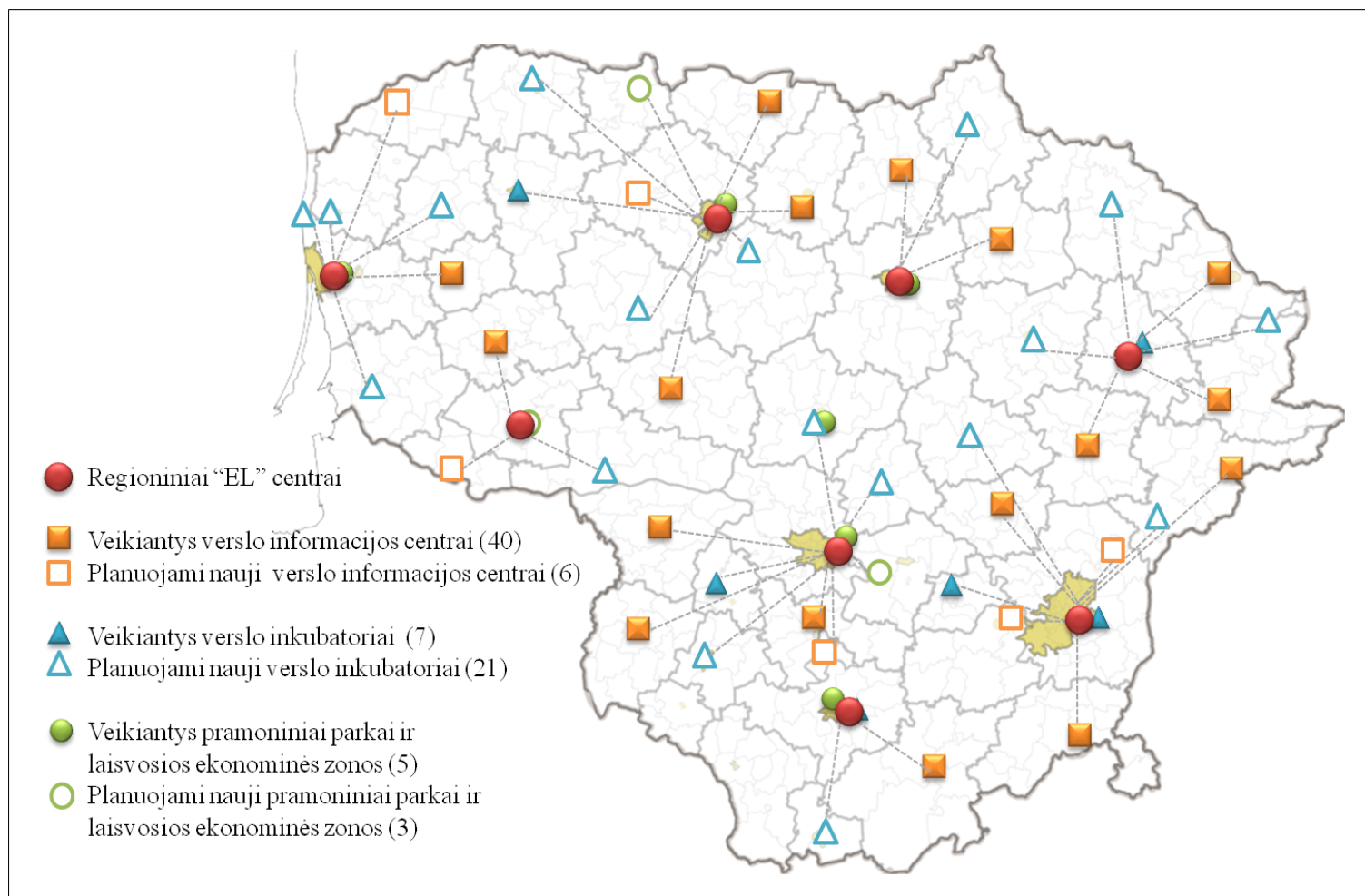
- **Pokyčių identifikavimas.** Naujojoje koncepcijoje pristatytos būsimos paramos paslaugos verslui kaip naujos, jau buvo teikiamos daugelyje institucijų. Kaip jau minėta, pasikartojė situacija, kai identifikuojamas klaidingas starto taškas nepakankamai išanalizavus esamą situaciją.

- **Pokyčio neatitikimas.** Nors deklaruotas sistemos valdymo optimizavimo ir kaštų minimizavimo siekis, pradėta reforma netruko parodyti, kad naujai sukurtos institucijos ženkliai padidins įstaigų tinklo išlaikymo kaštus.

Koncepcijoje siūlyta tinklo plėtros strategija, kuri turėjo išplėsti jau veikiančių įstaigų tinklą bei funkcijas, pagal suplanuotą scenarijų (24 pav) po dvejų metų nuo pristatymo buvo realizuota tik menka dalimi – reformuota Lietuvos ekonominės plėtros agentūra įkuriant vietoj jos 2 institucijas

sostinėje. O regionuose įvyko paramos institucijų degradacija – panaikinti apskrityse veikę Lietuvos verslo paramos agentūros filialai, nutraukus finansavimą uždarytos ar perduotos savivaldybėms paslaugų verslui tinklo įstaigos, kitos paslaugas teikia maža apimtimi arba tik komercinės. Sutapus su sunkmečiu regionuose tapo sunkiai prieinamos ir regioninės bei komercinės finansinės paramos priemonės. Apibendrinus galima teigti, kad ši reforma nubloškė visą viešųjų paslaugų verslui sistemos vystymąsi mažiausiai į prieš penkerius metus buvusią situaciją.

Ateities perspektyvoje valstybė turėtų apsispręsti dėl veiksmų jau sukurto institucinio tinklo atžvilgiu: ar naikinti institucijas, kurios sunkiai išsilaiko be valstybės finansavimo, ar išlaikyti ir stiprinti išlikusią bazę, ar geriau pasiruošus ją racionaliai reformuoti siekiant kuo didesnio efektyvumo paslaugų verslui ir išlaikymo aspektu. Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, sudėtingos sistemos vystymasis – nuolatinis procesas, o ši reforma – neapgalvotų, pernelyg spontaniškų veiksmų pavyzdys, kuomet valstybei padaroma tiesioginė ir netiesioginė žala tiek per „mažinamą“ valdymo aparatą, kuris reformai įsibėgėjus išauga, tiek per „mažinamus“ išlaikymo kaštus, realiai išaugusius trigubai, tiek per ankstesnio įdirbio sunaikinimą, kuris nuskriaudė tiek verslininkus, sunkmečiu negavusius paslaugų regionuose, tiek negausiančius jų dar ilgą laiką iš įstaigų išėjus patyrusiems specialistams, tiek per atleistus darbuotojus ir kitus netiesioginius veiksnius.



24 pav. Plečiamo paslaugų verslui įstaigų tinklo įkuriant „Eksportuojančiąją Lietuvą“ su pavaldžiomis institucijomis teritorinė koncepcija. Parengta pagal Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos duomenis.

Remdamasi kai kuriais apribojimų teorijos konstruktyvaus mąstymo principais (Goldratt, 2000), autorė identifikavo aibę problemų, kurios būdingos teritorinei verslo paramos sistemai ir lemia pasekmes, trukdančias sistemai sklandžiai veikti. Vadovaujantis prielaida, kuria remiasi apribojimų teorijos mąstymo procesai, yra tik viena ar vos kelios priežastys – problemos, lemiančios daugelį pasekmių. Nagrinėjant teritorinę verslo paramos sistemą įvairiais aspektais, identifikuojant aibę problemų, jas galima sufokusuoti į vieną – teritorinė verslo paramos sistema yra nevaldoma. Sąlyginai valdomi atskiri jos komponentai nesudaro prielaidų sėkmingai sistemos veiklai. (25 pav.). Atskirai susiformavę ar suformuoti instituciniai tinklai, paslaugų grupės nepakankamai tarpusavyje integruoti. Nesilaikoma vientisos ilgalaikės strateginės krypties, nesukurta matavimo ir tobulinimo sistema. Iš aibės problemų, kurias galima skaidyti ir įvardinti įvairiai, kyla kelios pasekmės, iliustruojančios dabartinę chaotišką situaciją teritorinėje verslo paramos sistemoje:

- Skirtingose savivaldybėse skirtingas institucijų veiklos aktyvumas ir paramos paslaugų kiekis.
- Sunku spręsti apie paramos priemonių regioninį efektyvumą dėl bendrų matavimo rodiklių stokos.
- Sistemos nestabilumas dėl nuolatinių reformų trukdo tarpinstitucinių socialinių tinklų susidarymui.
- Periodiškai kartojami veiksmai ir klaidos neskatina sistemos tobulėti.
- Potencialūs klientai nežino apie paramos galimybes arba jas skeptiškai vertina.



25 pav. Pagrindinė teritorinės verslo paramos sistemos problema ir jos šakos bei pasekmės.

Kaip ir bet kokioje veikloje, supratus, kad problema yra, ją identifikavus, galima planuoti, kaip keisti padėtį – ką norima keisti, kaip tai bus daroma, kiek kainuos ir kas bus atsakingas. Neabejotinai svarbu iš anksto apibrėžti kaip bus suprantama kad situacija pakeista į gera. Nagrinėta sistema labai sudėtinga, susidedanti iš gyvų ir negyvų komponentų, nuolat besikeičianti, tuo ir moderni, kad priversta nuolat tobulėti. Sparčiai besikeičianti aplinka – teisės aktai, ekonominės, socialinės sąlygos, klientai – normali kasdieniška sistemos dalyvių terpė. Visi, kas nustoja keistis – nėra nagrinėjamos sistemos dalyviai. Santykinai stabilesnė sistemos dalis – tai institucinė sąranga, akivaizdžiausia ir stabiliausia teritorinės verslo paramos sistemos išraiška su aiškiais veiklos arealais. Tačiau toje pačioje teritorijoje persidengia daugybė sluoksnių paramos priemonių ir paslaugų. Reikalingas vienas išorinis koordinatorius, kuris vienareikšmiškai turėtų būti valstybė, gebantis suformuoti veikiančią sistemą ir palaikyti jos funkcijas. Autorė suformulavo prielaidas sėkmingai teritorinės verslo paramos sistemos veiklai:

- Vieningo sistemos valdymo sukūrimas. Tik vientisi, planingi valstybės veiksmai, užtikrinantys finansavimą, matavimo sistemos sukūrimą, palaikymą, gali garantuoti sistemos kaip sistemos o ne aibės menkai susijusių komponentų veikimą. Atsakomybė ir kontrolė turi būti aiškiai priskirta vienai institucijai.

- Nuolatinis mokymasis ir tobulėjimas. Kiekvienas sistemos dalyvis bus jos dalis tol, kol sieks keistis ir keisis. Paramos siekimas ir teikimas – metodas pokyčiams realizuoti. Turi būti sudarytos sąlygos mokytis ir panaudoti patirtį visiems sistemos dalyviams – tiek išoriniams, tiek vidiniams.

- Bendradarbiavimo tinklų kūrimas. Tinkluose kuriama partnerystė, kompetencijos perdengimas, sinergijos efektas – puikus būdas stiprinti sistemą iš vidaus. Vieninga komanda, turinti bendrą tikslą ir judėjimo kryptį gali pasiekti daugiau. Turi būti sudarytos galimybės bendrauti ir bendradarbiauti institucijoms, veikiančioms skirtinguose regionuose.

- Individualus požiūris. Orientuojantis į globalizacijos procesus ir ES nuostatas, nederėtų užmiršti ar ignoruoti regioninės specifikos šalyje - tiek socialinių ekonominių, tiek kultūrinių skirtumų, tiek individualių kiekvieno kliento veiklą lemiančių veiksnių. Teritorinė verslo paramos sistema bus efektyvi tik tada, kai dirbs ne pati sau, o įsiklausys į klientų – SVV – poreikius ir problemas ir bus lanksti jas sprendama. Turi būti mažinami paramos teikimo apribojimai ir biurokratiniai mechanizmai.

Žvelgiant į platesnį kontekstą galima daryti prielaidą, kad verslo paramos sistema išliks ir vystysis, nes tarptautinės tendencijos rodo, kaip matyti (3.2 skyriuje), kad vyksta skatinimo priemonių smulkiam ir vidutiniam verslui plėtra, kadangi šio sektoriaus įtaka šalies ekonomikai tampa vis reikšmingesnė. Kiekviena išmintinga valdžia siekia skatinti sparčiai besivystantį sektorių, kuris savo plėtra netiesiogiai sprendžia ir kitas valstybės problemas (nedarbo, mokesčių surinkimo, BVP augimo ir kitas). Vykstant sparčiai tarptautinei tinklinių organizacijų, rinkų ir tarptautinių verslo interesų integracijai neabejotinai svarbi pirminė parama, tarsi pirmoji pagalba greitai ir paprastai prieinama regionuose, netoli įmonių veiklos pradžios vietos.

IŠVADOS

1. Lietuvos Vyriausybė nuolat nustato gaires verslo plėtrai, išskiria prioritetines remtinas sritis, tačiau keičiantis politinei ir ekonominei situacijai, pasigendama paramos smulkiam ir vidutiniam verslui priemonių tęstinumo bei kompleksiško.

1. Visos Europos valstybės taiko teritorines verslo skatinimo priemones, glaudžiai susietas su administraciniais vienetais, todėl Lietuvos administracinės reformos sėkmė tiesiogiai siejasi su efektyviu verslo paramos sistemos funkcionavimu, ir tolygia ūkio plėtra šalyje.

2. Lietuvos institucinė verslo skatinimo infrastruktūra teritoriniu požiūriu yra gana gerai išvystyta, daugiau kaip 100 valstybinių įstaigų tinklas tankus ir tolygus. Bet kurioje Lietuvos vietovėje veikiantis verslininkas valstybės subsidijuojamas paslaugas gali gauti toliausiai 50 km atstumu.

3. Šalyje formuojasi fragmentuota tinklaveika tarp institucijų, taikoma daug paramos priemonių, tačiau teritorinė verslo paramos sistema nėra pilnavertė, nes nėra bendros sistemos kūrimo ir veiklos strategijos.

4. Lietuvos verslininkai turi geras sąlygas pasinaudoti keliomis dešimtimis paramos rūšių: valstybės finansine ir nefinansine parama (Valstybė verslui), verslininkų organizacijų vidine ir išorine finansine bei nefinansine parama (Verslas verslui).

5. Konstatuoti, jog paramos verslui sistema suformuota galutinai ir maksimaliai, tenkina tiek verslo, tiek valdžios atstovus, neįmanoma, todėl sistemos vystymasis nagrinėtas kaip tęstinis procesas, skaidant jį į tam tikrus savitais bruožais pasižyminčius etapus: formavimosi (1990 – 1997 m.), vystymosi (1998 – 2008 m.), sąstingio (nuo 2009 m.).

6. Paslaugas verslui teikiančių įstaigų kiekio ir verslumo savivaldybėse priklausomybė yra tiesioginė. Savivaldybėse, kurių gyventojų verslumas didesnis už vidutinį (19), dėl didesnės paslaugų paklausos veikia daugiau nei viena verslo skatinimo įstaiga, ir atvirkštinė, kai daugiau nei viena verslo skatinimo įstaiga įkurta savivaldybėse, kuriose gyventojų verslumas mažesnis nei vidutinis, tikintis, kad įstaigų veikla paskatins gyventojų verslumą ir verslo plėtrą.

7. Pasinaudojimo parama teritoriniai skirtumai Lietuvoje daugiau susiję su verslumo nei su paramos sistemos išvystymo teritoriniais skirtumais. Savivaldybės, kurių verslumo lygis aukštesnis už vidutinį, panaudojo daugiau nei vidutiniškai ES lėšų pagal visas priemones (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Neringos, Šiaulių), nei tos, kuriose verslumo lygis mažesnis (Švenčionių, Šalčininkų, Varėnos, Kalvarijų, Pagėgių, Skuodo).

8. Santykiniai BVP rodikliai savivaldybėse tiesiogiai siejasi su verslumo lygio rodikliu ir verslo paramos institucijų skaičiumi, tačiau daugiau finansinės paramos vienam gyventojui panaudojo savivaldybės, kuriose BVP nėra didesnis už vidutinį Lietuvoje (Birštono, Kazlų Rūdos, Druskininkų, Molėtų), todėl galima teigti, kad parama mažina ekonominio išsivystymo skirtumus šalyje.

9. Pagrindiniai sėkmingą paramos panaudojimą įmonėse ir savivaldybėse lemiantys veiksniai yra formalieji: realus projekto poreikio įvertinimas ir įmonės plėtros strategijos atitiktis rėmimo programų tikslams, teritorinė dislokacija, stabili įmonės finansinė padėtis, pakankami resursai, atitiktis formaliems kriterijams, pasirengimas įsipareigoti, ir neformalieji: gebėjimas identifikuoti paramos poreikį, gebėjimas pasinaudoti informacija ir praktine pagalba, pozityvus požiūris į paramą. Įtakos taip pat turi verslumo lygis ir tradicinis visuomenės aktyvumas regione.

PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

Smagurauskienė L. (2008). Teritorinė institucinė verslo skatinimo sistema Lietuvoje. *Annales Geographicae*. Nr. 41(1–2): 90-102. - ISSN 1822-6701.

Smagurauskienė L. (2009). Finansinė verslo skatinimo sistema Lietuvoje. *Annales Geographicae*. Nr. 42(1-2): 55-66. - ISSN 1822-6701.

Smagurauskienė L. (2010). Territorial organisation of business support system In Lithuania, *Journal of Baltic Studies* (pateikta spaudai).

Smagurauskienė L. (2010). Teritorinės verslo skatinimo sistemos formavimasis ir raida Lietuvoje. *Annales Geographicae* (pateikta spaudai).

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

2008 m. I pusmečio Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės apžvalga (2008). Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija. Vilnius.

2008 metų Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės apžvalga (2009), Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija, Vilnius.

21 verslo apskaitos standartas (2003), *VšĮ Lietuvos Respublikos apskaitos institutas*. Vilnius.

Agnew J. (2000). From the political economy of regions to regional political economy. *Progress in Human Geography*. 24(1): 101-110.

Altov G. (1984). Something about the Systems. (2010-03-16) <http://www.altshuller.ru/world/eng/story9.asp>

Arbonies A. L., Moso M. (2002). “Basque Country: the knowledge cluster”, *Journal of Knowledge Management*, 6 (4): 347–55.

Astrauskas A. (2004). Regioninė politika ir jos įgyvendinimo būdai: 7-11. *Savivaldybių žinios* 2004-09-09.

Astrauskas A. (2004). Kas ir kaip vykdyt regioninę politiką: regioninės politikos įgyvendinimo teritorinė ir institucinė sandara: 8-9. *Savivaldybių žinios* 2004-10-07.

Atskirų tikslinių grupių (jaunimo, moterų) verslumo ugdymo būdų analizė (2005). Taikomasis mokslinio tyrimo darbas. *Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, UAB „Verslo kūryba“*, Kaunas.

Avižienis A., Baubinas, R., Janušonis, S. (2000). Lietuvos ekonomikos atgimimo ir plėtros politikos metmenys.

Bagdzevičienė R., Matekoniene, J. (2000). Regioninės politikos formavimas Lietuvoje. *Regionų plėtros problemos*. Respublikinės konferencijos pranešimų medžiaga: 19-22. Kaunas: Technologija.

Bagdzevičienė R. (2001). Regioninės politikos vykdymo prielaidos. Regionų plėtra - 2001. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.

Bagdzevičienė R., Bagdonas E. Bagdonienė L., Dapkus R. ir kiti (2005). Regionų plėtra: prisitaikymas prie kintančių rinkos sąlygų ir naujų gebėjimų ugdymas. *Kaunas: Technologija*.

Balevičienė J., Baubinas R., Pakalnis R., Paškauskas R., Virbickas, J. (1998). Ignalinos AE regiono ilgalaikio subalansuoto vystymo strategija: projektinis pasiūlymas: ekologinė optimizacija, socialinė stabilizacija, kultūrinė integracija. *Lietuvos valstybinė mokslo programa Atominė energetika ir aplinka: 53* Vilnius.

Baršauskas P. (2002). Smulkaus ir vidutinio verslo politika Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. Kaunas: Technologija.

Bateira J. Ferreira L. V. (2000). SME's support and Regional Policy in EU. The Note-Litoral Portuguese Experience. 40th Congress of European Regional Science Association, Barselona, Paper No. 13:1-22.

Bartkus E. (2004). Smulkus ir vidutinis verslas - darbo rinkos katalizatorius, *Ekonomika, KTU* 67 (2):1-11.

Baubinas R., Burneika D., Daugirdas V., (2008). The social-economic monitoring of problematic regions for sustainable development: methodological aspects. Problem regions in Lithuania (sociogeographical aspects). *Collection of thematic papers: 21-28* Vilnius.

Baubinas R., Daugirdas V. (2005). Ignalinos atominės elektrinės regionas Lietuvos regioninės sąrangos ir tarpvalstybinių regionų kontekste. *Ignalinos AE regionas: permainų erdvė: teminis regioninės geografijos mokslo darbų rinkinys:13-33*. Vilnius.

Baubinas R., Burneika D., Daugirdas V., Kriaučiūnas E. ir kt. (2005). Ignalinos AE regionas: permainų erdvė = Ignalina NPP region: space of transformations. *Teminis regioninės geografijos mokslo darbų rinkinys*, Vilnius.

Baubinas R., Burneika D., Daugirdas V. (2003). The social – economical monitoring of problem regions for sustainable development: methodological aspects. *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba: 4* (26):21-26.

- Baubinas R., Burneika D., Daugirdas V. (2002). The social – economical monitoring of Ignalina nuclear power plant region: methodology, programme, implementation. *Geografija*, 38(2):48-54.
- Baubinas, R.; Pakalnis, R., Paškauskas, R. (2001). Tausojančios plėtros poreikis regioninėje politikoje (Ignalinos atominės elektrinės regiono pavyzdžiu). *Sustainable development in the information society*, Vilnius:227–231.
- Baubinas, R. (1997). Teritorinių procesų transformacija ir kaimo regioninė politika Lietuvoje. Mokslinės konferencijos "Ekologiškai jautrių ir nepalankių žemės ūkiui žemių naudojimo Lietuvoje mokslinės, socialinės ir gamybinės problemos integruojantis į Europos Sąjungą" pranešimai, Vilnius:24-28.
- Baubinas, R. (1997). Teritorinė gamybos transformacija Lietuvoje 1990-1955 m. *Geografija*, 33:85-94.
- Baubinas, R. (1999). Regioninė Lietuvos ūkio koncentracija. *Geografijos metraštis*, 32:278-284.
- Baubinas, R., (2000). Regioniniai socialiniai-ekonominiai kontrastai Lietuvoje. *Geografijos metraštis* 33: 331-336.
- Baubinas, R., Bražukienė, I., Daugirdas, V., Stanaitis, S., Burneika, D., (1999). Regioninė ūkio transformacija Lietuvoje: regioniniai ūkio pokyčiai 1990-1998 m. *Valstybinis mokslinis tyrimas, Geografijos institutas, Regioninės geografijos sektorius*, Vilnius.
- Baubinas, R.; Taminskas, J., Balevičienė, J., Paškauskas, R. (1998). Geografiniai ir ekologiniai Ignalinos AE regiono subalansuoto vystymo strategijos aspektai. *Geografijos metraštis*, 31:331-368.
- Baubinas R.; Banevičius, G. (1996). Investicinis Lietuvos regionų patrauklumas. *Geografija*, 32, p. 98-104.
- Bertalanffy L. (1973). *Theorie generale des systemes*. Paris: Dunod:7-8
- Bogatti, S., Foster, P.B., (2003). The Network Paradigm in Organisational Research: A Review and Tipology. *Journal of Management*, 29:991-1013.

- Borts, G., Stein, J. (1964). Economic growth in a free market. *New York: Columbia University Press.*
- Boudeville, J. R. (1966). Problems of regional economic planning. Edinburgh: Edinburgh University. *Journal of Business Economics and Management*, 10(2):121-140.
- Burbulyte, G. (2005). Regioniniai tyrimai visuomeninėje geografiijoje: metodologinių požiūrių kaita. *Geografija* 41(2):51-58.
- Burbulytė G. (2003), Regiono sampratos problematika formuojant regioninę politiką. *Tiltai*, priedas Nr.13 Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje, I:57-67.
- Burbulytė G. (2005), Regiono sampratos įvairovė regioniniuose tyrimuose. *Tiltai*, 4:19-29.
- Burbulytė, G., Vaitekūnas, S. (2006). The problem of regional formation. *Regional Development in the Context of the European Union*. Proceedings of the International Conference Klaipėda university, Nicolaus Copernicus University in Torun. Klaipėda:5-18.
- Burt, R. S., (1980). Models of Network Structure. *Annual Review of Sociology*, 6:79-141.
- Burneika, D., Bagočiute, A. (2002). Regioninės politikos raida Baltijos šalyse 1990-2000 metais: lyginamieji aspektai. *Geografijos metraštis* 35(1-2):211-221.
- Burneika, D. (2004). Regioniniai bendrosios ūkio būklės skirtumai ir jų kaita Lietuvoje. *Geografija* 40:43-47.
- Burneika, D. (2004). EU enlargement and changing development of peripheral regions in Lithuania. *Geopolitical studies*. 12:165 – 176.
- Burneika, D., Baubinas R. (2005). Integracijos į ES įtaka verslo plėtrai Lietuvos pasienio regione. *Geografija*. 41:23 – 27
- Burneika, D., Kriaučiūnas E. (2005). Recent regional changes of development of Lithuanian economy. *Geografijos metraštis*. 8(2):58 – 65.
- Burneika, D. (2007). Economic aspects of regional disparities in Lithuania. *Geogrāfiski raksti*. 13:56-66.

- Саламатов Ю. П. (1996). С система законов развития техники (Основы теории развития технических систем) (2010-03-16) <http://www.trizminsk.org/e/21101300.htm>
- Christaller W. (1933) *Central Places in Southern Germany*. Englewood Cliffs, New York, Prentice-Hall:30.
- County & City Enterprise Boards (2008). (2008-03-24) <http://www.enterpriseboards.ie/index.aspx>
- Čekanavičius V., Murauskas G. (2000). Statistika ir jos taikymas. Vilnius: TEV
- Čepas A. Griškevič, L. (2006). Administracinė našta verslui, verslo teisinio reglamentavimo supaprastinimo galimybės. *Mokslo tiriamojo darbo ataskaita*, Teisės institutas, Vilnius.
- Damašienė V. (2002). Regioninės politikos strategijų analizė ir vertinimas. *Konferencijos pranešimų medžiaga*, Kaunas:70-74.
- Dapkus R. (2005). Regionų plėtros politika, jos valdymo modeliai ir įgyvendinimo institucijos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla*. 5:66-73.
- Darulis, A., Jakštienė V. (2004). Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė, *Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra*, Vilnius.
- Dawkins, C. J. (2003). Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works and Recent Developments. *Journal of Planning Literature*, Sage Publications. 18(2):131-172.
- Dedijer, S. (1993) Information, development and social intelligence, Taylor Graham:304–23.
- Dėl darbo įgūdžių įgijimo rėmimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo (2006). Patvirtinta Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymu Nr. A1-219.
- Dėl darbo vietų steigimo subsidijavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo. (2006). Patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymu Nr. A1-222.

Dėl doktorantūros nuostatų 32, 38, 40, 53 ir 54 punktų reikalavimų (2003). Lietuvos mokslo tarybos 2003 m. lapkričio 19 d. nutarimas Nr. VI-4

Dėl Lietuvos Respublikos Ignalinos atominės elektrinės regiono sudarymo (2002), Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. vasario 26 d. nutarimas Nr. 287

Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos programų lėšų projektų veiklai finansuoti, kapitalui formuoti ir subsidijoms administravimo taisyklių patvirtinimo (2006). Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymas Nr. 4-143. Valstybės žinios Nr. 54-1966, 2008 m. vasario 29 d. įsakymo Nr. 4-79.

Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-2012 m. programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo (2009). Lietuvos respublikos Vyriausybės nutarimas 2009 m. vasario 25 d., Vilnius, Nr. 189.

Dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos (2005). Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimas Nr. 1270 (2010-08-23)

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=305385&p_query=&p_tr2=

Dėl paslaugų smulkiam ir vidutiniam verslui įstaigų tinklo formavimo, valdymo ir finansavimo pagrindinių principų (2003). Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymas Nr.4-74.

Dėl probleminių teritorijų (2004). Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. rugsėjo 22 d. įsakymas Nr. 4-346

Dėl valstybės neremtinės veiklos rūšių sąrašo patvirtinimo (2003). Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 9 d. nutarimas Nr. 4 (2008-11-17) <http://nvic.iti.lt/psl.php?fl=ist13>

Dėl viešųjų paslaugų verslui tinklo įstaigų finansavimo (2005). Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymas Nr.4-73. *Valstybės žinios* Nr. 25-815.

Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos (2002). Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-1187 *Valstybės žinios*. Nr.113-5029.

Dikčius, V., Rudzikis, R., Dulskis, D. (2008). Lietuvos mažų ir vidutinių įmonių būklė ir plėtros tendencijos (2008) Straipsnių rinkinys Lietuvos ekonomika Europoje ir globalioje erdvėje, *Lietuvos respublikos ūkio ministerija, Ekonominių tyrimų centras*, Vilnius: 267-286.

Doing Business (2010) Measuring business regulations 2004-2010, *The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank* (2010-02-02) <http://www.doingbusiness.org/Downloads/>

Dumčius, R., Šiupšinskas, S. (2003). *Lietuvos savivaldos institucijų pasiruošimo dalyvauti Europos Sąjungos regioninėje politikoje tyrimas*. Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas.

Dumčius, R., Šiupšinskas, S. (2003). ES poveikis Lietuvos savivaldybėms regioninės plėtros srityje. *Nacionalinė studija. Lietuvos savivaldybių asociacija*, Vilnius.

EBN – European BIC Network (2008). Umbrella organisation of Business & Innovation Centres (BICs), which promote entrepreneurship and innovation (2008-03-17) www.ebn.be

EBSCO databases (2010), 2006-2010 <http://search.ebscohost.com/>

Efektyviai

Ekonomikos skatinimo planas (2009). *Lietuvos Respublikos vyriausybė, 2009 m. vasario 25 d.* (2009-09-15) <http://www.skatinimoplanas.lt/>

Enterprise Europe Network (2010). (2010-07-22) http://www.enterprise-europe-network.ec.europa.eu/index_en.htm

European Commission Enterprise and industry SME definition (2010). (2010-01-05)

http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/sme_definition/index_en.htm

EURADA - European Association of Development Agencies (2008). Non-profit organisation aiming to promote regional economic development (2008-03-17) www.eurada.org

Europos Sąjungos ir kitų šalių techninės paramos smulkaus ir vidutinio verslo subjektams teikimo praktikos analizė (2005). *Mokslo tiriamasis darbas, UAB "Ekonominių ir teisinių konsultacijų centras"*, Vilnius

Europos Sąjungos ir kitų valstybių neformalių individualių investuotojų („Verslo angelų“) investavimo kultūros patirties analizė (2006). *Taikomojo mokslinio tyrimo darbas*, LR ūkio ministerija, VšĮ „Socialinės ir ekonominės plėtros centras“, Vilnius. (2007-12-12) www.ukmin.lt/lt/svv/.../Verslo%20angelu%20studija_20061220.doc

ES parama: panaudojimo efektyvumas (2005). *Pilietinės visuomenės institutas*, Vilnius

ES struktūrinių fondų lėšų poveikio Lietuvos ekonomikai vertinimas (2006). *Pilietinės visuomenės institutas*.

Europos Sąjungos šalių viešųjų paslaugų verslui teikimo geros patirties apžvalga (2007). *Mokslinis tyrimas*, UAB „Kompetencijos gildija“: Vilnius.

Friedmann, J. (1966). *Regional development policy: A case study of Venezuela*. Cambridge, MA: MIT Press.

Garškienė, A., Stankaitis, R. (2006). ES Struktūrinių fondų parama Lietuvai. Lietuvos ūkio transformacija 1990-2005 m. Ekonominės ir socialinės studijos. *Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Gečas, K., Jakubavičius, A., Vijeikis, D. (2004). Struktūrinių fondų parama verslui: galimybės, metodai, patarimai. Vilnius: Pačiolis.

Gilmartin, M. (2004). Geography and representation: an introduction. *Journal of Geography in Higher Education*. 28:281-284.

Goldratt, E.M., (2000). Tikslas. Tobulėjimo procesas. Vilnius.

Granovetter, M. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*. 1: 201-233.

Guščinskienė, J., Čiburienė, J., (2009) Lietuvos moterų verslumo galimybių kaita integracijos į Europos Sąjungą sąlygomis. *Ekonomika ir vadyba*, 14:772-779.

Hirschman, A. O. (1958). *The strategy for economic development*. New Haven, CT: Yale University Press.

Ibarra, H., Hunter., M. (2007). How leaders create and use Networks. Harward business Rewiew, 1:47-58.

Ignalinos AE regiono verslo inkubatoriaus įstatai (2003). *VšĮ Ignalinos atominės elektrinės regiono verslo inkubatorius, Visaginas*

Ignalinos AE regiono socialinis ekonominis monitoringas (2005). „Verslo būklė ir lūkesčiai Ignalinos AE regione“, mokslinio tyrimo sudėtinė dalis. *Geologijos ir geografijos institutas, Vilnius*

Ignalinos AE regiono smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programa (2004). Patvirtinta Ignalinos AE regiono plėtros tarybos 2004-02-23 sprendimu Nr.3, Vilniaus konsultacinis centras, Ignalina

Ignalinos AE regiono verslo inkubatoriaus paslaugų ir klientų bei jų poreikių duomenų bazės (2003-2009). *Vidinės įstaigos duomenų bazės.*

Ignalinos AE pirmojo bloko eksploatavimo nutraukimo programa (2001). 2001 m. vasario 19 d. Lietuvos Respublikos vyriausybė nutarimas Nr. 172

Ignalinos verslo informacijos centro veiklos ataskaitos ir audito išvados (2002-2008).

Ignalinos verslo informacijos centro paslaugų ir klientų bei jų poreikių duomenų bazės (2002-2009). *Vidinės įstaigos duomenų bazės.*

Ignalinos AE regiono SVV programos konkurso nuostatai (2008), Ignalinos AE regiono plėtros tarybos 2008 m. lapkričio 14 d. sprendimas Nr. TS-13

„Informacinių ir konsultacinių paslaugų bei ekonominio atstovavimo verslui poreikio taikomas mokslinis tyrimas“ (2009). Mokslinis tyrimas, VšĮ „Pietų Lietuvos verslo kooperacijos centras“. <http://www.ukmin.lt/lt/svv/verslotyrimu/EL%20studija.pdf>

Investicijų ir verslo garantijos (2009). (2009-01-11) www.invega.lt.

Investuok Lietuvoje (2010). www.verslolietuva.lt žiūrėta 2010 m. liepos 15 d.

Isard, W. (1960). *Methods of regional analysis: An introduction to regional science*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Įdarbinimo subsidijuojant sąlygų ir tvarkos aprašas. 2006. Patvirtintas Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymu Nr.A1-220.
- Jakaitienė, A., Klyvienė, V. (2007). Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai, Pinigų studijos 2007/2, Ekonomikos teorija ir praktika: 24-45.
- Jakubavičius A., Žemaitis E., Rehm M. (2005). Inovacijų paramos paslaugos, Vilnius.
- Jakubavičius, A., Jucevičius R., Jucevičius G., Kriaučiūnienė M., Keršys M. (2008). Inovacijos versle: procesai, parama, tinklaveika, Vilnius.
- James, R., Martin, D. (1988). Vse vozmožnyje miry. Istorija geografičeskych idej. *Moskva: Progress.*
- Jauhiainen, J.S. (2007). Smoking fish – tracing representations and actor networks in the Baltic Sea Region. *Geogrāfiski raksti.* XIII:23-34.
- Jaunimo verslumo centras (2008). <http://www.anyksciiverslumas.lt/apie-mus>
- Jucevičius, R. (2009) Klasterių kūrimosi perspektyvios sritys, *Kauno technologijų universitetas, Klasterių kompetencijos tinklas*, Inovadis, Kaunas
- Jucevičius R. (2008). Klasterių ABC, *Klasterių kompetencijos tinklas*, Vilnius.
- Jucevicius, R. (2007). “The concept of the intelligent country”, in Higher Education and National Development. *Universities and societies in transition, Routledge.*
- Jucevičius, R. (2007). Nacionalinė verslo sistema – atsakas į naujus iššūkius. *Straipsnių rinkinys Lietuvos ekonomika Europoje ir globalioje erdvėje, Lietuvos respublikos ūkio ministerija, Ekonominių tyrimų centras*, Vilnius: 223-240 p.
- Jucevičius, R., (2007) Lietuvos pramonės ir verslo klasterių žemėlapis, *Kauno technologijos universitetas, Verslo strategijos institutas.*

- Kavaliauskas, P. (1994). Regionų problema Lietuvoje, *Geografija*: 30:66-70.
- Kavaliauskas, P. (2000). Regioninės politikos problema Lietuvoje, *Geografija*. 36(1):39-48.
- Kavaliauskas, P. (2000). Ar nepasiklysimė regioninės politikos vingiuose? *Savivaldybių žinios*, Nr. 11, 13
- Kavaliauskas, P. (2001). Tas akmenuotas regionų kelias į Lietuvą. *Savivaldybių žinios*, Nr. 5-7:13.
- Kilduff, M., Tsai, W. (2003). *Social Networks and Organisations*. Sage Publications.
- Kilijonienė, Akvilė; Simanavičienė, Žaneta (2007). The Evaluation of implementation of regional policy. *Economics & Management*:754-761
- Kilijoniene, A., Simanavičienė, Z. (2008). Regioninės politikos įtaka regionų išsivystymo trūkumų raidai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: mokslo darbai*. Šiaulių universitetas. Šiauliai. 3(12):141-152.
- Kilijoniene, A., Simanavičienė, Z. (2009). Evaluation model of regional policy's influence on social and economical development of the region. *Economics and management*, Kaunas university of technology. Kaunas: Technologija.14:825-831.
- Kilijonienė, A., Simanavičienė, Ž., Simanavičius, A., (2010). The Evaluation of Social and Economic Development of the Region, *Engineering Economics*, 2010, 21(1):68-79.
- Klasterių kompetencijos tinklas (2010) (2010-07-15)
http://www.kkt.lt/lt/informacija_apie_tinkla_ziureta
- Knygą 2000 - 2004 metų Seimo nariams ir rinkėjams (2000). *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*.
http://www2.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/knyga_2000_2004_metu_seimo_nariams_ir_rinkejams/2397
- Krupickaitė, D., (2001) Lietuvos regionai ir Europos regioninė politika. *Mokymo medžiaga, Vilniaus universitetas, Gamtos mokslų fakultetas, Geografijos ir kraštotvarkos katedra*.

Leonardo da Vinci programa (2010). (2010-07-15)
<http://www.smpf.lt/index.php?id=192> žiūrėta

Lietuvos ekonominės plėtros agentūra (2007). (2009-12-14) www.lda.lt
(nuo 2010 m. www.verslo Lietuva.lt)

Lietuvos inovacijų centras (2010). (2010-01-16)
<http://www.lic.lt/index.php?1056471840> žiūrėta

Lietuvos integracijos į ES pasekmių analizė (2002). *UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“*

Lietuva kuria verslo banką su filialais (2009). Verslo žinios, 2009.11.11
(217/2009)

Lietuvos regioninė politika (2009). Lietuvos Respublikos vidaus reikalų
ministerija (2009-11-19) <http://www.vrm.lt/nrp/>

Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra (2006). 2006-06-12
www.svv.lt

Lietuvos Respublikos finansų ministerija (2010) (2010-01-12)
www.finmin.lt.

Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas (2000).). Lietuvos
Respublikos seimas, Vilnius, (Žin., 2000, Nr. 66-1987; 2002, Nr. 123-
5558). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298580
žiūrėta 2009 m. lapkričio 19 d.

Lietuvos respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas
(1998). Lietuvos Respublikos seimas, Vilnius, 1998 m. lapkričio 24 d.
Nr. VIII-935, Žin., 1998, Nr. 109-2993, Pakeitimai: Nr. IX-1142, 2002-
10-22, Žin., 2002, Nr. 105-4689 (2002-11-06), Nr. IX-2365, 2004-07-15,
Žin., 2004, Nr. 120-4428 (2004-08-03), Nr. X-1346, 2007-12-04, Žin.,
2007, Nr. 132-5354 (2007-12-15).
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=311296

Lietuvos Respublikos ūkio ministerija (2010) (2010-01-19)
<http://www.ukmin.lt/lt/svv/> (2010-07-16)
http://www.ukmin.lt/lt/verslo_aplinka/

Lietuvos respublikos viešųjų pirkimų įstatymo pakeitimo įstatymas (1995). Vilnius, Valstybės žinios, 1995 Nr. X-471,, 1996, Nr. 84-2000; 2002, Nr. 118-5296; 2003, Nr. 57-2529, Nr. 123-5579; 2004, Nr. 7-130, Nr. 96-3520, Nr. 116-4321

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (1996). 1996 m. liepos 2 d. Nr. I-1418, Vilnius

Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo analizė (2005). *Nord LB*. Vilnius:9. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija (2002). Lietuvos Respublikos ūkio ministerija.

Lietuvos ūkio (ekonomikas) raidos išvalga pagal regionines ir pasaulio tendencijas (2007). Taikomojo mokslinio tyrimo ataskaita, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, VšĮ Socialinės ir ekonominės plėtros centras“, Vilnius.

Lietuvos verslo paramos agentūra (2009). Prieiga per internetą <www.lvpa.lt>.

Lietuvos verslo žemėlapis (2010). VšĮ „Investuok Lietuvoje“ (2010-06-15) <http://www.verslolietuva.lt/lt/LietuvosVersloZemelapis.html>

Lösch, A. (1954). *The Economics of Location*. New Haven. Yale University Press:520.

Mačys, G., Stungurienė, S. (2005). Ekonominės ir socialinės plėtros Lietuvos regionuose makroekonometrinis modelis bei jo taikymo problemos. *Tarptautinės mokslinės konferencijos „Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos“ pranešimų medžiaga*.

Mačys, G. (2006). Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje. *Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas*.

Maniokas, K. (2002). Vidurio ir Rytų Europos valstybių įsijungimas į Europos Sąjungą: ES plėtra ir europeizacija. *Daktaro disertacija, VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*.

Mažylis L. (2006). Paramos smulkiąjam ir vidutiniam verslui administravimo Lietuvoje Europinis kontekstas. *Viešoji politika ir administravimas*, Vilnius:37-45.

- Melnikas, B. (2008). Integral spaces in the European Union: Possible trends of the social, economic and technological integration in the Baltic region. *Journal of Business Economics and Management*, 9(1):65-77.
- Melnikas, B. (2008). Integration Processes in the Baltic Region: the New Form of Regional Transformations in the European Union. *Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics* (5):54-64.
- Misiūnas, A., Svetikas, Ž. (2003). Lietuvos regionų ekonomikos netolygumų vertinimai, *Ekonomika* 64, Vilnius:84-91.
- Mizaras, V., Bartkus, G. (2006). Verslo teisinis reglamentavimas: leidimų, sertifikatų ir kitų panašaus pobūdžio dokumentų, reikalingų vykdant ūkinę veiklą, analizė. *Taikomasis mokslinio tyrimo darbas. Lietuvos respublikos ūkio ministerija, advokatų profesinė bendrija „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“*
- Myrdal, G. (1957). *Economic theory and underdeveloped regions*. London: Duckworth.
- Measuring Entrepreneurship: a digest of indicators (2008). *OECD – Eurostat Entrepreneurship Indicators program*.
- Melnikas B., Jakubavičius, A., Strazdas R. (2000). Inovacijų vadyba, *Vilnius „Technika“*.
- Mokslo ir technologijų parkų veiklos analizė ir pasiūlymai dėl jų veiklos efektyvumo didinimo. (2007). *Mokslinis tiriamasis darbas, Asociacija „Žinių ekonomikos forumas“, UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“*.
- Nacionalinių technologijų platformų centras. (2009). (2009-11-11) www.ntplatformos.lt
- Nakrošis, V. (2003). Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas. *Vilnius: Eugrimas*.
- North, D. C. (1955). Location theory and regional economic growth. *Journal of Political Economy* 63(3):165-168.
- North, D. C. (1956). Exports and regional economic growth: A reply. *Journal of Political Economy* 64(2):243-258.

- Pačėsa N. (2000). Valstybės vaidmens ir įtakos, plėtojant smulkų ir vidutinį verslą, koregavimas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 15:141-149.
- Pačėsa N. (2003). Regioninė politika Lietuvoje, projekto "Ignalinos, Visagino ir Zarasų savivaldybių ekonominio restruktūrizavimo schema" (PHARE LT01.14.01) mokymų medžiaga.
- Pačėsa N. (2007). Mažo ir vidutinio verslo strateginiai plėtros principai: valstybės vaidmuo. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 42
- Pakalkaitė, V. (2009). Nemokamoms verslo konsultacijoms neliko pinigų, Verslo žinios (2009-07-04) http://vz.lt/straipsnis/2009/07/03/Nemokamoms_verslo_konsultacijoms_neliko_pinigu
- Perroux, F. (1950). Economic space: Theory and applications. *Quarterly Journal of Economics* 64(1):89-104.
- Polish Agency for Enterprise Development (2008) (2008-03-18) <http://en.parp.gov.pl/index/index/654>
- Problem regions in Lithuania (2008). *Collection of thematic papers, Institute of Geology and Geography, Departamento f Human Geography, Vilnius*.
- Radčenko, M., (2008). Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos įtaka Lietuvos teritorijų vystymui. *Vilniaus universitetas, Gamtos mokslų fakultetas, Geografijos ir kraštovarkos katedra, magistro darbas, Vilnius*.
- Rizikos kapitalo fondų skatinimo investuoti į smulkiojo ir vidutinio verslo subjektus galimybių analizė (2006). *Taikomojo mokslinio tyrimo darbo ataskaita, LR ūkio ministerija, UAB „Kompetencijos gildija“*.
- Rudzkis, R., Dikčius, V., Dulskis, D. (2008). Lietuvos mažų ir vidutinių įmonių būklė ir plėtros tendencijos. Straipsnių rinkinys Lietuvos ekonomika Europoje ir globalioje erdvėje, *Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Ekonominių tyrimų centras, Vilnius:267-286*.
- Savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo paramos fondai (2005). Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra. www.svv.lt (2005-

12-20) (informacijos šaltinis nebeegzistuoja, pavadinimas perduotas LVDK).

Snieska, V., Bruneckienė, J. (2009). Measurement of Lithuanian Regions by Regional Competitiveness Index. *Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics* (1):45-57.

Smagurauskienė L. (2008). Teritorinė institucinė verslo skatinimo sistema Lietuvoje. *Annales Geographicae*. Nr. 41(1–2): 90-102.

Smagurauskienė L. (2009). Finansinė verslo skatinimo sistema Lietuvoje. *Annales Geographicae*. Nr. 42(1-2): 55-66.

Smagurauskienė, L. (2005). Verslo plėtrą skatinančių institucijų veiklos teritoriniai ypatumai Ignalinos AE regione. *Pranešimas. Ignalina*.

Smagurauskienė L. (2001). “Savivaldybių finansavimo iš valstybės fondų ir programų 1996-2001 m. analizė”, *Vidinis tyrimas, Lietuvos savivaldybių asociacija, Vilnius*

Smagurauskienė L. (2001). “Valstybės investicijų į savivaldybių projektus 1996-2001 m. analizė”, *Vidinis tyrimas, Lietuvos savivaldybių asociacija, Vilnius*

Smulkaus ir vidutinio verslo aplinkos gerinimas Vilniaus regione: poreikiai ir galimybės (2010). *Sektorinė studija, galutinė ataskaita. Vilniaus apskrities viršininko administracija, BGI Consulting, UAB, Vilnius*

Smulkiojo ir vidutinio verslo sąlygos (2009). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1607>

Smulkiojo ir vidutinio verslo sąlygos (2008). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1386>

Smulkiojo ir vidutinio verslo sąlygos (2007). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1164>

Smulkių ir vidutinių įmonių verslo sėkmės veiksniai (2006). *Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius*: 116

Smulkus ir vidutinis verslas Lietuvoje ir Vidurio Europoje 2001: Tyrimo „Smulkaus ir vidutinio verslo sąlygos ” 1997 – 2001 m. rezultatai. (2002). Viešoji įstaiga „Statistikos Tyrimai ”: 229

Strazdas, R., Jakubavičius, A., Gečas K. (2003). Inovacijos: finansavimas, rizikos kapitalas. *Vilnius*.

Solnyškinienė, J. (2008). Verslumo raiškos teorinės interpretacijos ir praktinės neveroslumo pasekmės: Lietuvos patirtis. *Ekonomika ir vadyba*, 13:699-706.

Support Services to SMEs in Germany, Greece, Ireland, Italy and Sweden. (2000). *A Comparative Study. Unioncamere Unione Italiana delle Camere di Commercio Industria Artigianato e Agricoltura, Ministero dell' Industria, Commercio e Artigianato, Bruxelles*

Sūdžius V. (2001). Smulkaus ir vidutinio verslo administravimas ir valdymas. *Vilnius: Kronta*.

Šiaurės ir Baltijos šalių verslo ir pramonės mobilumo programa (2010). (2010-07-15)

http://norden.lt/index.php?show_content_id=52&proj_id=1420&set_lang_id=lt

Šimanskienė, L. Vaitekūnas, S., Bučinskas, A. (2006). Regional Problems of Lithuania in the Context of the EU. *Wloclawek: Lega Oficina Wydawnicza*: 225- 242. <http://bazy.ngo.pl/>

Шиманскене Л. (2007). Литва в Европейском Союзе: региональные проблемы и пути их решения. *Вестник экономической интеграции. Москва: Интеграция*, Nr. 1 (2):37- 42.

Šimašius, R. (2004) Kam reikalinga regioninė politika? *Laisvosios rinkos institutas* (2009-01-15)

http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/kam_reikalinga_regionine_politika/1467;from_topic_id;61

Šiupsinskas, S. (2004). Savivaldybės Lietuvos regioninės politikos kontekste, *Kaunas: KTU Savivaldos mokymo centras*.

- Štreimikiene, D. (1999). Regioninės plėtros problemos Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba 1999 m.: konferencijos pranešimų medžiaga. Nr. 1. Kaunas: Technologija:79-86.*
- Štreimikiene, D. (2001). Regionų plėtros teorijos ir politika. Regionų plėtra – 2001: *tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas, Technologija.*
- Štreimikiene, D. (2002). ES regioninės politikos įgyvendinimas Lietuvoje. *Regionų plėtra – 2002: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas, Technologija.*
- Štreimikienė, D., Dapkus, R., Šivickas, G. (2007). Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimas . *Ekonomika. Vilnius: VU leidykla: T80*
- The National SME Services Network (2008). (2008-03-18)
<http://www.parp.gov.pl/en/ksu.php>
- The Standart Cost Model (2005). A framework for defining and quantifying administrative burdens for businesses (2009-12-04)
<http://www.oecd.org/dataoecd/32/54/34227698.pdf>
- Tiebout, Ch. M. (1956). Exports and regional economic growth. *Journal of Political Economy* 64(2):160-164.
- Thrift, N. (2002). The future of Geography. *Geoforum*, 33:291-298.
- Thrift, N. (2007). Non-representational Theory. *Space, Politics, Affect. London: Routledge.*
- Vaitiekunas, S. (2001). Lietuvos regionų problema Europos Sąjungos kontekste. Regionų plėtra – 2001. *Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.*
- Verslininkų organizacijos (2010). (2010-02-26)
http://www.ldb.lt/Informacija/PatarimaiIeskantiemsDarbo/Puslapiai/verslininku_organizacijos.aspx

Verslo asociatyvinių struktūrų veiklos organizavimas: tipiniai paslaugų paketai. (2007). *Lietuvos pramonininkų konfederacija, Lietuvos inovacijų centras.*

Verslo statistika (2010), *Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės,* (2010-01-21)
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1069>

Verslumo skatinimas Lietuvos regionuose: viešųjų paslaugų verslui poreikio ir pasiūlos tyrimas (2007). *Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra, Vilmorus, Vilnius.*

Vidickiene, D., Melnikiene, R. (2008). Paramos teikimo Lietuvos kaimo regionams kriterijų vertinimas. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Ekonomikos ir vadybos fakultetas. *Akademija*, 12(1):168-174.

Viešųjų paslaugų verslui standartizavimo ir šias paslaugas teikiančių įstaigų sertifikavimo analizė: ataskaita (2007). *BGI Consulting, Vilnius.*

Viešųjų paslaugų verslui tinklo įstaigų valdymo tobulinimo ir veiklos efektyvumo didinimo galimybių analizė (2006). *Taikomasis mokslinis tyrimas, IĮ Jostra, Vilnius.*

Vilkas, M., Bučaitė-Vilkė, J. (2009). Besiformuojanti tinklaveikos teorija. *Ekonomika ir vadyba* 14:1100-1106.

Virvilaitė, R., Jefimov, V. (2007). Konkurencinio pranašumo įgijimas vidaus ir globalioje rinkoje *Projekto „Verslumo ugdymas Mykolo Romerio, Kauno technologijos ir Vilniaus Gedimino technikos universitetuose socialinių ir inžinerinių mokslų srityje“ mokymo medžiaga*
<http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/>

Weber, A. (1929). *Theory of the location of industries.* Chicago: University of Chicago Press.

Whitley, R. (1992). *European business systems: firms and markets in their national contexts.* London: Sage.

Williamson, J. G. (1965). Regional inequality and the process of national development: A description of the patterns. *Economic Development and Cultural Change* 13(4):158-200.

The Global Competitiveness Report 2006–2007 (2006). Creating and Improved Business Environment. *World Economic Forum Palgarve Macmillan*

Zarasų verslo informacijos centro paslaugų ir klientų bei jų poreikių duomenų bazės (2002-2009). *Vidinės įstaigos duomenų bazės.*

Žemės ūkio paskolų garantijų fondas (2009). (2009-09-15)
www.garfondas.lt